

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Äriõiguse ja intellektuaalse omandi õppetool

Merilin Vallimäe

**ABIKAASADE PRIVAATAUTONOOMIA PIIRANGUD
EUROOPA JA EESTI RAHVUSVAHELISES ERAÕIGUSES**

Magistritöö

Juhendaja
MJur Maarja Torga

Tartu
2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. ABIKAASADE PRIVAATAUTONOOMIA PIIRANGUD SOBIVA KOHTU VALIMISEL.....	8
1.1. Piirangute kehtestamise eesmärk	8
1.2. Piirangute sisu	11
1.2.1. Piirangud abielu lahutamiseks sobiva kohtu valimisel	11
1.2.2. Piirangud abieluvara jagamiseks sobiva kohtu valimisel.....	14
1.2.2.1. Vorminõue „sõnaselgelt või muul selgel viisil tunnistatud“	14
1.2.2.2. Vorminõue „kirjalikult, kuupäevastatud ja allkirjastatud“	17
1.2.2.3. Vorminõue „elektroonilisel teel edastatud“	21
1.2.3. Piirangud ülalpidamisvaidluse lahendamiseks sobiva kohtu valimisel.....	24
1.3. Piirangutega arvestamata jätmise tagajärjed	27
2. ABIKAASADE PRIVAATAUTONOOMIA PIIRANGUD KOHALDUVA ÕIGUSE VALIMISEL.....	32
2.1. Piirangute kehtestamise eesmärk	32
2.2. Piirangute sisu	35
2.2.1. Piirangud abielu lahutamisele kohalduva õiguse valimisel.....	35
2.2.1.1. Piirangud kohalduva õiguse valimisele Rooma III määruses.....	35
2.2.1.2. Piirangud kohalduva õiguse valimisele Eesti materiaalsoiguses	38
2.2.2. Piirangud abieluvara jagamisele kohalduva õiguse valimisel.....	40
2.2.2.1. Piirangud kohalduva õiguse valimisele kavandatavas abieluvaramääruses	40
2.2.2.2. Piirangud kohalduva õiguse valimisele Eesti materiaalsoiguses	47
2.2.3. Piirangud ülalpidamisvaidlusele kohalduva õiguse valimisel.....	51
2.3. Piirangutega arvestamata jätmise tagajärjed	54
KOKKUVÕTE	58
LIMITATIONS ON PARTY AUTONOMY OF SPOUSES IN EUROPEAN AND ESTONIAN PRIVATE INTERNATIONAL LAW Summary	63
KASUTATUD KIRJANDUS.....	68
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	72
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA.....	74
LÜHENDITE LOETELU.....	76

SISSEJUHATUS

Rahvusvahelises eraõiguses võimaldab privaatautonoomia põhimõte õigussuhte pooltel sõlmida kokkuleppeid, millega nad valivad, millise riigi kohtusse nendevaheliste vaidluste lahendamiseks pöörduda ning millise riigi õigust nimetatud vaidluste lahendamisele kohaldatakse. Euroopa Liidus on õigussuhte poolte rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonoomiat traditsiooniliselt tunnustatud lepinguliste ning lepinguväliste võlasuhete puhul.¹ Nii sätestab Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. juuni 2008. aasta määruse (EÜ) nr 593/2008 lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta² (edaspidi Rooma I määrus) artikkel 3, et lepingu suhtes kohaldatakse lepingupoolte valitud õigust. Ka Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. juuli 2007. aasta määruse (EÜ) nr 864/2007 lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta³ (edaspidi Rooma II määrus) artikkel 14 sätestab, et pooled võivad kokku leppida lepinguvälistele võlasuhetele kohalduva õiguse osas. Samuti võimaldab nõukogu 22. detsembri 2000. aasta määruse (EÜ) nr 44/2001 kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades⁴ (edaspidi Brüsseli I määrus) artikkel 23 pooltel kokku leppida, millise riigi kohtusse nendevaheliste vaidluste lahendamiseks pöörduda.

Perekonnaõiguse valdkonnas ei ole õigussuhte poolte privaatautonoomiat aga võrreldes lepinguliste ning lepinguväliste võlasuhetega senini sama ulatuslikult tunnustatud. Selle põhjuseks võib eelkõige pidada perekondlike suhete kuulumist riikide kõrgendatud kaitse alla ning suurema tähelepanu pööramist ka nõrgemate poolte kaitsele.⁵ Samas suureneb aga aastast aastasse Euroopa Liidus rahvusvaheliste paaride arv.⁶ Sellistel paaridel on aga tihti raske kindel olla, millise riigi kohtud on pädevad nendevahelisi vaidlusi lahendada ning millise riigi õigust nimetatud vaidluste suhtes kohaldatakse. Seetõttu on Euroopa Liit oma

¹ Vaata: B. Campuzano Diaz. The Coordination of the EU Regulations on Divorce and Legal Separation with the Proposal on Matrimonial Property Regimes. – Yearbook of Private International Law, 2011, Vol 13, p 238.

² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17.06.2008.a määrus (EÜ) nr 593/2008 lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta. – ELT L 177, 4.7.2008, lk 6-16.

³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11.07.2007.a määrus (EÜ) nr 864/2007 lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta. – ELT L 199, 31.7.2007, lk 40-49.

⁴ Nõukogu 22.12.2000.a määrus (EÜ) nr 44/2001 kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. – EÜT L 12, 16.1.2001, lk 1-23.

⁵ Sellisele järeldusele on perekondlike suhete puhul jõudnud Erik Jayme, vaata: E. Jayme. Party Autonomy in International Family and Succession Law: New Tendencies. – Yearbook of Private International Law, 2009, Vol 11, p 2.

⁶ Euroopa Liidu 122 miljonist abielust ligikaudu 16 miljonit (13%) on piiriülesed abielud. Aastal 2007 moodustasid piiriülesed abielud Euroopa Liidu 2,4 miljonist abielus ligikaudu 300 000. Ka abielulahutuste puhul moodustasid nimetatud aastal Euroopa Liidus aset leidnud 1 040 000 lahutusest 140 000 (13%) piiriülesed lahutused. Vaata lähemalt: European Commission. EU Citizenship Report 2010. Dismantling the Obstacles to EU Citizens' Rights. COM(2010) 603 final, Brussels, 27.10.2010, p 5.

hiljutiste regulatsioonide kaudu asunud ka perekonnaliikmete, sealhulgas abikaasade, privaatautonoomiat rahvusvahelise eraõiguse valdkonnas laiendama. Nii võimaldavad mitmed Euroopa Liidu kehtivad kui ka ettevalmistamisel olevad õigusaktid abikaasadel sõlmida kokkuleppeid, millega neil on võimalik valida, millise riigi kohtusse nendevaheliste vaidluste lahendamiseks pöörduda ning millise riigi õigust nimetatud vaidluste lahendamisele kohaldatakse. Samas ei ole õigussuhte pooltel aga võimalik rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonoomiat piiramatult teostada. Nii ei võimalda ka perekonnaliikmetele, sealhulgas abikaasadele, vähehaaval laienev privaatautonoomia põhimõtte neile omavaheliste kokkulepete sõlmimisel täielikku sisu- ja vormivabadust. Üldjuhul tuleb abikaasadel kohtualluvuse ja kohalduva õiguse alaste kokkulepete sõlmimisel järgida ka teatud vormilisi piiranguid. Sellised vormilised piirangud võivad olla kehtestatud nii Euroopa Liidu õigusaktides endas kui tuleneda ka nimetatud õigusaktides sisalduvate viidete kaudu liikmesriikide materiaaõigusest.

Eeltoodust tulenevalt on käesoleva töö peamiseks eesmärgiks välja selgitada, millised on abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alase privaatautonoomia vormilised piirangud Euroopa Liidu õigusaktides ning ka Eesti materiaaõiguses. Nimetatud eesmärgi raames selgitatakse välja, millistele vormilistele nõuetele peavad erinevad abikaasade poolt sõlmitavad kohtualluvuse ja kohalduva õiguse alased kokkulepped vastama. Samuti tuleb nimetatud eesmärgi raames ka analüüsimisele, kas ja milliseid tagajärgi võib abikaasade poolt selliste vormiliste nõuete järgimata jätmine endaga Eesti tsiviilkohtumenetluse kontekstis kaasa tuua. Kuna Euroopa Liidul puudub pädevus ühtlustada liikmesriikide menetlusõiguse norme, siis tekib küsimus, kas abikaasadel on juhul, kui õigusaktidest tulenevaid vormilisi nõudeid ei ole järgitud, ikkagi võimalik Eesti kohtus oma kohtualluvuse ja kohalduva õiguse alastele kokkulepetele tugineda. Eelnimetatud eesmärgist lähtuvalt püstitab käesolev töö kaks hüpoteesi: esiteks, et abikaasade privaatautonoomia vormiliste piirangute alased regulatsioonid ei ole omavahel piisavalt kooskõlas, ning teiseks, et abikaasadel on võimalik Eesti kohtus kohtu ja kohalduva õiguse valikule tugineda ka juhul, kui nad ei ole õigusaktides kehtestatud vormilisi piiranguid järginud.

Lähtudes eelnevalt välja toodud eesmärgist ning asjaolust, et abikaasadel on võimalik kokkuleppeid sõlmida nii sobiva kohtu kui ka kohalduva õiguse osas, siis on käesolev töö jaotatud kaheks peatükiks. Esimeses peatükis käsitletakse kokkulepetele, millega abikaasad valivad nendevaheliste vaidluste lahendamiseks sobivat kohut, vormiliste piirangute kehtestamise eesmäärke ning selliste vormiliste piirangute sisu. Samuti selgitatakse esimeses

peatükis välja vormiliste piirangutega arvestamata jätmise tagajärjed sobiva kohtu valimisel ning abikaasade võimalused sellisel juhul ikkagi kokkuleppele Eesti kohtus tugineda. Käesoleva töö teises peatükis käsitletakse kohalduva õiguse kokkulepetele vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgi ning selliste vormiliste piirangute sisu. Kuna abikaasade kohalduva õiguse kokkulepete puhul viitavad Euroopa Liidu õigusaktid vormiliste piirangute osas ka liikmesriikide materiaalõiguses kehtestatud vastavatele nõuetele, siis analüüsitakse nimetatud peatükis ka Eesti materiaalõigusest tulenevaid vormilisi piiranguid. Samuti selgitatakse teises peatükis välja vormiliste piirangutega arvestamata jätmise tagajärjed kohalduva õiguse valimisel ning abikaasade võimalused sellisel juhul ikkagi kokkuleppele Eesti kohtus tugineda.

Euroopa Liidu õigusaktideks, mis reguleerivad abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alase privaatautonomia teostamist, on nõukogu 27. novembri 2003. aasta määrus (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000⁷ (edaspidi Brüsseli II bis määrus), nõukogu 18. detsembri 2008. aasta määrus (EÜ) nr 4/2009 kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes⁸ (edaspidi ülalpidamiskohustuste määrus) ning nõukogu 20. detsembri 2010. aasta määrus (EL) nr 1259/2010 tõhustatud koostöö rakendamise kohta abielulahutuse ja lahuselu suhtes kohaldatava õiguse valdkonnas⁹ (edaspidi Rooma III määrus). Kuigi käesoleval hetkel ei ole Eesti veel Rooma III määruse osalisriik, siis on justiitsministeerium teavitanud Eesti kavatsusest lähiajal nimetatud määrusega liituda.¹⁰ Lisaks eelnimetatud juba kehtivatele õigusaktidele on Euroopa Komisjon on teinud ettepaneku nõukogu määruse väljatöötamiseks, mis reguleeriks kohtualluvust, kohaldatavat õigust ning otsuste tunnustamist ja täitmist abieluvararežiime käsitlevates asjades¹¹ (edaspidi abieluvaramäärus). Rahvusvahelisel tasemel reguleerib abikaasade ülalpidamiskohustustele kohalduva õiguse kindlaks määramist aga

⁷ Nõukogu 27.11.2003.a määrus (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000. – ELT L 338, 23.12.2003, lk 1-29.

⁸ Nõukogu 18.12.2008.a määrus (EÜ) nr 4/2009 kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. – ELT L 7, 10.1.2009, lk 1-79

⁹ Nõukogu 20.12.2010.a määrus (EL) nr 1259/2010 tõhustatud koostöö rakendamise kohta abielulahutuse ja lahuselu suhtes kohaldatava õiguse valdkonnas. – ELT L 343, 29.12.2010, lk 10-16.

¹⁰ Vabariigi Valitsus. Eesti Euroopa Liidu poliitika 2011-2015 tegevuseesmärgid (eelnõu 25.11.2011). – Arvutivõrgus: https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/riigikantselei/euroopa/eesti-eesmargid-euroopa-liidus/EL_POL_2011-2015_tegevuseesm%C3%A4rgid.pdf (05.05.2013).

¹¹ Euroopa Komisjon. Ettepanek: Nõukogu määrus kohtualluvuse, kohaldatava õiguse ning otsuste tunnustamise ja täitmise kohta abieluvararežiime käsitlevates asjades. KOM(2011) 126 lõplik, Brüssel, 16.03.2011.

ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatava õiguse 23. novembri 2007. aasta Haagi protokoll¹² (edaspidi Haagi 2007.a protokoll). Kuigi Eesti ei ole nimetatud protokollis isiklikult ratifitseerinud, siis on seda teinud Euroopa Liit.¹³

Käesoleva töö koostamisel on kasutatud eelnimetatud abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alase privaatautonomia teostamist reguleerivaid Euroopa Liidu kehtivaid kui ka ettevalmistamisel olevaid õigusakte, mis koos Euroopa Liidu institutsioonide dokumentidega¹⁴ moodustavad töö peamised allikad. Samuti on töös tuginetud Eesti siseriiklikele õigusaktidele, sealhulgas tsiviilkohtumenetluse seadustikule¹⁵ (edaspidi TsMS), rahvusvahelise eraõiguse seadusele¹⁶ (edaspidi REÕS) ja perekonnaseadusele¹⁷ (edaspidi PKS), ning ka vastavale Eesti kohtute praktikale. Eestikeelse teemakohase õiguskirjanduse vähesuse tõttu on käesoleva töö koostamisel kasutatud valdavalt inglisekeelset teemakohast õiguskirjandust¹⁸. Kuigi Eesti õiguskirjanduses on ka varasemalt käsitletud kohtualluvuse alastele kokkulepetele kehtestatud vormilisi piiranguid, siis on seda tehtud vaid tsiviil- ja kaubandusasjades sõlmitavate kokkulepete kontekstis ning mitte abikaasade vahel sõlmitavate kokkulepete puhul.¹⁹

Käesoleva töö näol on tegemist kvalitatiivse uurimusega ning töö eesmärkide saavutamiseks on kasutatud võrdlev-analüütilist uurimismeetodit. Töös võrreldakse Brüsseli II bis määruses, ülalpidamiskohustuste määruses, Haagi 2007.a protokollis, Rooma III määruses ning abieluvaramääruses sätestatud abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alase privaatautonomia

¹² Protocol of 23.11.2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. Hague Conference on Private International Law 2007. – Arvutivõrgus: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=133 (05.05.2013).

¹³ Nõukogu 30.11.2009.a otsus (EÜ) nr 2009/941 mis käsitleb ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust käsitleva 23. novembri 2007. aasta Haagi protokollis sõlmimist Euroopa Ühenduse poolt. – ELT L 331, 16.12.2009, lk 17-18.

¹⁴ Euroopa Ühenduste Komisjon. Roheline raamat, mis käsitleb lahutusasjades kohaldatavat õigust ja kohtualluvust. KOM(2005) 82 lõplik, Brüssel, 14.03.2005; Euroopa Ühenduste Komisjon. Roheline raamat kollisiooninormide kohta abieluvarama käsitletavates asjades, sealhulgas kohtualluvuse ja vastastikuse tunnustamise küsimustes. KOM(2006) 400 lõplik, Brüssel, 17.07.2006; European Parliament Committee on Legal Affairs. Draft Report on the Proposal for a Council Regulation on Jurisdiction, Applicable Law and the Recognition and Enforcement of Decisions in Matters of Matrimonial Property Regimes. COM(2011)0126 – C7-0093/2011 – 2011/0059(CNS).

¹⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197; RT I, 04.07.2012, 19.

¹⁶ Rahvusvahelise eraõiguse seadus. – RT I 2002, 35, 217; RT I 2009, 59, 385.

¹⁷ Perekonnaseadus. – RT I 2009, 60, 395; RT I, 27.06.2012, 12.

¹⁸ Kuigi käesoleva töö teemat ei ole õiguskirjanduses palju kajastatud, siis on Brüsseli II bis määrust põhjalikumalt käsitlenud Maire Ní Shúilleabháin, ülalpidamiskohustuste määrust Frédérique Ferrand, Haagi 2007.a protokollis Andrea Bonomi, Rooma III määrust Katharina Boele-Woelki ning abieluvaramäärust Ilaria Viarengo ja Beatriz Campuzano Díaz.

¹⁹ Vaata A. Veeret. Euroopa Liidu liikmesriigi kohtu pädevus rahvusvaheliste kohtualluvuse kokkulepete tunnustamisel Brüsseli määruse 44/2001 kontekstis: magistr töö. Tartu: Tartu Ülikool, 2009; H. Jaamu. Rahvusvaheliste kohtualluvuskokkulepete lubatavus ja kehtivus: magistr töö. Tallinn: Tartu Ülikool, 2007.

ning selle vormiliste piirangute alaseid regulatsioone. Töös analüüsitakse ka Eesti materiaalõigusest abikaasade kohalduva õiguse kokkulepetele tulenevaid täiendavaid vormilisi piiranguid. Samuti analüüsitakse käesolevas töös Eesti menetlusõiguse norme ja kohtupraktikat seoses abikaasade poolt privaatautonoomiale kehtestatud vormiliste piirangutega arvestamata jätmisega ning selle võimalike tagajärgedega Eesti tsiviilkohtumenetluses.

1. ABIKAASADE PRIVAATAUTONOMIA PIIRANGUD SOBIVA KOHTU VALIMISEL

1.1. Piirangute kehtestamise eesmärk

Nagu käesoleva töö sissejuhatuses välja toodud, siis võimaldab privaatautonomia põhimõte rahvusvahelises eraõiguses õigussuhte pooltel sõlmida kokkuleppeid, millega nad valivad, millise riigi kohtusse nendevaheliste vaidluste lahendamiseks pöörduda ning millise riigi õigust nimetatud vaidluste lahendamisele kohaldatakse. Viimaste aastate jooksul on see rahvusvaheliste lepingute ja lepinguväliste võlasuhete puhul laialt tunnustatud põhimõte edasi kandunud ka perekonnaõiguse valdkonda²⁰, võimaldades eelkõige just abikaasadel sõlmida kohtualluvuse ja kohalduva õiguse alaseid kokkuleppeid.²¹ Nii sätestab näiteks ülalpidamiskohustuste määruise artikkel 4, et pooled võivad kokku leppida, millise riigi kohtus nendevaheline ülalpidamisvaidlus lahendatakse. Samuti on abikaasadel näiteks abieluvaramääruse artiklite 4 ja 5(2) kohaselt võimalik valida sobiv kohus nendevaheliste varasuhetega seotud vaidluste lahendamiseks.

Üldjuhul ei ole õigussuhte pooltel aga võimalik rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonomiat piiramatult teostada.²² Sobiva kohtu ja kohalduva õiguse valimisel tuleb isikutel järgida ka teatud materiaalseid ning formaalseid nõudeid. Ka perekonnaliikmetele, sealhulgas abikaasadele, järk-järgult laienev rahvusvahelise eraõiguse alane privaatautonomia põhimõte ei võimalda neile omavaheliste kokkulepete sõlmimisel täielikku vabadust nende sisu ja vormi osas.

²⁰ Rahvusvahelise eraõiguse alase privaatautonomia põhimõtte laienemist perekonnaõiguse valdkonda on tunnistanud mitmed autorid, vaata näiteks: M. Torga. Party Autonomy of the Spouses under the Rome III Regulation in Estonia – Can Private International Law Change Substantive Law? – *Nederlands Internationaal Privaatrecht*, 2012, Vol 30, No 4, p 547; C. I. Nagy. What Functions May Party Autonomy Have in International Family and Succession Law? An EU Perspective. – *Nederlands Internationaal Privaatrecht*, 2012, Vol 30, No 4, pp 576-577; T. M. Yetano. The Constitutionalisation of Party Autonomy in European Family Law. – *Journal of Private International Law*, 2010, Vol 6, No 1, pp 155-156.

²¹ Abikaasadele kohtualluvuse ja kohalduva õiguse alaste kokkulepete sõlmimise võimaldamise õigustamiseks on õiguskirjanduses välja toodud mitmeid põhjendusi – esiteks suurendab see abikaasade jaoks õiguskindlust ja etteaimatavust; teiseks on selle abil võimalik ületada raskusi, mis kaasnevad isikute hariliku viibimiskoha kindlaksmääramisega; ning kolmandaks on seeläbi võimalik ületada ebakindlusi, mis tulenevad erinevate perekonnaõigust reguleerivate Euroopa Liidu määruste samaaegsest kohaldamisest, vaata põhjenduste osas lähemalt ka: I. Viarengo. The Role of Party Autonomy in Cross-border Divorces. – *Nederlands Internationaal Privaatrecht*, 2012, Vol 30, No 4, pp 556-557.

²² Rahvusvahelise eraõiguse alasele privaatautonomiale on piirangud ette nähtud nii Brüsseli I määruises (artikkel 23), Rooma I määruises (artikkel 3) kui ka Rooma II määruises (artikkel 14).

Abikaasadevaheliste vaidluste kohtualluvust Euroopa Liidu tasandil reguleerivad Brüsseli II bis määrus ja ülalpidamiskohustuste määrus ning tulevikus kehtima hakkav abieluvaramäärus. Ka nimetatud määrused näevad abikaasade privaatautonomiale olenevalt selle teostamise ajast ette erinevaid piiranguid. Materiaalsed piirangud võimaldavad abikaasadel valida vaid kindlate liikmesriikide kohtute vahel. Vormilised piirangud kohustavad abikaasasid aga väljendama oma kohtualluvuse kokkulepet teatud kindlas vormis. Üldjuhul on vormilised piirangud ette nähtud enne kohtumenetluse algust sõlmitavate kohtualluvuse kokkulepete puhul.

Arvestades, et õigusaktides lepingute sõlmimisele vormiliste nõuete kehtestamine piirab õigussuhte poolte privaatautonomiat, siis peab selliste nõuete sätestamine lähtuma põhjendatud eesmärkidest.²³ Kuna ka abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonomiat ei tohi põhjendamatult piirata, siis peavad abikaasade kohtualluvuse kokkulepete sõlmimisele ette nähtud vormilised piirangud olema kehtestatud kindlaid eesmärke silmas pidades.

Esmalt on sobiva kohtu valimisele vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgiks tagada, et õigussuhte pooled on jõudnud kokkuleppele nendevahelise vaidluse allutamises kindla riigi kohtutele. Euroopa Kohus on Brüsseli I määruse artikli 23 eelkäija tsiviil- ja kaubandusasjade kohtualluvuse ning neid käsitlevate kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise Brüsseli konventsiooni²⁴ (edaspidi Brüsseli konventsioon) artiklist 17 tulenevate vormiliste piirangute peamise eesmärgina rõhutanud vajadust kindlustada, et õigussuhte pooled on kohtualluvuse osas tõesti üksmeele saavutanud.²⁵

Kuigi Euroopa Kohus on nimetatud eesmärgi esile tõstnud tsiviil- ja kaubandusasjades sõlmitavate kohtualluvuse kokkulepete kontekstis, siis on seda võimalik välja tuua ka perekonnaliikmete, sealhulgas abikaasade, vahel sõlmitavate kohtualluvuse kokkulepete puhul.²⁶ Ka abikaasade privaatautonomiale vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgiks on tagada, et sobiva kohtu valiku selge, täpse ja kindlas vormis väljendamise kaudu näitaksid

²³ Eesti seadustes lepingutele vormiliste nõuete kehtestamise kontekstis on nimetatud põhimõtte välja toonud Karin Sein, vaata: K. Sein. Tehingu vorminõuded ja nende järgimata jätmise tagajärjed. – *Juridica*, 2010, nr 7, lk 509.

²⁴ Brussels Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters. – OJ L 299, 31.12.1972, p 32-42, consolidated version OJ C 27, 26.01.1998, p 1-27.

²⁵ EKo 14.12.1976, C-24/76, *Estasis Salotti vs. Rüwa*, p 7.

²⁶ Selles osas, et abikaasade privaatautonomia teostamist reguleerivate Euroopa Liidu õigusaktide puhul peaks olema võimalik lähtuda ka Brüsseli I määruse sarnastest sätetest ning neid sätteid käsitlevast Euroopa Kohtu praktikast, vaata lähemalt käesoleva töö alapeatükk 1.2.2.2.

abikaasad oma üksmeelt selle valiku osas. Näiteks võib üheks nimetatud vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgi väljenduseks pidada abieluvaramääruse artiklitest 4 ja 5(2) tulenevat nõuet, mille kohaselt peavad kohtualluvuse kokkulepped olema allkirjastatud mõlema abikaasa poolt.

Teisalt on sobiva kohtu valimisele vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgiks tagada, et õigussuhte pooled mõtleksid enda jaoks läbi kohtu valiku tähenduse ja tagajärjed. Euroopa Kohus on taas Brüsseli I määruse artikli 23 eelkäija Brüsseli konventsiooni artikli 17 kontekstis vormiliste piirangute eesmärgina rõhutanud vajadust kindlustada, et pooled teadvustaksid enda jaoks neid tagajärgi, mis kehtiva kohtualluvuse kokkuleppega võivad kaasneda.²⁷ Pooled võivad sellise kokkuleppe läbi kaotada pääsu liikmesriigi kohtutesse, mis muidu kohtu valiku puudumise korral oleksid olnud pädevad antud vaidlust lahendama. Arvestades, et perekonnaliikmete, sealhulgas abikaasade, vaheliste suhetega võivad kaasneda ebavõrdsus ning isikute piiratud võime ratsionaalselt mõelda, siis on ka abikaasade puhul vormiliste piirangute eesmärgiks tagada, et nad teadvustaksid endale kohtu valiku tähtsust, tähendust ja tagajärgi.²⁸

Kolmandaks on kohtualluvuse kokkulepete puhul vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgiks tagada, et õigussuhte pooltel oleks võimalik vajaduse korral nendevahelise kokkuleppe sõlmimise fakti ja selle sisu lihtsamini tõendada. Ühtpidi on pooltel võimalik kohtualluvuse kokkuleppe sõlmimise fakti ja selle sisu tõendada vastavate ametiasutuste, sealhulgas kohtute, ees, kuid samas ei saa ka üks pooltest eitada nimetatud kokkuleppe olemasolu. Tõenduslikust eesmärgist lähtuvalt peab näiteks Brüsseli I määruse artikli 23(1) kohaselt suuliselt sõlmitud kohtualluvuse kokkulepe olema ikkagi hiljem kirjalikult üle kinnitatud.²⁹

Arvestades, et erinevalt tsiviil- ja kaubandussuhete pooltest ei ole abikaasadel üldjuhul võimalik sobivat kohut valida teiste lepingute raames või vastavalt nende vahel väljakujunenud tavale, siis on abikaasade puhul rahvusvahelise eraõiguse alasele privaatautonomiale vormiliste piirangute kehtestamisel tõenduslikul eesmärgil isegi tähtsam roll. Teatud kindlas vormis oma kohtualluvuse kokkulepet väljendades on ka abikaasadel

²⁷ EKo 14.12.1976, C-24/76, *Estasis Salotti vs. Rüwa*, p 7; EKo 14.12.1976, C-25/76, *Segoura vs. Bonakdarian*, p 6.

²⁸ Sellise eesmärgi on abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alasele privaatautonomiale vormiliste piirangute kehtestamise puhul välja toonud ka Ilaria Viarengo, vaata: I. Viarengo (viide 21), pp 558-559.

²⁹ Seeläbi on kohtuasja poolel, kes soovib kohtus suuliselt sõlmitud kohtualluvuse kokkuleppele tugineda, võimalik seda lihtsamini tõendada.

võimalik hiljem lihtsamini tõendada sellise kokkuleppe olemasolu ja sisu. Näiteks võib üheks nimetatud eesmärgi väljenduseks pidada abieluvaramääruse artiklitest 4 ja 5(2) tulenevat nõuet, mille kohaselt peavad enne kohtumenetluse algust sõlmitavad kohtualluvuse kokkulepped olema sõlmitud kirjalikus vormis.

Seega ongi eelnimetatud vormiliste piirangute kehtestamise eesmärkidest tulenevalt abikaasadevaheliste vaidluste kohtualluvust reguleerivates määrustes sätestatud, et kohtualluvuse kokkulepped peavad olema kas sõnaselgelt või muul selgel viisil tunnistatud või kirjalikud, kuupäevastatud ja allkirjastatud või elektroonilisel teel edastatud. Käesoleva töö järgnevates alapeatükkides tulevadki käsitlemisele eelnimetatud eesmärkidest lähtuvalt Brüsseli II bis määruses, abieluvaramääruses ja ülalpidamiskohustuste määruses abikaasade privaatautonoomiale kehtestatud vormilised piirangud ning selliste piirangute sisu. Esmalt tulevad analüüsimisele abikaasade privaatautonoomiale kehtestatud piirangud lahutamiseks sobiva kohtu valimisel.

1.2. Piirangute sisu

1.2.1. Piirangud abielu lahutamiseks sobiva kohtu valimisel

Abieluasjade kohtualluvust Euroopa Liidu tasandil reguleerib Brüsseli II bis määrus. Nimetatud määruse artikli 1(1)(a) järgi kohaldatakse Brüsseli II bis määrust abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise asjade puhul.³⁰ Brüsseli II bis määruse artiklist 1(3)(e) tulenevalt ei kohaldata nimetatud määrust aga (endiste) abikaasadevaheliste ülalpidamiskohustuste suhtes. Kuigi seda ei ole Brüsseli II bis määruse artiklis 1(3) eraldi välja toodud, siis artiklite 1(1) ja 1(3) koostoimes jäävad Brüsseli II bis määruse kohaldamisalast välja ka abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise asjade varalised tagajärjed nagu abieluvararežiimi lõppemine, abieluvara jagamine või ümberjaotamine.³¹

Erinevalt tsiviil- ja kaubandusasjade kohtualluvust reguleerivast Brüsseli I määrusest ei tunnusta aga Brüsseli II bis määrus laialdaselt õigussuhte poolte rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonoomiat. Nii ei võimalda Brüsseli II bis määruse sätted abikaasadel otsesõnu

³⁰ Abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise mõistete kohta vaata lähemalt: W. Pintens. Art 1. – U. Magnus, P. Mankowski (eds). Brussels IIbis Regulation. Munich: Sellier, 2012, pp 68-70.

³¹ Selles osas, et abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise varalised tagajärjed ei kuulu Brüsseli II bis määruse kohaldamisalasse, vaata lähemalt ka: W. Pintens. Art 1 (viide 30), p 67.

sõlmida kohtualluvuse alaseid kokkuleppeid. Samas on aga ka riikide vastavates seadustes abikaasade võimalused mittevaraliste suhete puhul sobiva kohtu osas kokku leppida erandlikud.³² Kuigi Euroopa Komisjon on teinud varasemalt ettepaneku võimaldada abikaasadel sõlmida kokkuleppeid lahutamiseks sobiva kohtu osas³³, siis ei ole selline võimalus siiski otseselt Brüsseli II bis määrusesse jõudnud.³⁴ Samas võib Brüsseli II bis määruse sätetest teatud abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alase privaatautonoomia ilminguid siiski leida.

Esimeseks abikaasade privaatautonoomia väljenduseks Brüsseli II bis määruses võib lugeda artiklist 3(1)(a) tulenevat võimalust. Nimetatud artikli kohaselt on abikaasadel võimalik juhul, kui nad esitavad kohtule ühistootluse ning nende harilikud viibimiskohad on erinevates riikides, valida lahutamiseks või abielu kehtetuks tunnistamiseks kummagi abikaasa hariliku viibimiskoha riigi kohus. Seega näiteks, kui ühe abikaasa harilik viibimiskoht on Eestis, kuid teise abikaasa oma Soomes, siis on abikaasadel võimalik valida, kas esitada ühistootlus Eesti või Soome kohtusse. Samas, kui osad autorid on nimetatud kohtualluvuse aluse puhul seisukohal, et see omab tähtsust vaid nende riikide jaoks, kus on menetluslikult võimalik esitada ühistootlust, siis teised autorid aga tõlgendavad seda laiemalt leides, et antud alus hõlmab kõiki abielu lahutamise avaldusi, millega teine pool nõustub.³⁵ Seega, kuigi abikaasadel ei ole võimalik sõlmida otseselt Brüsseli II bis määruse sätete alusel kohtualluvuse alaseid kokkuleppeid, siis on neil ikkagi võimalik piiratud juhtudel sobivat kohut valida oma tegude vahendusel, esitades kohtule ühistootluse.

Teiseks abikaasade privaatautonoomia väljenduseks Brüsseli II bis määruses võib pidada määruse artiklis 12(1) sätestatud võimalust. Nimetatud artikli kohaselt on abikaasadel

³² Näiteks on Šveitsis õigussuhte pooltel sobiva kohtu osas võimalik kokku leppida vaid rahaliste nõuete puhul (Šveitsi rahvusvahelise eraõiguse koodeksi § 5). Selles osas, et ka riikide seadused ei võimalda abikaasadel lahutamiseks sobivat kohut valida, vaata lähemalt ka: E. Pataut. Art 12 (viide 30), p 155; M. Pertegas. *Beyond Nationality and Habitual Residence: Other Connecting Factors in European Private International Law in Family Matters*. – J. Meeusen (ed). *International Family Law for the European Union*. Antwerpen; Oxford: Intersentia, 2007, p 330.

³³ Euroopa Ühenduste Komisjon. Roheline raamat, mis käsitleb lahutusajades kohaldatavat õigust ja kohtualluvust. KOM(2005) 82 lõplik, Brüssel, 14.03.2011, p 3.6.

³⁴ Lahutusajades kohtualluvuse kokkulepete sõlmimise võimaldamise puhul nähakse õiguskirjanduses mitmeid kitsaskohti. Näiteks arvatakse, et lepinguline meetod ei tööta õiglaselt ja efektiivselt emotsionaalsete suhete puhul, kus pooled ei asu võrdsel positsioonil. Samuti on välja toodud, et aastaid varem valitud kohus võib lahutuse ajaks muutunud tingimustes osutada väga ebaõiglaseks. Vaata abikaasade privaatautonoomia kitsaskohtade osas lähemalt: M. N. Shuilleabháin. *Cross-border Divorce Law: Brussels II bis*. Oxford: Oxford University Press, 2010, p 78.

³⁵ Vaata erinevate tõlgenduste osas lähemalt: C. M. V. Clarkson, J. Hill. *The Conflict of Laws*. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2011, p 411. Eestis on abikaasadel PKS § 64 kohaselt võimalik ühise kirjaliku avalduse alusel abielu lahutada perekonnaseisuasutuses, kuid PKS § 65 lg 1 järgi võib abielu lahutada kohtus ühe abikaasa hagi alusel teise abikaasa vastu.

võimalik laiendada abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise asjade kohtualluvust ka nende asjadega seotud vanemliku vastutuse küsimustele. Seega näiteks, kui Eesti kohtutel on Brüsseli II bis määruse artikli 3(1)(a) alusel lahutusasja suhtes alluvus, kuid abikaasade lapse harilik viibimiskoht on hoopis Saksamaal, siis on abikaasadel Brüsseli II bis määruse artikli 12(1) kaudu ikkagi võimalik laiendada Eesti kohtute alluvust ka vanemliku vastutuse küsimustele.

Abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise asjade kohtualluvuse laiendamise võimaluse kasutamiseks peab aga vähemalt ühel abikaasast olema hooldusõigus lapse suhtes. Lisaks tuleb abikaasadel ja isikutel, kellel on veel hooldusõigus lapse suhtes, kohtualluvuse laiendamist vanemliku vastutuse küsimustele kohtusse pöördumisel sõnaselgelt või muul selgel viisil tunnistada ning kohtualluvuse laiendamine peab olema ka lapse parimates huvides. Seega on abikaasadel võimalik juhul, kui kõik Brüsseli II bis määruse artiklis 12(1)(a) ja (b) sätestatud tingimused on täidetud, valida ka vanemliku vastutuse asjade lahendamiseks sobivat kohut. Arvestades, et abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise asjadega kaasnevad tihti pooltevahelised konfliktid suhted, ei pruugi abikaasad aga saavutada vajalikku kokkulepet nimetatud asjade kohtualluvuse laiendamise osas vanemliku vastutuse küsimustele.³⁶

Erinevalt käesolevas alapeatükis eelnevalt käsitletud Brüsseli II bis määruse artiklist 3(1)(a) tulenevast võimalusest ei pea abikaasad aga Brüsseli II bis määruse artiklis 12(1) sätestatud kohtualluvuse laiendamise võimaluse kasutamiseks tingimata kohtule esitama ühistootlust. Abielulahutuse, lahuselu või abielu kehtetuks tunnistamise asja kohtualluvuse vanemliku vastutuse küsimustele laiendamise sõnaselgeks või muuks selgel viisil tunnistamiseks võib pidada ka seda, kui kostjaks olev abikaasa ilmub kohtusse, kus kohtuasi on algatatud, ning ei vaidlusta otseselt vanemliku vastutuse küsimuste kohtualluvust kohtualluvuse laiendamise alusel.³⁷

Brüsseli II bis määrusega võrreldes tunnistab abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonoomiat aga suuremal määral hetkel ettevalmistamisel olev abieluvaramäärus. Nimetatud määruse sätted võimaldavad abikaasadel ka otsesõnu sõlmida kokkuleppeid,

³⁶ Selle, et abikaasade kokkulepe kohtualluvuse laiendamise osas võib osutuda peamiseks tingimuseks, mis jääb Brüsseli II bis määruse artikli 12(1) puhul täitmata, on välja toonud ka Etienne Pataut, vaata: E. Pataut. Art 12 (viide 30), p 152.

³⁷ Seda, et Brüsseli II bis määruse artiklis 12(1) sätestatud võimaluse kasutamiseks on abikaasadel lisaks ühistootluse esitamisele ka muud variandid, on kinnitatud ka õiguskirjanduses, vaata näiteks: M. Pertegas (viide 32), p 334.

millega nad valivad abieluvara jagamiseks sobiva kohtu. Siiski ei ole abikaasade privaatautonoomia ka abieluvaramääruse sätete kohaselt piiramatu ning abikaasadel tuleb järgida teatud vormilisi piiranguid. Käesoleva töö järgnevas alapeatükis tulevadki käsitlemisele selliste vormiliste piirangute sisu.

1.2.2. Piirangud abieluvara jagamiseks sobiva kohtu valimisel

1.2.2.1. Vorminõue „sõnaselgelt või muul selgel viisil tunnistatud“

Euroopa Liidu tasandil puudub hetkel regulatsioon, mis hõlmaks abikaasade varasuhteid käsitlevate asjade kohtualluvust.³⁸ Abikaasadevahelised varasuhted on otsesõnu välistatud Brüsseli I määruse kohaldamisalast ning nagu käesoleva töö Brüsseli II bis määruse sätteid käsitletud alapeatükis 1.2.1. välja toodud, siis ei kohaldata ka nimetatud määrust abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise asjade varaliste tagajärgede suhtes. Seetõttu on Euroopa Komisjon teinud ettepaneku abieluvaramääruse väljatöötamiseks. Nimetatud määruse artiklite 1(1) ja 2(a) järgi hakatakse abieluvaramäärust kohaldama nii abikaasade omavaheliste kui ka abikaasade ja kolmandate isikute vahelistele varalistele suhetele.³⁹ Abikaasade varaliste suhetega on hõlmatud nii abikaasade poolt vara igapäevane valitsemine kui ka lahkuminekust või ühe abikaasa surmast tingitud varaliste suhete lõppemine.⁴⁰

Abieluvaramääruse artikli 4 kohaselt on abikaasadel võimalik kokkuleppega laiendada abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise asjade kohtualluvust ka nende asjadega seotud varaliste tagajärgede suhtes. Nimetatud artikkel täpsustab, et sellise kohtualluvuse kokkuleppe võivad abikaasad sõlmida igal ajal, kaasa arvatud kohtumenetluse ajal, ning sätestab vormilised nõuded vaid abikaasade poolt enne kohtumenetlust sõlmitavatele kokkulepetele.

³⁸ Eesti õiguses sisalduvad abikaasade varasuhteid käsitlevate asjade kohtualluvust reguleerivad sätted hetkel TsMS §-is 102.

³⁹ Seega hakatakse abieluvaramäärust selle kehtima hakkamisel kohaldama näiteks nii erinevate esemete abikaasade ühis- ja lahusvara hulka arvamise puhul kui ka abikaasade ja nende hüpoteegipidaja vaheliste suhete puhul.

⁴⁰ Vaata abieluvaramääruse preambuli punkt 11.

Euroopa Parlamendi õiguskomisjoni poolt abieluvaramääruse suhtes tehtud rapordi projektis⁴¹ (edaspidi Thein'i raport) on artikli 4 suhtes tehtud aga muudatusettepanek, mille eesmärgiks on nimetatud artikkel viia vastavusse Brüsseli II bis määruse artikliga 12(1)(b).⁴² Abieluvaramääruse muudatusettepaneku 42 kohaselt oleks abikaasadel võimalik laiendada abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise asju lahendava kohtu alluvust ka abikaasade varasuhetega seotud küsimustele, kui abikaasad kohtu alluvuse laiendamist sõnaselgelt või muul selgel viisil tunnistavad.

Sarnaselt käesoleva töö eelmises alapeatükis käsitletud Brüsseli II bis määruse artikliga 12(1) peavad abikaasad seega olema jõudnud kokkuleppele abielulahutuse, lahuselu või abielu kehtetuks tunnistamise asja kohtualluvuse laiendamise osas. Kokkuleppe saavutamata jätmise korral määratakse abikaasade varasuhetega seotud asjade kohtualluvus kindlaks abieluvaramääruses sätestatud üldiste kohtualluvuse reeglite alusel.⁴³ Kui abikaasad on aga kohtualluvuse laiendamise osas kokkuleppele jõudnud, siis tuleb neil seda kohtule sõnaselgelt või muul selgel viisil tunnistada.

Kui abielulahutuse, lahuselu või abielu kehtetuks tunnistamise asja suhtes on kohtumenetlus juba algatatud, siis ei pea abikaasad abieluvaramääruse artikli 4 kohaselt kohtualluvuse laiendamiseks sõlmima eraldi kirjalikku kokkulepet. Piisab ka sellest, kui abikaasad väljendavad oma tahet kohtule esitatavates avaldustes või taotlustes, suuliselt või tegude vahendusel. Selline regulatsioon on aga kooskõlas ka käesoleva töö alapeatükis 1.1. käsitletud vormiliste piirangute kehtestamise eesmärkidega, kuna abikaasadel tuleb vaid otsustada, kas nad soovivad oma varasuhetega seotud küsimuste lahendamist allutada selle riigi kohtule või mitte. Samuti on rangemate vormiliste piirangute puudumine põhjendatav ka asjaoluga, et abikaasadel tuleb oma tahet kohtualluvuse laiendamise osas väljendada kohtule võimalikult kiiresti. Seda eelkõige seetõttu, et kui abikaasade varasuhetega seotud küsimused ei allu kohtule üldiste kohtualluvuse reeglite alusel, siis võib kohus olenevalt menetluse staadiumist

⁴¹ European Parliament Committee on Legal Affairs. Draft Report on the Proposal for a Council Regulation on Jurisdiction, Applicable Law and the Recognition and Enforcement of Decisions in Matters of Matrimonial Property Regimes. COM(2011)0126 – C7-0093/2011 – 2011/0059(CNS).

⁴² Nimetatud Brüsseli II bis määruse artikli kohaselt tuli abikaasadel ühe tingimusena abielulahutuse, lahuselu või abielu kehtetuks tunnistamise asjade kohtualluvuse laiendamiseks nende asjadega seotud vanemliku vastutuse küsimustele kohtualluvuse laiendamist kohtusse pöördumisel sõnaselgelt või muul selgel viisil tunnistada, vaata selles osas lähemalt käesoleva töö alapeatükk 1.2.1.

⁴³ Abieluvaramääruse artikli 5(1)(a) kohaselt oleksid abikaasade vastava valiku puudumise korral nende varasuhetega seotud kohtuasju pädevad lahendada selle liikmesriigi kohtud, kus on abikaasade ühine harilik viibimiskoht.

varasuhetega seotud küsimuste osas kas keelduda hagi menetlusse võtmast või jätta hagi läbivaatamata.⁴⁴

Samuti on abieluvaramääruse artikli 5(2) kohaselt abikaasadel võimalik kokku leppida, et liikmesriigi, mille õiguse nad on valinud enda varasuhetele kohalduvaks õiguseks, kohtutel on õigus lahendada ka nende varasuhete seoses tekkinud vaidlusi. Nimetatud artikkel võimaldab abikaasadel sellise kokkuleppe sõlmida igal ajal, kaasa arvatud kohtumenetluse ajal, sätestades vormilised nõuded jällegi vaid enne kohtumenetlust sõlmitavate kohtualluvuse kokkulepete suhtes. Thein'i raportis on ka abieluvaramääruse artikli 5(2) kohta tehtud muudatusettepanek, kuid see puudutab eelkõige kokkuleppe sõlmimise aega ning mitte selle vormilisi piiranguid.

Eestis käesoleval hetkel abikaasade varasuhteid käsitlevate asjade kohtualluvust reguleeriva TsMS-i § 106 lg 1 p-i 3 kohaselt peavad kohtualluvuse kokkulepped olema üldjuhul sõlmitud vähemalt kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis. Samas on abieluasjadele, mille hulka kuuluvad ka ühisvara jagamise ja muude abikaasade varalisest vahekorra tulenevate nõuetega seotud asjad, TsMS-is ette nähtud erandlik kohtualluvus. Seetõttu on TsMS § 106 lg 1 p-i 4 alusel aga abikaasade poolt varasuhteid käsitlevate asjade suhtes sõlmitud kohtualluvuse kokkulepped hoopiski tühised.⁴⁵ Seega ei ole abikaasadel nendevaheliste varasuhete puhul TsMS-i kohaselt mingis vormis võimalik abieluvara jagamiseks sobivat kohut valida.

Võrreldes kohtumenetluse ajal sõlmitavate kokkulepetega, näevad abieluvaramääruse sätted enne kohtumenetlust sõlmitavatele kohtualluvuse kokkulepetele ette aga rangemad vormilised nõuded – nii kirjaliku kui ka elektroonilise vormi nõude. Käesoleva töö järgnevatel alapeatükkides tulebki käsitlemisele, kas enne kohtumenetlust sõlmitavatele kohtualluvuse kokkulepetele rangemate vormiliste piirangute kehtestamine on põhjendatud ning milline on selliste vormiliste piirangute sisu.

⁴⁴ Eestis on kohtul TsMS § 371 lg 1 p-i 2 kohaselt õigus keelduda hagi menetlusse võtmisest, kui hagi ei allu sellele kohtule, ning TsMS § 423 lg 1 p-i 13 kohaselt õigus jätta hagi läbi vaatamata, kui kohus ei ole pädev asja lahendama.

⁴⁵ Seoses erandlikule kohtualluvusele allutatud vaidluste puhul sõlmitud kohtualluvuse kokkulepete tühisusega vaata lähemalt ka: A. Pärsimägi. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Juura, 2011, lk 74; I. Nurmela jt. Rahvusvaheline eraõigus. 3. täiendatud trükk. Tallinn: Juura, 2008, lk 246. Erandlikule kohtualluvusele allutatud vaidluste puhul on kohtualluvuse kokkulepped eelduslikult tühised seetõttu, et TsMS § 69 lg 4 kohaselt määratakse erandliku kohtualluvusega kohus, kuhu ainsana võib tsiviilasja lahendamiseks pöörduda, ning seadusandja ei soovi seega, et pooled valiksid nimetatud vaidluste lahendamiseks mõne muu kohtu.

1.2.2.2. Vorminõue „kirjalikult, kuupäevastatud ja allkirjastatud“

Abieluvaramääruse artikkel 4 sätestab kokkulepetele, millega abikaasad laiendavad enne kohtumenetlust abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise asjade kohtualluvust ka nende asjadega seotud abikaasade varasuhteid käsitlevate asjade suhtes⁴⁶, täiendavad vormilised nõuded. Nimetatud kokkulepped peavad abieluvaramääruse artikli 4(b) kohaselt olema sõlmitud kirjalikult ning need peavad olema ka kuupäevastatud ja allkirjastatud mõlema abikaasa poolt.

Samasugused vormilised nõuded on ette nähtud ka abikaasade poolt abieluvaramääruse artikli 5(2) alusel enne kohtumenetlust sõlmitavate kohtualluvuse kokkulepete suhtes. Nimetatud artikli alusel saavad abikaasad kokku leppida, et liikmesriigi kohtutel, mille õiguse nad on valinud enda varasuhetele kohalduvaks õiguseks, on ka õigus lahendada nende varasuhtega seoses tekkinud vaidlusi. Thein'i raporti abieluvaramääruse muudatusettepanekud jätavad sellised vormilised piirangud aga kehtima vaid viimati nimetatud kohtualluvuse kokkulepete suhtes.

Abieluvaramääruse artiklis 4 sätestatud kohtualluvuse kokkulepete puhul rangemate vormiliste piirangute määrupest kaotamisele ei tuleks aga erilist rõhku pöörata, kuna arvatavasti ei hakka abikaasad nimetatud alusel sageli kokkuleppeid enne kohtumenetlust sõlmima. Seda eelkõige seetõttu, et abikaasadel on raske enne kohtumenetlust ette näha, millise seitsmest Brüsseli II bis määrupest artiklis 3(1) sätestatud alternatiivse aluse järgi abielulahutuse, lahuselu või abielu kehtetuks tunnistamise asjade kohtualluvus kindlaks määratakse.⁴⁷

Käesoleva töö alapeatükis 1.1. käsitletud vormiliste piirangute kehtestamise eesmäärke silmas pidades võib aga enne kohtumenetlust sõlmitavatele kohtualluvuse kokkulepetele rangemate vormiliste nõuete kehtestamist pidada põhjendatuks. Kindlasti on rangemad vorminõuded olulised tõenduslikust seisukohast lähtudes, kuna abikaasadel tuleb enne kohtumenetlust sobivat kohut valides hiljem kohtule ka tõendada, et nad on tõesti oma valiku osas üksmeelele jõudnud ning kokkuleppe sõlminud. Samas peaksid kohtualluvuse kokkulepete kirjaliku

⁴⁶ Abikaasadele abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise asjade kohtualluvuse laiendamise võimaldamise eesmärgiks on tagada, et abikaasad saaksid koondada kõigi nendevaheliste suhetega seotud erinevate vaidluste lahendamise ühe liikmesriigi kohtutesse, vaata selles osas lähemalt: Euroopa Komisjon (viide 33), lk 6.

⁴⁷ Ka õiguskirjanduses on kinnitatud nimetatud abieluvaramääruse artikli alusel enne kohtumenetlust sõlmitavate kohtualluvuse kokkulepete vähest tõenäosust, vaata näiteks: B. Campuzano Diaz (viide 1), p 240.

vormistamise ja allkirjastamise nõue ka tagama, et abikaasad kaaluksid põhjalikumalt erinevate liikmesriikide kohtute valimise tagajärgi ning vajadust sellist kokkulepet üldse sõlmida.

Abieluvaramääruses sätestatud vormiliste piirangute sisu tõlgendamisel tuleb arvestada, et nimetatud määrusest saab selle vastuvõtmisel Euroopa Liidu õigusakt. Euroopa Liidu õigusaktide sätteid tuleb aga üldjuhul tõlgendada autonoomselt ilma liikmesriikide siseriiklikule õigusele ja kohtupraktikale viitamata. Kuna Euroopa Kohus on autonoomse tõlgendamise vajadust teiste rahvusvahelise eraõiguse alaste määruste puhul oma otsustes korduvalt rõhutanud⁴⁸, siis tuleks nimetatud põhimõttest lähtuda ka abieluvaramääruse sätete tõlgendamise puhul.

Samas peaks abieluvaramääruse sätete tõlgendamisel olema võimalik lähtuda ka Brüsseli I määruse sarnastest sätetest ning neid sätteid käsitlevast Euroopa Kohtu praktikast. Sellisele tõlgendusviisile on Euroopa Kohus viidanud Brüsseli II bis määruse puhul, pidades selle eesmärgiks Euroopa Liidu õigusaktide ühetaolise tõlgendamise tagamist.⁴⁹ Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt tuleb Euroopa Liidu õigusaktides sisalduvatele terminitele anda üldjuhul autonoomne ja ühetaoline tõlgendus.⁵⁰ Selliste autonoomsete ja ühetaoliste tõlgenduste kujundamisel on aga võimalik lähtuda ka Euroopa Kohtu poolt teistes õigusaktides sisalduvatele samadele või sarnastele terminitele antud tõlgendustest.⁵¹ Seega ei ole põhjust, miks ei võiks ka abieluvaramääruses sätestatud vormiliste nõuete tõlgendamise puhul lähtuda Brüsseli I määruse sarnastest sätetest ning neid sätteid käsitlevast Euroopa Kohtu praktikast.

Brüsseli I määruses võimaldab tsiviil- ja kaubandussuhete pooltel kohtualluvuse kokkuleppeid sõlmida artikkel 23. Brüsseli I määruse artikli 23(1) kohaselt peab selline kokkulepe olema sõlmitud kirjalikult või juhul, kui see on sõlmitud suuliselt, siis peab see olema kirjalikult üle kinnitatud. Samuti on õigussuhte pooltel võimalik kohtualluvuse kokkuleppeid sõlmida vormis, mis vastab nende vahel väljakujunenud tavale, ning juhul, kui

⁴⁸ Vaata Brüsseli I määruse eelkäija Brüsseli konventsiooni puhul näiteks EKo 13.07.1993, C-125/92, *Mulox IBC vs. Geels*, p 10, ja Brüsseli II bis määruse puhul näiteks EKo 27.11.2007, C-435/06, C, p 46.

⁴⁹ EKo 27.11.2007, C-435/06, C, p 38 jj. Nimetatud lahendis lähtus Euroopa Kohus Brüsseli II bis määruses sisalduva mõiste „tsiviilasjad“ tõlgendamisel Brüsseli I määruse kontekstis nimetatud mõistele antud tõlgendustest. Samas tuleb aga nimetatud tõlgendusviisi puhul olla tähelepanelik, et Brüsseli I määruse sätetele antud tõlgendustest ei lähtutaks juhul, kui olukordi tuleb lähtuvalt erinevatest kontekstidest tõlgendada erinevalt, vaata selles osas lähemalt: U. Magnus, P. Mankowski (viide 30), p 32.

⁵⁰ EKo 02.04.2009, C-523/07, A, p 34.

⁵¹ Terminite autonoomsete ja ühetaoliste tõlgenduste kujundamise osas vaata lähemalt: M. N. Shúilleabháin (viide 34), p 28.

tegemist on rahvusvaheliste kaubandussuhetega, siis lisaks ka vormis, mis vastab kaubandustavale.

Lisaks tavapärasele kirjalikule kokkuleppele, võib Brüsseli I määruse puhul kirjaliku vormi nõude täidetuks lugeda ka poolte poolt lihtsalt kirjade, fakside või telegrammide vahetamise puhul.⁵² Samuti võivad Brüsseli I määruse alusel sõlmitud kohtualluvuse kokkulepped alternatiivsena kirjalikule vormile olla sõlmitud ka suulises vormis. Siiski peaks suulisele kohtualluvuse kokkuleppele järgnema selle kokkuleppe hilisem kirjalik kinnitus vähemalt ühe poole poolt.⁵³

Kohtualluvuse kokkulepete allkirjastamise osas on õiguskirjanduses Brüsseli I määruse kontekstis leitud, et see ei ole vajalik juhul, kui dokumendi vorm (näiteks kiri, telegramm või faks) ei võimalda omakäelist allkirjastamist. Sellisel juhul piisab vaid, kui dokumendi autor on identifitseeritav. Samuti võib dokument olla allkirjastatud vaid initsiaalidega, kui allkirjastaja on identifitseeritav. Osade autorite arvates piisab Brüsseli I määruse alusel sõlmitud kohtualluvuse kokkulepete puhul lisaks ühele dokumendile, mis on mõlema poole poolt allkirjastatud, ka kahest eraldi dokumendist, mis sisaldavad või selgelt viitavad samale kohtualluvuse kokkuleppele, ning on allkirjastatud ainult vastava poole poolt.⁵⁴

Brüsseli I määruse sätetega võrreldes on abieluvaramääruses enne kohtumenetlust sõlmitavatele kohtualluvuse kokkulepetele kehtestatud vormilised nõuded aga rangemad. Kuna abieluvaramääruse sätete kohaselt peavad kokkulepped olema allkirjastatud mõlema abikaasa poolt, siis ei piisa abikaasade puhul vaid näiteks kirjade, fakside või telegrammide vahetamisest, kui need ei võimalda omakäelist allkirjastamist. Samal põhjusel ei piisa abikaasade puhul ka kahest eraldi dokumendist, mis on kumbki allkirjastatud vaid ühe abikaasa poolt. Samuti ei ole abikaasadel võimalik sõlmida suuliseid kohtualluvuse kokkuleppeid ühe poole hilisema kirjaliku kinnitusega. Siiski võiksid ka abikaasade poolt sõlmitavad kohtualluvuse kokkulepped olla varustatud vaid initsiaalidega, kui allkirjastajad on seeläbi identifitseeritavad.

Samas võib aga abieluvaramääruses Brüsseli I määrusega võrreldes kohtualluvuse kokkulepetele rangemate vormiliste nõuete kehtestamist pidada põhjendatuks. Seda aga just

⁵² U. Magnus. Art 23. – U. Magnus, P. Mankowski (eds). Brussels I Regulation. Munich: Sellier, 2012, p 481.

⁵³ EKo 11.07.1985, C-221/84, *Berghoefer vs. ASA*, p 16. Sellist nõuet rõhutavad selgelt ka Brüsseli I määruse prantsuse-, saksa- ja hispaaniakeelsed versioonid, vaata lähemalt: U. Magnus. Art 23 (viide 52), p 486.

⁵⁴ Vaata näiteks: U. Magnus. Art 23 (viide 52), p 481.

eelkõige perekonnaliikmete, sealhulgas abikaasadevaheliste, suhete eripärast tulenevalt. Erinevalt tsiviil- ja kaubandussuhete pooltest ei tegele abikaasad igapäevaselt erinevate kokkulepete, sealhulgas kohtualluvuse alaste, sõlmimisega. Samuti tulenevalt vajadusest kaitsta nõrgemat poolt ärakasutamise eest, on perekonnaliikmete vahelised suhted tsiviil- ja kaubandussuhetega võrreldes traditsiooniliselt olnud riikide ja ka piiriüleste ühenduste kõrgendatud kaitse all.

Euroopa Kohus on Brüsseli I määruse artikli 23 puhul leidnud, et nimetatud artikkel kajastab endas kõiki kohtualluvuse kokkulepetele ette nähtud vormilisi nõudeid ning välistab igasugused viited liikmesriikide siseriiklikule õigusele.⁵⁵ Samas tingib selline käsitlus aga määruse sätete tõlgendamisel liikmesriikide kohtute sõltuvuse Euroopa Kohtu vastavast praktikast. Euroopa Kohtu praktika kujunemine võtab aga aega ning seda eriti perekonnaliikmete vaheliste kohtuasjade puhul, kus kohtud ei soovi osapooltele tekitada täiendavaid kulutusi ja ajakulu, mis kaasneksid Euroopa Kohtult eelotsuse küsimisega. Seetõttu on näiteks Brüsseli I määruses sisaldunud ülalpidamisasjade kohtualluvuse alaseid sätteid aegade jooksul käsitletud vaid üksikutes eelotsusetaotlustes.⁵⁶ Seega on liikmesriikide kohtutel keeruline lähtuda abieluvaramääruse sätete tõlgendamisel vaid autonoomsest regulatsioonist ning paratamatult pööratakse tähelepanu ka vastavatele siseriiklikele normidele.⁵⁷

Abieluvaramääruses enne kohtumenetlust sõlmitavatele kohtualluvuse kokkulepetele kehtestatud kirjaliku vormi nõue sarnaneb oma sisu poolest tsiviilseadustiku üldosa seaduse⁵⁸ (edaspidi TsÜS) § 78 lg-is 1 tehingutele sätestatud kirjaliku vormi nõudele. Nimetatud sätte kohaselt peab kirjaliku vormi puhul tehingudokument olema tehingu teinud isikute poolt omakäeliselt allkirjastatud. Seega ei ole ka TsÜS-i puhul tehingute kirjaliku vormi nõue täidetud juhul, kui tehing on edastatud faksi või kirja teel.⁵⁹ Erinevalt abieluvaramääruses

⁵⁵ EKo 24.06.1981, C-150/80, *Elefanten Schuh GmbH vs. Jacqmain*, p 25 jj.

⁵⁶ Ka õiguskirjanduses on kinnitatud perekonnaliikmete vaheliste kohtuasjade puhul Euroopa Kohtult eelotsuse küsimise vähest tõenäosust, vaata lähemalt näiteks: M. N. Shuilleabháin (viide 34), p 26.

⁵⁷ Isegi tsiviil- ja kaubandusajade puhul kohtualluvuse kokkulepete sõlmimist võimaldava Brüsseli I määruse artikli 23 kontekstis on leitud, et liikmesriigi kohtud on kohtualluvuse kokkulepete kehtivuse hindamisel asetatud keerulisse olukorda, kuna Euroopa Kohus ei ole nimetatud kokkulepete kehtivuse autonoomseks hindamiseks vajalikke kriteeriume välja töötanud, vaata lähemalt: A. Veeret. Euroopa Liidu liikmesriigi kohtu pädevus rahvusvaheliste kohtualluvuse kokkulepete kehtivuse hindamisel. Brüsseli I määruse artikli 23 kontekst. – *Juridica*, 2009, nr 6, lk 404.

⁵⁸ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216; RT I, 06.12.2010, 12.

⁵⁹ Sellisele järeldusele on TsÜS-i kirjaliku vormi nõude puhul jõutud ka Eesti õiguskirjanduses, vaata näiteks: K. Sein. TsÜS § 78. – P. Varul jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2010, lk 247.

kehtestatud vormilistest nõuetest ei pea TsÜS-i kohaselt tehingudokument olema vaid kuupäevaga varustatud.

Nagu käesoleva töö kohtumenetluse ajal sõlmitavate kokkulepete nõudeid käsitlenud alapeatükis 1.2.2.1. välja toodud, siis tuleks abikaasadel juhul, kui hetkel Eestis varasuhteid käsitlevate asjade kohtualluvust reguleeriv TsMS võimaldaks neil sobivat kohut valida, sõlmida selline kokkulepe vähemalt kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis. TsÜS-i § 79 kohaselt peab tehing sellisel juhul olema tehtud püsivat kirjalikku taasesitamist võimaldaval viisil ning sisaldama tehingu teinud isikute nimesid, kuid ei pea olema omakäeliselt allkirjastatud. Seega, kuna erinevalt kirjalikust vormist ei pea kirjalikku taasesitamist võimaldava vormi puhul tehing olema poolte poolt omakäeliselt allkirjastatud, siis on võimalik ka moderne infovahetus ja infotehnoloogia kasutamine – e-kirjade ja fakside vahetamine.

Abieluvaramääruses abikaasade poolt enne kohtumenetlust sõlmitavatele kohtualluvuse kokkulepetele ette nähtud vormiliste piirangute rangust leevendab aga mingil määral Thein'i raporti abieluvaramääruse muudatusettepanek 43. Nimetatud muudatusettepanek võimaldab abikaasadel teatud tingimustel sõlmida kohtualluvuse kokkulepe ka elektroonilisel teel. Käesoleva töö järgnevas alapeatükis tulebki käsitlemisele Thein'i raporti abieluvaramääruse muudatusettepanekust 43 tuleneva vormilise piirangu sisu.

1.2.2.3. Vorminõue „elektroonilisel teel edastatud“

Thein'i raport täiendab käesoleva töö eelmises alapeatükis käsitletud abikaasade poolt enne kohtumenetlust sõlmitavate kohtualluvuse kokkulepete vorminõudeid. Abieluvaramääruse muudatusettepaneku 43 kohaselt võrdsustatakse elektroonilisel teel edastatud teave, mille puhul on võimalik kokkulepet alaliselt säilitada, kirjalikult vormistatud teabega. Nimetatud muudatusettepaneku eesmärgiks on viia abieluvaramääruses sätestatud vormilised nõuded vastavusse Brüsseli I määruse artiklis 23(2) sätestatud nõudega.⁶⁰

Võrdluseks tuleb kaubandusasjade puhul Euroopa Parlamendi ja nõukogu 8. juuni 2000. aasta direktiivi (EÜ) nr 2000/31 infoühiskonna teenuste teatavate õiguslike aspektide, eriti

⁶⁰ Brüsseli I määruse artikli 23(2) kohaselt on igasugune elektroonilisel teel edastatud teave, mida on võimalik alaliselt säilitada, võrdsustatud kirjalikult vormistatud teabega.

elektroonilise kaubanduse, kohta siseturul⁶¹ artikli 9(1) kohaselt liikmesriikidel tagada, et nende õigussüsteem võimaldaks lepingute sõlmimist elektroonilisel teel. Samas ei tule liikmesriikidel nimetatud direktiivi artikli 9(2)(d) järgi elektroonilisel teel lepingute sõlmimist tagada aga perekonna- ja pärimisõigusest tulenevate lepingute puhul. Seega, kuigi liikmesriikidel ja ka Euroopa Liidul ei ole kohustust võimaldada perekonnaliikmetel sõlmida omavahel kokkuleppeid elektroonilisel teel, siis võib infotehnoloogia alaste saavutuste kasutamise võimaldamist ka perekonnaliikmete vahelistes suhetes siiski pidada tervitatavaks nähtuseks. Abikaasade vahel sõlmitavate kohtualluvuse kokkulepete seisukohalt lihtsustab see sobiva kohtu osas kokkuleppimist ka nende abikaasade jaoks, kes elavad või viibivad erinevates riikides.

Lähtudes abieluvaramääruse muudatusettepanekust 43 tuleneva vorminõude sõnastusest, eeldab see vaid, et elektrooniliselt teel edastatud teavet on võimalik alaliselt säilitada (näiteks postkastis, kettal või mälupulgal), kuid ei nõua, et nimetatud teavet ka tegelikult sellisel viisil säilitatakse.⁶² Teabe säilitamata jätmise korral võib abikaasadel lihtsalt olla hiljem raskem tõendada nendevahelise kohtualluvuse kokkuleppe olemasolu. Elektroonilisel teel edastatavaks teabeks, mida on võimalik alaliselt säilitada, on eelkõige elektronposti teel edastatav teave.

Kohtualluvuse kokkulepete allkirjastamise seisukohalt peab Brüsseli I määruse kontekstis osade autorite arvates e-posti ning muul elektroonilisel teel edastatud teave olema küll varustatud poolte nimedega, kuid nõutav ei ole sellisel viisil edastatud teabe elektrooniline allkirjastamine. Samas ei peeta aga Brüsseli I määruse artikli 23(2) puhul kirjalikult vormistatud teabega võrdsustatuks näiteks kõneposti jäetud teateid, videokonverentsil edastatud teavet ning ka tekstisõnumeid, kui neid ei ole just võimalik igal ajal paberil reprodutseerida.⁶³ Arvestades perekonnaliikmete, sealhulgas abikaasade, vaheliste suhete eripäraga, on perekonnaliikmete puhul siiski aktuaalne eelkõige kohtualluvuse kokkulepete sõlmimine e-posti vahendusel.

⁶¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 8.06.2000.a direktiiv (EÜ) nr 2000/31 infoühiskonna teenuste teatavate õiguslike aspektide, eriti elektroonilise kaubanduse, kohta siseturul. – EÜT L 178, 17.7.2000, lk 1-16.

⁶² Ka Brüsseli I määruse artikli 23(2) puhul on välja toodud, et nimetatud artikli sõnastusest ja eesmärgist lähtuvalt eeldab see vaid, et teavet on võimalik alaliselt säilitada, kuid ei nõua, et seda ka tegelikult nii säilitatakse, vaata lähemalt: U. Magnus. Art 23 (viide 52), p 495.

⁶³ Brüsseli I määruse artiklist 23(2) tuleneva nõude tõlgenduste osas vaata lähemalt: U. Magnus. Art 23 (viide 52), p 496.

Brüsseli I määruse kontekstis käesolevas alapeatükis käsitlemisel olevale vorminõudele antud tõlgendustest lähtudes sarnaneb see pigem TsÜS-i § 79 sätestatud kirjalikku taasesitamist võimaldavale vormile kui TsÜS-i § 80 sätestatud elektroonilisele vormile. Nagu käesoleva töö abieluvaramääruses kehtestatud kirjaliku vormi nõuet käsitletud alapeatükis 1.2.2.2. välja toodud, siis peavad tehingud TsÜS-i § 79 kohaselt olema tehtud püsivat kirjalikku taasesitamist võimaldaval viisil ning sisaldama tehingu teinud isikute nimesid, kuid ei pea olema omakäeliselt allkirjastatud. Seega, nagu Brüsseli I määruse artikli 23(2) puhul, piisab ka nimetatud TsÜS-i vorminõude puhul vaid sellest, kui tehingu teinud isikute nimed nähtuvad elektroonilisel teel sõlmitud kokkuleppest. Seejuures ei pea tehingu teinud poolte nimed tingimata olema teksti lõpus, vaid võivad tuleneda näiteks e-kirja puhul ka saatja aadressist või tekstist endast.⁶⁴

Oluliselt rangem võrreldes kirjalikku taasesitamist võimaldava vormiga on aga TsÜS-i § 80 sätestatud elektrooniline vorminõue. Nimetatud vorminõude kohaselt peab tehing lisaks kirjalikku taasesitamist võimaldava vormi puhul välja toodud nõuetele olema ka tehingu teinud isikute poolt elektrooniliselt allkirjastatud. Käesoleval hetkel on Eestis ainsaks seadusega sätestatud elektroonilise allkirja liigiks digitaalallkiri, millega seonduvat reguleerib digitaalallkirja seadus.⁶⁵

Lähtudes käesoleva töö alapeatükis 1.1. käsitletud vormiliste piirangute kehtestamise eesmärkidest ning abikaasadevaheliste suhete eripärast, võiks abikaasade poolt elektroonilisel teel sõlmitavate kohtualluvuse kokkulepete puhul siiski eeldada rangemat käsitlust võrreldes tsiviil- ja kaubandusajades sõlmitavate kokkulepetega. Seega peaksid abikaasade poolt elektroonilisel teel sõlmitavad kohtualluvuse kokkulepped olema pigem elektrooniliselt allkirjastatud kui lihtsalt varustatud poolte nimedega. Sellisele käsitlusele viitab ka asjaolu, et erinevalt Brüsseli I määruse alusel sõlmitavatest kohtualluvuse kokkulepetest peavad abikaasade poolt abieluvaramääruse alusel sõlmitavad kirjalikud kokkulepped olema allkirjastatud mõlema poole poolt. Samuti ei ole tsiviil- ja kaubandussuhete pooltega võrreldes abikaasade puhul liikmesriikide ning ka Euroopa Liidu seadusandja peamiseks eesmärgiks võimalikult lihtsalt ja kiirelt kokkulepete sõlmimise võimaldamine. Seda eelkõige

⁶⁴ Tehingu teinud isikute nimede tehingus sisaldumise osas vaata lähemalt ka: K. Sein. TsÜS § 79 (viide 59), lk 250.

⁶⁵ Digitaalallkirja seadus. – RT I 2000, 26, 150; RT I 2010, 22, 108. Digitaalallkirja seaduse § 2 lg 1 kohaselt on digitaalallkiri tehniliste ja organisatsiooniliste vahendite süsteemi abil moodustatud andmete kogum, mida allkirja andja kasutab, märkimaks oma seost dokumendiga.

seetõttu, et abikaasadel tuleks enne kohtualluvuse kokkuleppe sõlmimist siiski rohkem mõelda sellise kokkuleppe tähtsuse, tähenduse ja tagajärgede üle.

Sarnaselt abieluvaramäärusele tunnistab abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonoomiat ka ülalpidamiskohustuste määrus. Just ülalpidamiskohustused olid esimene perekonnaõiguse valdkond, mille puhul Euroopa Liidu tasandil võimaldati perekonnaliikmetel, sealhulgas abikaasadel, sõlmida otseselt kohtualluvuse kokkuleppeid.⁶⁶ Käesoleva töö järgnevas alapeatükis tulevadki käsitlemisele ülalpidamiskohustuste määruises sisalduvate abikaasade privaatautonoomia vormiliste piirangute sisu ning nende erinevused võrreldes abieluvaramääruises ette nähtud piirangutega.

1.2.3. Piirangud ülalpidamisvaidluse lahendamiseks sobiva kohtu valimisel

Ülalpidamisasjade kohtualluvust Euroopa Liidu tasandil reguleeris varasemalt Brüsseli I määrus. Alates 18. juunist 2011. aastal kohaldatakse Euroopa Liidus ülalpidamisasjade kohtualluvuse kindlaks määramiseks aga ülalpidamiskohustuste määrust. Nimetatud määruise artikli 1(1) järgi kuuluvad ülalpidamiskohustuste määruise kohaldamisalasse ka abielusuhetest tulenevad ülalpidamiskohustused.

Abikaasadel on ülalpidamiskohustuste määruise artikli 4 kohaselt võimalik valida, millise riigi kohtud on pädevad nendevahelisi ülalpidamisvaidlusi lahendama. Ülalpidamiskohustuste määruise artikli 4(2) järgi peavad sellised abikaasade kohtualluvuse kokkulepped olema sõlmitud kirjalikult. Samuti on nimetatud artikli kohaselt ka elektroonilisel teel edastatud teave, mille puhul on kokkulepet võimalik alaliselt säilitada, võrdsustatud kirjalikult vormistatud teabega.

Ajal, mil ülalpidamisasjade kohtualluvust reguleeris Brüsseli I määrus, olid ka abikaasade kohtualluvuse kokkulepped hõlmatud nimetatud määruise artikliga 23 ning eriregulatsioon ülalpidamisasju käsitlevate kohtualluvuse kokkulepete osas puudus.⁶⁷ Seega oli ka

⁶⁶ Juba Brüsseli I määruise eelkäija Brüsseli konventsiooni loojad otsustasid erinevalt teistest perekonnaasjadest ülalpidamiskohustused konventsiooni kohaldamisalasse sisse arvata, vaata lähemalt: P. Jenard. Report on the Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters. – OJ C 59, 5.03.1979, p 10.

⁶⁷ Ka õiguskirjanduses on kinnitatud ülalpidamisasjade puhul eriregulatsiooni puudumist, vaata lähemalt näiteks: F. Ferrand. The Council Regulation (EC) No 4/2009 of 18 December 2008 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition and Enforcement of Decisions and Cooperation in Matters Relating to Maintenance Obligations. – Lates Developments in EU Private International Law, p 11. – Arvutivõrgus: http://centro.us.es/cde/justicia_civil_2011/mod_006.html (05.05.2013).

abikaasadel Brüsseli I määruse artikli 23(1) kohaselt võimalik kohtualluvuse kokkuleppeid sõlmida nii kirjalikult kui ka suuliselt ühe poole hilisema kirjaliku kinnitusega. Nagu käesoleva töö abieluvaramääruses kehtestatud kirjaliku vormi nõuet käsitletud alapeatükis 1.2.2.2. välja toodud, siis puudub aga ajast, mil ülalpidamisasjade kohtualluvuse sätted sisaldasid Brüsseli I määruses, peaaegu igasugune Euroopa Kohtu praktika nimetatud sätete tõlgendamise kohta.

Võrreldes Brüsseli I määruse sätetega, ei võimalda ülalpidamiskohustuste määruse sätted abikaasadel sõlmida kohtualluvuse kokkuleppeid suulises vormis ühe poole hilisema kirjaliku kinnitusega.⁶⁸ Ülalpidamiskohustuste määruse artikli 4(2) kohaselt peavad kohtualluvuse kokkulepped olema sõlmitud kirjalikus vormis. Samas on abieluvaramääruse sätetega võrreldes ülalpidamiskohustuste määruses abikaasade kohtualluvuse kokkulepetele kehtestatud vormilised piirangud mõnevõrra leebemad. Nii ei pea ülalpidamiskohustuste määruse artikli 4(2) alusel sõlmitud kohtualluvuse kokkulepped olema varustatud kuupäevaga ega allkirjastatud mõlema abikaasa poolt.

Seega oleks käesoleva töö abieluvaramääruses kehtestatud kirjaliku vormi nõuet käsitletud alapeatükis 1.2.2.2. Brüsseli I määruse kontekstis kirjalikule vormile antud tõlgenduste kohaselt abikaasadel ülalpidamisvaidluste lahendamiseks sobiva kohtu osas võimalik kokku leppida ka kirjade, fakside või telegrammide vahetamise teel. Samuti piisaks lisaks ühele dokumendile, mis on allkirjastatud mõlema abikaasa poolt, ka kahest eraldi dokumendist, mis sisaldavad või selgelt viitavad samale kohtualluvuse kokkuleppele, ning on allkirjastatud vaid vastava abikaasa poolt.

Nii Brüsseli I määruse, abieluvaramääruse kui ka ülalpidamiskohustuste määruse kohaselt on elektroonilisel teel edastatud teave, mida on võimalik alaliselt säilitada, võrdsustatud kirjalikult vormistatud teabega. Nagu käesoleva töö abieluvaramääruses kehtestatud elektroonilise vormi nõuet käsitletud alapeatükis 1.2.2.3. välja toodud, siis on nimetatud vorminõude puhul võimalik allkirjastamise osas lähtuda nii leebemast kui ka rangemast tõlgendusest. Kui leebema tõlgenduse kohaselt ei pea elektroonilisel teel sõlmitud

⁶⁸ Lisaks kohtualluvuse kokkulepete vormi piiramisele piirab ülalpidamiskohustuste määrus kohtualluvuse kokkulepete sõlmimist võrreldes Brüsseli I määrusega ka materiaalsete nõuete osas. Nii on ülalpidamiskohustuste määruse artikli 4(1) kohaselt abikaasadel võimalik valida vaid kindlate liikmesriikide kohtute vahel. Vaata ülalpidamiskohustuste määruse piirangute osas võrreldes Brüsseli I määrusega ka: F. Ferrand (viide 67), p 11.

kohtualluvuse kokkulepped olema elektrooniliselt allkirjastatud⁶⁹, siis rangema tõlgenduse kohaselt peaksid nimetatud kokkulepped olema mõlema poole poolt elektrooniliselt allkirjastatud. Kui abieluvaramääruse sätete puhul oli võimalik jõuda järeldusele, et elektroonilisel teel sõlmitud kohtualluvuse kokkulepped peaksid siiski olema abikaasade poolt elektrooniliselt allkirjastatud, siis ülalpidamiskohustuste määruse puhul sama lihtsalt sellisele järeldusele jõuda ei ole võimalik. Seda eelkõige seetõttu, et erinevalt abieluvaramäärusest ei pea ülalpidamiskohustuste määruse sätete kohaselt ka kirjalikult sõlmitud kokkulepe olema allkirjastatud mõlema abikaasa poolt.

Samas ei ole aga abikaasade privaatautonomiale vormiliste piirangute kehtestamise eesmärges silmas pidades võimalik välja tuua põhjendust, miks peaksid kohtualluvuse kokkulepete vormilised nõuded abikaasade varasuhetega seotud asjade ja ülalpidamisasjade puhul erinema. Samuti ei ole sellised erinevused kooskõlas ka Euroopa Liidu seadusandja sooviga soodustada abikaasade poolt üldiste kokkulepete sõlmimist, millega nad valivad ühes dokumendis nii sobiva kohtu kui ka kohalduva õiguse kõigi oma abieluliste suhetega seotud erinevate aspektide suhtes.⁷⁰ Seega oleks abieluvaramääruses ja ülalpidamiskohustuste määruses kehtestatud vormiliste piirangute ühetaolise kohaldamise tagamiseks vajalik Euroopa Kohtu vastav praktika.

Käsitledes erinevaid Brüsseli II bis määruses, abieluvaramääruses ja ülalpidamiskohustuste määruses abikaasade privaatautonomiale kehtestatud vormilisi piiranguid, tekib aga küsimus, mis juhtub siis, kui abikaasad ei ole selliste piirangutega kohtualluvuse kokkuleppe sõlmimisel arvestanud. Kas kohtud ei võimalda abikaasadel sellisel juhul oma kohtu valikule tugineda või on neil siiski mingi võimalus oma valik kohtus ikkagi jõustada? Seetõttu tulevadki käesoleva töö järgmises alapeatükis käsitlemisele abikaasade poolt kohtualluvuse kokkulepete sõlmimisel vormiliste piirangutega arvestamata jätmise võimalikud tagajärjed Eesti kohtutes.

⁶⁹ Leebema tõlgenduse kohaselt piisab vaid sellest, kui elektroonilisel teel sõlmitud kohtualluvuse kokkulepe on varustatud selle sõlminud poolte nimedega.

⁷⁰ Euroopa Liidu seadusandja selline soov on välja toodud õiguskirjanduses, vaata: B. Campuzano Diaz (viide 1), pp 239-240. Samuti on ka Euroopa Komisjon abieluvaramääruse kohtualluvust ja kohaldatavat õigust käsitlevas rohelises raamatus rõhutatud vajadust kindlustada kooskõla kohtualluvuse ja kohaldatava õiguse alaste regulatsioonide vahel, vaata lähemalt: Euroopa Ühenduste Komisjon. Roheline raamat kollisiooninormide kohta abieluvaramääruse käsitletavates asjades, sealhulgas kohtualluvuse ja vastastikuse tunnustamise küsimustes. KOM(2006) 400 lõplik, Brüssel, 17.07.2006, lk 7.

1.3. Piirangutega arvestamata jätmise tagajärjed

Lepinguõiguses kehtiva üldise põhimõtte kohaselt on tehing üldjuhul sellele kehtestatud vorminõuete järgimata jätmise korral tühine ning ei oma õiguslikke tagajärgi.⁷¹ Nimetatud põhimõtte on vormiliste piirangute kehtestamise eesmärkidest tulenevalt kohaldatav ka abikaasade poolt sõlmitud kohtualluvuse kokkulepete puhul.⁷² Seega tuleks juhul, kui abikaasad ei ole Brüsseli II bis määrusest, abieluvaramäärusest või ülalpidamiskohustuste määrusest tulenevate vormiliste piirangutega kokkuleppe sõlmimisel arvestanud, liikmesriigi kohtul jätta kohtualluvuse kokkulepe tähelepanuta ning asja kohtualluvuse kindlaks määramiseks pöörduda nimetatud määruste teiste sätete poole. Samuti on Eesti seadustest tehingutele tulenevate vorminõuete puhul Riigikohus korduvalt rõhutanud, et vorminõuete järgimata jätmine on asjaolu, mida kohtud peavad arvestama sõltumata sellest, kas kohtuasja pooled sellele selgesõnaliselt tuginevad või mitte.⁷³

Kui abikaasad esitavad avalduse abielu lahutamiseks, abieluvara jagamiseks või ülalpidamisvaidluse lahendamiseks Eesti kohtule, siis tuleb kohtul kontrollida nii seda, kas Eesti kohus on rahvusvaheliste kohtualluvuse sätete järgi pädev õigust mõistma, kui ka seda, kas just see Eesti kohus, kuhu avaldus esitati, on riigisiseste kohtualluvuse sätete järgi pädev asja lahendama.⁷⁴ TsMS § 70 lg 2 kohaselt allub kohtuasi Eesti kohtule, kui pädevuse ja kohtualluvuse sätete alusel või kohtualluvuse kokkuleppest tulenevalt võib Eesti kohus selle lahendada, kui seadusest või välislepingust ei tulene teisiti. Seega võib kohtuasi Eesti kohtule alluda nii õigusaktides sisalduvate kohtualluvuse sätete alusel kui ka õigussuhte poolte vahel sõlmitud kohtualluvuse kokkuleppe alusel.

⁷¹ Näiteks Eesti õiguses tuleneb nimetatud põhimõtte TsÜS-i §-idest 83 ja 84, Saksa õiguses aga tsiviilkoodeksi §-ist 125.

⁷² Õiguskirjanduses on rahvusvahelise eraõiguse puhul nimetatud põhimõtte välja toodud tsiviil- ja kaubandussuhetes kohtualluvuse kokkulepete sõlmimist võimaldava Brüsseli I määruse artikli 23 kontekstis, vaata: U. Magnus. Art 23 (viide 52), p 480. Samuti on näiteks ka Eesti õiguses TsMS § 106 lg 1 p-i 3 kohaselt kohtualluvuse kokkulepe tühine juhul, kui pooled ei ole selle sõlmimisel järginud seaduses sätestatud vorminõuet (TsMS § 106 lg 1 p-i 3 kohaselt peab kohtualluvuse kokkuleppe olema sõlmitud vähemalt kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis).

⁷³ Vaata näiteks: RKTko 3-2-1-39-09 p 11 (E. S. hagi P. S. vastu ühisvara jagamiseks); RKTko 3-2-1-22-09 p 13 (Aktsiaseltsi Nessen hagi Nikolai Smelovi vastu 568 355 krooni suuruse võlgnevuse ja viivise saamiseks); 3-2-1-140-07 p 21 (Aktsiaseltsi L.Rei (pankrotis) ja Aktsiaseltsi Hansa Liising Eesti hagi OÜ Avalist vastu tehingute tühisuse tunnustamiseks ja kinnistusraamatu kande muutmiseks). Nimetatud lahendite kohaselt peavad kohtud vorminõuete järgimata jätmist arvestama seetõttu, et kohtud ei saa lahendada kohtuasja lepingu alusel, mille kehtivust seadus imperatiivselt ei tunnusta.

⁷⁴ Nimetatud asjaolude kontrollimise vajaduse on välja toonud Riigikohus, vaata: RKTkm 3-2-1-66-10 p 15 (J. M avaldus C-I. M (lapse) elukoha määramiseks).

Abikaasadevaheliste vaidluste kohtualluvust reguleerivate Euroopa Liidu määruste kontekstis ei ole Riigikohus kohtualluvuse kokkulepete tühisust käsitlenud, küll on Riigikohus seda Brüsseli I määruse puhul teinud oma hiljutises lahendis nr 3-2-1-123-12.⁷⁵ Kui käesoleva töö abieluvaramääruses kehtestatud kirjaliku vormi nõuet käsitlenud alapeatükis 1.2.2.2. välja toodud tõlgendusviisi kohaselt on abikaasadevaheliste vaidluste kohtualluvust reguleerivate määruste sätete tõlgendamisel võimalik lähtuda Brüsseli I määruse sarnaseid sätteid käsitlevast Euroopa Kohtu praktikast, siis ei ole põhjust, miks ei võiks samamoodi lähtuda ka Riigikohtu praktikast.

Kuigi nimetatud kohtuasjas oli õigussuhte poolte sõlmitud kohtualluvuse kokkulepe tühine ning Eesti kohtutel ei olnud ka Brüsseli I määruse artikli 16(2) alusel asja lahendamiseks pädevust⁷⁶, siis märkis Riigikohus, et hoolimata sellest asjaolust olid alama astme kohtud ennatlikult keeldunud hagi menetlusse võtmast. Seda eelkõige põhjendusel, et TsMS § 372 lg 3 kohaselt on kohtutel võimalik vajaduse korral küsida kostjalt seisukohta hagi menetlusse võtmise kohta.

Riigikohus leidis, et kui hagi menetlusse võtmisel tekib küsimus, kas hagi allub määruse järgi Eesti kohtule, oleks üldjuhul vajalik küsida selle kohta ka kostja seisukohta. Seeläbi on ka kostjal võimalik avaldada oma seisukohta kohtualluvuse osas ning kohtul on hagi menetlusse võtmise otsustamiseks rohkem informatsiooni. Riigikohus märkis ka, et igal juhul oleks tulnud kostjale kätte toimetada hageja poolt maakohtu hagi menetlusse võtmisest keeldumise määruse peale esitatud määruskaebus, kuna nimetatud kaebuse lahendamine puudutas otseselt ka kostja huve ning kostjale oleks tulnud tagada võimalus võtta selle kohta seisukoht.

Samuti käsitles Riigikohus eelnimetatud lahendis põhjenduste kujundamisel Euroopa Kohtu otsust⁷⁷, mille kohaselt kehtestab Brüsseli I määruse artikkel 24 kohtualluvuse eeskirja, mis rajaneb kostja kohtusse ilmumisel kõigis asjades, mille puhul asja allumine kohtule ei tulene

⁷⁵ RKTkm 3-2-1-123-12 (AS-i SEB Pank hagi Tõnu Voika vastu 43 815 euro 1 sendi ja lisanduva viivise saamiseks).

⁷⁶ Nimetatud kohtuasjas oli kohtualluvuse kokkulepe tühine, kuna vaidlus ei olnud TsMS § 104 lg 1 kohaselt seotud kostja majandus- või kutsetegevusega ning kohtualluvuse kokkuleppe tühisust ei välistanud ka TsMS § 104 lg 3 p 2, mille kohaselt on lubatud erandina sama paragrahvi lõikest 1 kohtualluvuse kokkulepe, kui kohtualluvus lepitati kokku juhuks, kui kostja asub pärast kokkuleppe sõlmimist elama välisriiki või kui viib sinna üle oma tegevuskoha või asukoha või kui tema tegevus-, elu- või asukoht ei ole hagi esitamise ajal teada. Poolte kohtualluvuse kokkulepe ei olnud aga sõlmitud spetsiaalselt TsMS § 104 lg 3 p-s 2 nimetatud juhuks. Ka Brüsseli I määruse artikli 16(2) kohaselt ei olnud Eesti kohtutel asja lahendamiseks pädevust, kuna nimetatud artikli alusel võib teine lepinguosaline algatada menetluse tarbija vastu üksnes selle liikmesriigi kohtus, kus on tarbija alaline elukoht, kuid kostja alaline elukoht ei olnud Eestis.

⁷⁷ EKo 20.05.2010, C-111/09, *ČPP Vienna Insurance Group*, p 21-24.

määruse teistest sätetest, ning mida kohaldatakse ka juhul, kui kohtule on esitatud hagi Brüsseli I määruse sätteid eirates. Kostja kohtusse ilmumist võib pidada vaikivaks nõustumiseks asja allumisega sellele kohtule, kus kohtuasi algatati, ning seega ka nn vaikivaks kokkuleppeks kohtualluvuse kohta. Brüsseli I määruse artikli 24 kohaselt ei peeta vaikivaks kohtualluvuse kokkuleppeks vaid seda, kui kostja vaidlustab kohtualluvuse, või kui tegemist on juhtudega, mille puhul nimetatud määruse artikkel 22 näeb ette erandliku kohtualluvuse.⁷⁸

Seega saab Riigikohtu poolt eelnimetatud lahendis välja toodud seisukoha järgi Eesti kohus hagi menetlusse võtmisest keelduda vaid juhul, kui kostja vaidleb Eesti kohtute kohtualluvusele vastu või kui ta ei vasta kohtule. Juhul, kui kostja aga ilmub kohtusse ning kohtualluvusele vastu ei vaidle, siis allub hagi Brüsseli I määruse artikli 24 kohaselt Eesti kohtule ning kohtul puudub alus hagi menetlemata jätmiseks.

Riigikohtu ja Euroopa Kohtu lahendites viidatud Brüsseli I määruse artikliga 24 analoogne säte sisaldub ka ülalpidamiskohustuste määruse artiklis 5. Kuigi abieluvaramääruses käesoleval hetkel veel selline säte puudub, siis on Thein'i raportis tehtud muudatusettepanek ka nimetatud määrusesse sarnase sätte lisamiseks.⁷⁹ Seega on ka nimetatud määruste puhul võimalik lähtuda Riigikohtu ja Euroopa Kohtu poolt Brüsseli I määruse artikli 24 kontekstis antud tõlgendustest.

Käsitledes eelnimetatud Riigikohtu ja Euroopa Kohtu lahendeid abikaasadevaheliste vaidluste kohtualluvust reguleerivate määruste kontekstis, ei või Eesti kohtud seega ka juhul, kui abikaasad on nimetatud määrustes kohtualluvuse kokkulepetele sätestatud vormilisi piiranguid eiranud, ennatlikult hagi menetlusse võtmisest keelduda põhjendusel, et asi ei allu Eesti kohtule. Isegi kui abikaasad on jätnud mõne kohtualluvuse kokkulepetele kehtestatud vormilise nõude järgimata ning kokkulepe võib seetõttu olla tühine, siis tuleks Eesti kohtutel üldjuhul ikkagi küsida ka kostjaks olevalt abikaasalt seisukohta kohtualluvuse ja hagi menetlusse võtmise kohta.

Sellisel juhul oleks kostjaks oleval abikaasal soovi korral võimalik poolte varasem kohtualluvuse kokkulepe ikkagi jõustada oma kohtusse ilmumise ning uue nn vaikiva

⁷⁸ Erandlik kohtualluvus on Brüsseli I määruse artiklis 22 ette nähtud näiteks menetluste puhul, mille esemeks on kinnisasjadega seotud *in rem* õigused või kinnisasjade üüri- või rendiõigused, ja millega on vaidlustatud kandeid avalikes registrites.

⁷⁹ Vaata Thein'i raportit abieluvaramääruse muudatusettepanek 44.

kohtualluvuse kokkuleppe sõlmimise kaudu. Seega juhul, kui Euroopa Liidu määrustes on ette nähtud kohtualluvus kostja kohtusse ilmumise alusel ning kostja ilmubki kohtusse ja tühisest kohtualluvuse kokkuleppest tulenevale alluvusele vastu ei vaidle, siis ei ole Eesti kohtutel hagi menetlemata jätmiseks alust ning see tuleb menetlusse võtta. Samas, kui kostjaks olev abikaasa ei ole enam poolte varasema kohtualluvuse kokkuleppega nõus ning nimetatud kokkulepe on tühine ja kohtul ei ole alluvust ka määruse teiste sätete alusel, siis peaks Eesti kohus juhul, kui kostja vaidleb kohtualluvusele vastu või ei vasta kohtule, keelduma hagi menetlusse võtmast.⁸⁰ Seega sõltub juhul, kui abikaasade kohtualluvuse kokkulepe on sellele kehtestatud vormiliste piirangute järgimata jätmise tõttu tühine, poolte võimalus sellise kokkuleppe alusel tehtud valikule kohtus ikkagi tugineda täielikult kostjaks oleva abikaasa tahtest. Arvestades, et abielulahutuse, abieluvara jagamise ja ülalpidamisasjadega kaasnevad tihti pooltevahelised konfliktid suhted, siis ei pruugi kostjaks olev abikaasa aga alati tahta poolte kohtu valikut jõustada ning võib soovida lahendada nimetud asju hoopiski teise liikmesriigi kohtus.

Samas tekib aga küsimus, kas Eesti kohtud kohaldaksid ikkagi eelnimetatud Riigikohtu lahendist tulenevaid seisukohti samamoodi nii abikaasadevaheliste kui ka tsiviil- ja kaubandussuhete poolte vaheliste vaidluste puhul. Kui tsiviil- ja kaubandussuhete pooltel on lisaks Brüsseli I määruse sätetele ka Eesti TsMS § 104 lg 1 kohaselt⁸¹ lubatud kohtualluvuse kokkuleppeid sõlmida, siis on abikaasade puhul aga olukord teine. Kuna abielu- ja ülalpidamisasjade suhtes on TsMS-is ette nähtud erandlik kohtualluvus, siis on TsMS § 106 lg 1 p-i 4 järgi abielu- ja ülalpidamisasjades sõlmitud kohtualluvuse kokkulepped hoopiski tühised. Seega ei suhtuta käesoleval hetkel Eestis abikaasade poolt nendevaheliste vaidluste osas kohtualluvuse kokkulepete sõlmimisse eriti soosivalt.

Lisaks sellele, et abikaasade sõlmitud kohtualluvuse kokkulepped on TsMS-i kohaselt tühised, ei või kohtud abielu- ja ülalpidamisasjade puhul TsMS § 106 lg 2 kohaselt kohtualluvuse järgi nimetud kohtuasju lahendada ka juhul, kui kostja vastab hagile ega vaidlusta vastuses kohtualluvust, või kui kostja ei vasta hagile, kuid osaleb kohtuistungil kohtualluvust

⁸⁰ Juhul, kui hagi ei allu Eesti kohtule, siis tuleneb hagi menetlusse võtmisest keeldumise alus Eesti õiguses TsMS § 371 lg 1 p-ist 2. Juhul, kui Eesti kohus on aga ekslikult hagi menetlusse võtnud, siis tuleneb hagi läbivaatamata jätmise alus Eesti õiguses TsMS § 423 lg 1 p-ist 13.

⁸¹ TsMS § 104 lg 1 kohaselt võivad kohtud kohtualluvuse järgi asja läbi vaadata juhul, kui selle kohtu alluvus on ette nähtud poolte kokkuleppega ning vaidlus on seotud mõlema poole majandus- või kutsetegevusega või kui leping on seotud ühe poole majandus- või kutsetegevusega ja teiseks pooleks on riik, kohaliku omavalitsuse üksus või muu avalik-õiguslik juriidiline isik või kui mõlemaks pooleks on avalik-õiguslik juriidiline isik. Seega on Eestis kohtualluvuse kokkuleppeid üldjuhul õigus sõlmida isikutel, kes tegelevad majandus- või kutsetegevusega, ning riigil, kohaliku omavalitsuse üksustel ja muudel avalik-õiguslikel juriidilistel isikutel.

vaidlustamata. Järelikult ei pruugi Eesti kohtud abikaasadevaheliste vaidluste puhul olla sama valmis kostjalt kohtualluvuse ja hagi menetlusse võtmise kohta seisukoha küsimise osas ning poolte varasema kohtualluvuse kokkuleppe jõustamises kostja kohtusse ilmumise ja uue nn vaikiva kohtualluvuse kokkuleppe sõlmimise kaudu. Seega on Eestis tulevikus kohtupraktika selgitada, kas tsiviil- ja kaubandusajade kontekstis kohtualluvuse kokkulepete vormiliste piirangute järgimata jätmise tagajärgede osas väljendatud seisukohad on täielikult kohaldatavad ka abielu lahutamisel, abieluvara jagamisel ning ülalpidamisvaidluste lahendamisel.

2. ABIKAASADE PRIVAATAUTONOOMIA PIIRANGUD KOHALDUVA ÕIGUSE VALIMISEL

2.1. Piirangute kehtestamise eesmärk

Abikaasadevahelistele vaidlustele kohalduvat õigust reguleerivad Euroopa Liidu tasandil Rooma III määrus, Haagi 2007.a protokoll ning tulevikus kehtima hakkav abieluvaramäärus. Sarnaselt käesoleva töö eelmises peatükis käsitletud abikaasadevaheliste vaidluste kohtualluvust reguleerivatele määrustele näevad ka kohalduvat õigust reguleerivad määrused abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alasele privaatautonomiale ette erinevaid piiranguid. Materiaalsed piirangud võimaldavad abikaasadel valida vaid kindlate liikmesriikide õiguse vahel. Vormilised piirangud kohustavad abikaasasid aga väljendama oma kokkulepet teatud kindlas vormis. Kuna määrustes kokkulepetele vormiliste nõuete sätestamine piirab abikaasade privaatautonomiat, siis peavad ka abikaasade kohalduva õiguse kokkulepetele ette nähtud vormilised piirangud olema põhjendatud ning kehtestatud kindaid eesmärke silmas pidades.

Esiteks on ka kohalduva õiguse valimisel vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgiks tagada, et pooled on kohalduva õiguse osas tõesti üksmeele saavutanud. Kui rahvusvaheliste lepingute puhul iseloomustab nimetatud lepingute eripärast tulenevalt ka rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonomiat teatav paindlikkus ning kohalduvat õigust on võimalik tuletada ka lepingutingimustest või juhtumi asjaoludest⁸², siis on vormilistel piirangutel perekonnaliikmete, sealhulgas abikaasade, tahte väljendamisel suurem roll. Just eelkõige kohalduva õiguse valiku selge, täpse ja kindlas vormis väljendamise kaudu näitavad abikaasad oma üksmeelt selle valiku osas. Näiteks võib üheks nimetatud eesmärgi väljenduseks pidada abieluvaramääruse artiklist 19(2) tulenevat nõuet, et kohalduva õiguse kokkulepe peab olema allkirjastatud mõlema abikaasa poolt.

Teiseks on kindlasti ka kohalduva õiguse kokkulepete puhul vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgiks tagada, et pooltel oleks võimalik nendevahelise kokkuleppe sõlmimise fakti ja selle sisu lihtsamini tõendada. Ühelt poolt on kohalduva õiguse kokkuleppe

⁸² Rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonomiat iseloomustav paindlikkus ning tundlikkus lepingutingimuste ja juhtumi asjaolude suhtes on rahvusvaheliste lepingute puhul välja toodud ka õiguskirjanduses, vaata näiteks: D. McClean, K. Beevers. *The Conflict of Laws*. 7th edition. London: Sweet & Maxwell; Thomson Reuters, 2009, p 352.

sõlmimise fakti ja sisu võimalik tõendada vastavate ametiasutuste ees, teiselt poolt ei saa aga üks kokkuleppe pooltest eitada sellise kokkuleppe olemasolu. Samas võib aga vormiliste piirangute kehtestamise tõenduslikul eesmärgil kohalduva õiguse kokkulepete puhul olla isegi suurem roll kui kohtualluvuse kokkulepete puhul. Seda eelkõige seetõttu, et erinevalt kohtualluvusest võib pooltel tekkida vajadus nendevahelisele õigussuhtele kohalduvat õigust tõendada ka juba enne kohtusse jõudmist. Näiteks võib abikaasadel olla vaja tõendada nendevahelistele varasuhetele kohalduvat õigust abielu ajal omandatud varaga tehingute tegemisel selleks, et oleks võimalik kindlaks teha, kas tegemist on abikaasade ühis- või lahusvara hulka kuuluva esemega.

Kolmandaks on ka kohalduva õiguse valimisel vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgiks tagada, et pooled mõtleksid enda jaoks läbi kohalduva õiguse valiku tähenduse ja tagajärjed. Võrreldes kohtualluvuse kokkulepete sõlmimisega, tuleb abikaasadel aga kohalduva õiguse kokkulepete sõlmimisel teatud juhtudel järgida käesoleva töö eelmises peatükis käsitletud miinimumnõuete⁸³ kõrval ka täiendavaid vormilisi nõudeid. Nimetatud täiendavad vormilised nõuded võivad ette näha, et kohalduva õiguse kokkuleppe sõlmimisele peab eelnema õigusnõustamine. Samuti võib täiendavatest vormilistest nõuetest tuleneda, et kohalduva õiguse kokkuleppe peab olema notariaalselt tõestatud, kinnitatud või registreeritud vastavas registris. Seega on võrreldes kohtualluvuse kokkulepetele vormiliste piirangute kehtestamisega kohalduva õiguse kokkulepetele selliste piirangute kehtestamisel suuremat rõhku pööratud eesmärgile tagada, et abikaasad teadvustaksid endale kohalduva õiguse valiku tähtsust, tähendust ja tagajärgi.⁸⁴

Perekonnaliikmete, seahulgas abikaasade, vaheliste suhetega kaasnevad tihti ebavõrdsed teadmised ja ühe poole mõjuvõim teise üle, ebakindlus ning ka piiratud võime ratsionaalselt mõelda ja tegutseda.⁸⁵ Seega on neljandaks kohalduva õiguse valimisel vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgiks ka õigussuhte nõrgema poole ning ka kolmandate isikute kaitse. Abikaasadevaheliste kohalduva õiguse kokkulepete puhul väljendub nimetatud eesmärk eelkõige täiendavate vormiliste piirangute kehtestamise kaudu. Täiendavate vormiliste

⁸³ Nendeks oli võimalus sõlmida kokkuleppe sõnaselgelt või muul selgel viisil tunnistades või kirjalikult, kuupäevastatult ja allkirjastatult või elektroonilisel teel edastatult.

⁸⁴ Abikaasade privaatautonomiale kehtestatud vormiliste piirangute puhul on nimetatud eesmärgi välja toonud ka Katharina Boele-Woelki, vaata: K. Boele-Woelki. For Better or for Worse: The Europeanization of International Divorce Law. – Yearbook of Private International Law, 2010, Vol 12, p 16.

⁸⁵ Perekonnaliikmete vaheliste suhetega nimetatud negatiivsete nähtuste kaasnemist on rõhutatud ka õiguskirjanduses, vaata näiteks: M. Hook. Party Autonomy – Yes or No? The “Commodification” of the Law Applicable to Matrimonial Property Relationships. – Nederlands Internationaal Privaatrecht, 2012, Vol 30, No 4, p 596.

piirangute kehtestamise eesmärgiks on nõrgema ja vähem informeerituma abikaasa ning teatud juhtudel ka kolmandate isikute, eelkõige abikaasade laste ja võlausaldajate, huvide kaitse.⁸⁶

Kui tsiviil- ja kaubandusajades sõlmitavate kokkulepete puhul on poolte ebavõrdsed teadmised ning ühe poole mõjuvõim teise poole üle üldjuhul vastuvõetavad nähtused, siis perekonnaliikmete, sealhulgas abikaasade, vahel sõlmitavate kokkulepete puhul üritavad seadusandjad ühe poole poolt selliste eeliste ärakasutamist vältida. Seetõttu ongi kohalduva õiguse valimisel abikaasade privaatautonomiale kehtestatud täiendavate vormiliste piirangute eesmärk mitte vähendada abikaasade privaatautonomiat, vaid hoopiski kaitsta seda.⁸⁷ Kehtestatud vormilised piirangud kaitsevad abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonomiat seeläbi, et võimaldavad mõlemal poolel teha vaba ja teadliku valiku kohalduva õiguse osas.

Seega ongi eelnimetatud vormiliste piirangute kehtestamise eesmärkidest tulenevalt abikaasadevahelistele vaidlustele kohalduvat õigust reguleerivates määrustes miinimumnõuetena sätestatud, et kohalduva õiguse kokkulepped peavad olema kas kirjalikud, kuupäevastatud ja allkirjastatud või hoopiski elektroonilisel teel edastatud. Lisaks viitavad määrused ka liikmesriikide riigisisese õigusest tulenevatele täiendavatele vormilistele nõuetele, mida abikaasadel tuleb teatud juhtudel kokkulepete sõlmimisel järgida. Käesoleva töö järgnevates alapeatükkides tulevadki käsitlemisele eelnimetatud eesmärkidest lähtuvalt Rooma III määrukses, abieluvaramäärukses ja Haagi 2007.a protokollis abikaasade privaatautonomiale kehtestatud vormilised piirangud ning selliste piirangute sisu. Esmalt tulevad analüüsimisele abikaasade privaatautonomiale kehtestatud vormilised piirangud lahutamisele kohalduva õiguse valimisel.

⁸⁶ Sellise eesmärgi on abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alasele privaatautonomiale kehtestatud täiendavate vormiliste piirangute puhul välja toonud ka Ilaria Viarengo, vaata: I. Viarengo. The EU Proposal on Matrimonial Property Regimes – Some General Remarks. – Yearbook of Private International Law, 2011, Vol 13, p 212; ja Maria Hook, vaata: M. Hook (viide 85), p 594.

⁸⁷ Abikaasade privaatautonomiale kehtestatud täiendavate vormiliste piirangute puhul on sellisele järeltulele jõudnud ka Jens M. Scherpe, vaata: J. M. Scherpe (ed). Marital Agreements and Private Autonomy in Comparative Perspective. Oxford: Hart, 2012, p 491.

2.2. Piirangute sisu

2.2.1. Piirangud abielu lahutamisele kohalduva õiguse valimisel

2.2.1.1. Piirangud kohalduva õiguse valimisele Rooma III määruses

Abieluasjadele kohalduvat õigust Euroopa Liidu tasandil reguleerib Rooma III määrus. Nimetatud määruse artikli 1(1) järgi kohaldatakse Rooma III määrust abielulahutuse ja lahuselu asjade puhul. Rooma III määruse artiklitest 1(2)(e) ja (g) tulenevalt ei kohaldata nimetatud määrust aga abielulahutuse või lahuselu varaliste tagajärgede ning (endiste) abikaasadevaheliste ülalpidamiskohustuste suhtes ja seda isegi juhul, kui nimetatud küsimused tõusetuvad vaid eelküsimustena abielulahutuse või lahuselu asjade kontekstis.

Siiski ei kohaldata Rooma III määrust aga kõigis Euroopa Liidu liikmesriikides ning abielulahutusele ja lahuselule kohalduva õiguse kindlaksmääramisel on nimetatud määruses sisalduvate reeglitega hetkel seotud vaid viisteist liikmesriiki⁸⁸. Ülejäänud kaksteist Euroopa Liidu liikmesriiki abielulahutuse ja lahuselu asjadele kohalduva õiguse alases tõhustatud koostöös⁸⁹ ei osale. Siiski on nimetatud liikmesriikidel igal ajal võimalik otsustada seda teha.⁹⁰ Nagu käesoleva töö sissejuhatuses välja toodud, siis ei ole ka Eesti hetkel Rooma III määruse osalisriik.⁹¹ Samas on Justiitsministeerium aga teavitanud Eesti kavatsusest nimetatud määrusega lähiajal liituda.⁹²

Rooma III määruse artikli 5(1) kohaselt on abikaasadel võimalik kokku leppida abielulahutusele ja lahuselule kohalduva õiguse osas. Nimetatud määruse artiklis 7(1)

⁸⁸ Nendeks Euroopa Liidu liikmesriikideks on Belgia, Bulgaaria, Saksamaa, Hispaania, Prantsusmaa, Itaalia, Läti, Luksemburg, Ungari, Malta, Austria, Portugal, Rumeenia, Sloveenia ja Leedu, vaata: Nõukogu 12.07.2010.a otsus (EL) nr 2010/405 tõhustatud koostöö lubamise kohta abielulahutuse ja lahuselu suhtes kohaldatava õiguse valdkonnas. – ELT L 189, 22.7.2010, lk 12-13; Komisjoni 21.11.2012.a otsus (EL) nr 2012/714, millega kinnitatakse Leedu osalemine tõhustatud koostöös abielulahutuse ja lahuselu suhtes kohaldatava õiguse valdkonnas. – ELT L 323, 22.11.2012, lk 18-19.

⁸⁹ Tõhustatud koostöö on protsess, mille kaudu liikmesriikide grupil on Euroopa institutsioonide poolt lubatud vastu võtta uusi reegleid, kasutades aluslepingutega loodud institutsioone, mehhanisme ja protseduure, vaata: A. Fiorini. Harmonizing the Law Applicable to Divorce and Legal Separation – Enhanced Cooperation as the Way Forward? – International and Comparative Law Quarterly, 2010, Vol 59, pp 1146 -1147.

⁹⁰ Vaata selles osas lähemalt Rooma III määruse preambuli punkt 8.

⁹¹ Eesti ei pooldanud algselt abielulahutuse alast tõhustatud koostööd põhjendusel, et tõhustatud koostöö vorm rahvusvahelise eraõiguse valdkonnas killustaks Euroopa Liidu õigust ja muudaks õiguse mõistmise kohtutele keerukaks, vaata: Vabariigi Valitsus. Eesti Euroopa Liidu poliitika 2011-2015 tegevuseesmärgid (eelnõu 25.11.2011). – Arvutivõrgus: https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/riigikantselei/euroopa/est-eesmaargid-euroopa-liidus/ELPOL_2011-2015_tegevuseesm%C3%A4rgid.pdf (05.05.2013).

⁹² Vaata Vabariigi Valitsus (viide 91).

sätetatud miinimumnõuete kohaselt peavad kohalduva õiguse kokkulepped olema sõlmitud kirjalikult, kuupäevastatult ning allkirjastatult mõlema abikaasa poolt. Samuti on nimetatud artikli järgi ka elektroonilisel teel edastatud teave, mille puhul on võimalik kokkulepet alaliselt säilitada, võrdsustatud kirjalikult vormistatud teabega.

Seega vastavad Rooma III määruses kohalduva õiguse kokkulepetele ette nähtud miinimumnõuded käesoleva töö alapeatükkides 1.2.2.2. ja 1.2.2.3. käsitletud abieluvaramääruse alusel enne kohtumenetlust sõlmitavatele kohtualluvuse kokkulepetele kehtestatud vorminõuetele. Kuna nimetatud vormilised piirangud on mõlema kokkuleppe puhul kehtestatud samadest eesmärkidest lähtuvalt ning Euroopa Liidu seadusandja sooviks on soodustada üldise nii kohtualluvust kui ka kohalduvat õigust sisaldava kokkuleppe sõlmimist⁹³, siis on nende Rooma III määruses toodud piirangute sisu puhul võimalik lähtuda käesoleva töö alapeatükkides 1.2.2.2. ja 1.2.2.3. antud tõlgendustest.

Ka Rooma III määruse artiklis 7(1) sätestatud vorminõuded on ette nähtud enne kohtumenetlust sõlmitavatele kohalduva õiguse kokkulepetele. Samas on abikaasadel Rooma III määruse artikli 5(3) kohaselt võimalik kohalduvas õiguses kokku leppida ka kohtumenetluse ajal, kui seda võimaldab asja menetleva kohtu asukohariigi õigus. Sellisel juhul tuleb kohalduva õiguse kokkuleppe kanda protokollis kooskõlas kohtu asukohariigi õigusega.

Rahvusvaheliste lepingute puhul on Riigikohus oma lahendis nr 3-2-1-165-04⁹⁴ asunud seisukohale, et dispositiivsuse põhimõttest⁹⁵ tulenevalt on pooltel õigus ka kohtumenetluse vältel kokku leppida vaidluse lahendamisele kohaldatava õiguse osas. Seega on rahvusvaheliste lepingute puhul vaidluse pooltel nimetatud Riigikohtu lahendist tulenevalt võimalik ka kohtumenetluse ajal kohalduvas õiguses kokku leppida. Selleks ei tule pooltel aga sõlmida eraldi kirjalikku kokkulepet, vaid piisab ka sellest, kui kohus vastava kokkuleppe protokollib.

⁹³ Euroopa Liidu seadusandja selline soov on välja toodud õiguskirjanduses, vaata näiteks: B. Campuzano Diaz (viide 1), pp 239-240.

⁹⁴ RKTk 3-2-1-165-04 p 17 (Efstratios N. Leontarase lagi Ballito Bay Ltd vastu töövaidluses).

⁹⁵ Tsiviilkohtumenetluse üldise põhimõttena tähendab dispositiivsuse põhimõte, et kohus ei algata ega aruta asja ilma protsessiosalise taotluseta. Vaata selles osas näiteks: RKTk 3-2-1-82-01 p III (Kristina Karu seadusliku esindaja Regina Schumanni avalduse tagastamine); RKTk 3-2-1-20-04 p 24 (Uno Ruusi lagi Tallinna linna, Nikolai Tšinjakovi, Peter-Karl Bramanise, Aime Saksa, Arne Undresti, Jelena Ševtsova, Tamara Holmi, Vitali Lišne ja Lembi-Sirje Kallase vastu tehingute tühisuse tunnustamiseks).

Samas on Riigikohus eelnimetatud lahendi teinud rahvusvaheliste lepingute kontekstis, millele kohalduvas õiguses on pooltel REÕS § 32 lg 1 kohaselt võimalik kokku leppida. Abielu lahutamisele kohalduva õiguse osas ei võimalda aga REÕS-i sätted abikaasadel sellist kokkulepet sõlmida. Seega ei ole abikaasadel eelduslikult juhul, kui kohtumenetlus algatatakse Eesti kohtus, Eesti õiguse kohaselt siiski võimalik menetluse ajal abielulahutusele ja lahuselule kohalduvas õiguses kokku leppida.⁹⁶

Lisaks Rooma III määruse artiklis 7(1) sätestatud miinimumnõuetele tuleb abikaasadel teatud juhtudel kohalduva õiguse kokkulepete sõlmimisel järgida ka määruse osalisriikide õiguses ette nähtud täiendavaid vormilisi nõudeid. Abikaasadel tuleb Rooma III määruse artikli 7(2) kohaselt täiendavaid vormilisi nõudeid järgida juhul, kui sellised nõuded näeb kohalduva õiguse kokkulepetele ette mõlema abikaasa hariliku viibimiskoha riigi, mis on ühtlasi ka määruse osalisriik, õigus kokkuleppe sõlmimise ajal. Kui abikaasade harilikud viibimiskohad on kokkuleppe sõlmimise ajal aga erinevates määruse osalisriikides, mis näevad kokkulepetele ette erinevad vormilised nõuded, siis piisab määruse artikli 7(3) kohaselt sellest, kui abikaasad järgivad vähemalt ühe riigi õiguses sätestatud nõudeid. Kui kohalduva õiguse kokkuleppe sõlmimise ajal on aga ainult ühe abikaasa harilik viibimiskoht määruse osalisriigis ning antud riigi õigus näeb nimetatud kokkulepetele ette täiendavad nõuded, siis Rooma III määruse artikli 7(4) järgi tuleb abikaasadel kokkuleppe sõlmimisel neid nõudeid järgida.

Seega tuleb abikaasadel kohalduva õiguse kokkulepete vormiliste piirangute osas lisaks Rooma III määruse enda sätete järgimisele välja selgitada ka määruse osalisriikide, kus on ühe või mõlema abikaasa harilik viibimiskoht kokkuleppe sõlmimise ajal, õiguses sellist liiki kokkulepetele ette nähtud nõuded. Rooma III määruse artikli 17(1)(a) kohaselt pidid määruse osalisriigid 21. septembriks 2011. aastal Euroopa Komisjonile teada andma oma riigisisises õiguses sisalduvatest normidest, mis käsitlevad abielulahutuse ja lahuselu suhtes sõlmitavatele kohalduva õiguse kokkulepetele sätestatud vormilisi nõudeid. Samuti tuleb määruse osalisriikidel teavitada Euroopa Komisjoni ka nimetatud normide osas toimunud muudatustest. Rooma III määruse artikli 17(2) kohaselt on Euroopa Komisjoni ülesandeks aga määruse osalisriikide poolt edastatud informatsiooni avalikult kättesaadavaks tegemine sobivate vahendite, eelkõige tsiviil- ja kaubandusasju käsitleva Euroopa õiguslase koostöö võrgustiku

⁹⁶ Sellisele järeldusele on abielulahutuse puhul jõutud ka Eesti õiguskirjanduses, vaata: I. Nurmela jt (viide 45), lk 61.

kodulehe kaudu.⁹⁷ Kuigi abikaasadel ja ka kohtutel peaks nimetatud kodulehe kaudu olema võimalik hankida vajalikku informatsiooni kohalduva õiguse kokkulepete täiendavate vormiliste piirangute osas, siis ei ole enamus viidatud kodulehel leiduvast teabest siiski ajakohastatud.⁹⁸

Samas tunnustavad abikaasade privaatautonomiat abielulahutusele ja lahuselule kohalduva õiguse valimise osas oma riigisiseses õiguses aga vaid üksikud Rooma III määruse osalisriigid.⁹⁹ Seega tuleb abikaasadel abielulahutusele ja lahuselule kohalduva õiguse osas kokkulepete sõlmimisel siiski peamiselt järgida vaid Rooma III määruks endas sätestatud minimaalseid vormilisi piiranguid.

Eesti liitumisel Rooma III määruse osalisriikidega tuleb abikaasadel juhul, kui nendest ühe või mõlema harilik viibimiskoht on kohalduva õiguse kokkuleppe sõlmimise ajal Eestis, välja selgitada ka vastav regulatsioon Eesti õiguses. Seetõttu tulevadki käesoleva töö järgmises alapeatükis käsitlemisele abielulahutusele ja lahuselule kohalduva õiguse regulatsioon ja abikaasade võimalused nimetatud asjadele kohalduva õiguse osas kokkuleppeid sõlmida Eesti õiguses.

2.2.1.2. Piirangud kohalduva õiguse valimisele Eesti materiaalsoiguses

Välismaise elemendiga¹⁰⁰ õigussuhetele kohalduvat õigust ning poolte võimalusi kohalduva õiguse osas kokkuleppeid sõlmida reguleerib Eestis REÕS. REÕS-is on abielu lahutamine seostatud abielu üldiste õiguslike tagajärgedega. REÕS § 60 lg 1 kohaselt kohaldatakse abielu lahutamisele abielu üldistele õiguslikele tagajärgedele kohalduvat õigust lahutusmenetluse alustamise ajal. Üldjuhul taotletakse abielu lahutamist abikaasade ühises elukohariigis ning

⁹⁷ Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/civiljustice/index_et.htm (05.05.2013).

⁹⁸ Näiteks on Läti puhul nimetatud kodulehel kohalduva õiguse alast informatsiooni viimati uuendatud 30.04.2009, vaata: Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/civiljustice/applicable_law/applicable_law_lat_et.htm (05.05.2013).

⁹⁹ Üheks osalisriigiks, mis võimaldab abikaasadel abielulahutusele ja lahuselule kohalduvas õiguses kokku leppida, on Belgia. Nimetatud kokkuleppe sõlmimist võimaldab Belgia rahvusvahelise eraõiguse seaduse § 55 lg 2, mis ei näe aga sellisele kohalduva õiguse kokkuleppele Rooma III määruse artikliga 7(1) võrreldes ette täiendavaid vormilisi nõudeid. Rooma III määruse osalisriikide poolt abikaasade privaatautonomia vähese tunnustamise osas vaata lähemalt: J. Basedow. European Divorce Law: Comments on the Rome III Regulation. – Confronting the Frontiers of Family and Succession Law. Antwerp: Intersentia, 2012, pp 139-140; A. Fiorini. Rome III – Choice of Law in Divorce: Is the Europeanization of Family Law Going too Far? – International Journal of Law, Policy and the Family, 2008, Vol 22, p 185.

¹⁰⁰ Kuigi REÕS-is ei sisaldu välismaise elemendi definitsiooni, siis on välismaise elemendi määratlusele lähim REÕS § 1, mis sätestab, et REÕS-i kohaldatakse juhtudel, mil õigussuhtel on kokkupuude rohkem kui ühe riigi õigusega.

seega kohaldatakse REÕS § 57 lg 1 järgi abielu lahutamisele ka abikaasade ühise elukohariigi õigust.

Sarnaselt mitmetele teistele Euroopa Liidu liikmesriikidele ei tunnusta ka Eesti seadusandja abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonomiat samasugusel määral nagu tsiviil- ja kaubandussuhete poolte puhul. Abikaasadel võimaldavad REÕS-i sätted kohalduvat õigust valida vaid nendevaheliste varaliste õiguste suhtes ning abielu lahutamisele kohalduva õiguse osas abikaasadel kokkuleppeid sõlmida ei ole võimalik. Ka Eestis varasemalt rahvusvahelise eraõiguse alaseid sätteid sisaldanud TsÜS¹⁰¹ ei näinud abikaasadele sellist võimalust ette. Nagu käesoleva töö eelmises kohtualluvust käsitlevas peatükis välja toodud, siis ei tunnusta Eesti seadusandja abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonomiat ka sobiva kohtu valimisel. Nii on TsMS § 106 lg 1 p 4 ja § 102 lg 1 järgi abikaasade poolt abielulahutuse asjade puhul sõlmitud kohtualluvuse kokkulepped lausa tühised.

Kuigi Eesti seadusandja suhtumine abielulahutusse kui institutsiooni on traditsiooniliselt olnud liberaalne¹⁰², siis ei ole see samasugune olnud abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alase privaatautonomia tunnustamise puhul. Eelduslikult põhineb abikaasade privaatautonomia vähene tunnustamine abielulahutuse puhul ka Eestis seisukohal, et abielu lõppemise osas kokku leppimine on avaliku korraga vastuolus ning abikaasad planeerivad seeläbi oma abielu nurjumist.¹⁰³ Siiski võiks ka Eesti seadusandja kaaluda abikaasade privaatautonomia laiendamist ning abielulahutusele kohalduva õiguse osas kokkulepete sõlmimise võimaldamist, kuna seeläbi suureneks abikaasade jaoks paindlikkus, õiguskindlus ja etteaimatavus.¹⁰⁴

Kuna Eesti õigus ei võimalda käesoleval hetkel abikaasadel abielulahutuse osas kohalduva õiguse kokkuleppeid sõlmida, siis ei tulene Eesti õigusest ka täiendavaid vormilisi piiranguid,

¹⁰¹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 1994, 53, 889; RT I 2002, 53, 336.

¹⁰² PKS § 64 lg 1 kohaselt võib abikaasade vastastikusel kokkuleppel abielu lahutada perekonnaseisuasutuses. Kohus võib PKS § 67 lg 1 järgi abielu lahutada, kui abielusuhted on pöördumatult lõppenud. Abielusuhted on lõppenud juhul, kui abikaasadel abielulist kooselu enam ei ole ja on alust arvata, et abikaasad kooselu ei taasta. Seega kehtib Eesti lahutusõiguses purunemisprintsip, mitte süüprintsip, vaata selles osas lähemalt: T. Göttig, L. Hallik, T. Uusen-Nacke. Abielulahutuse õiguslik regulatsioon Eestis. Võrdlus Euroopa perekonnaõiguse printsipidega abielu lahutamise ja lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta. – Juridica, 2006, nr 4, lk 254.

¹⁰³ Nimetatud seisukoha on üldise seisukohana abielulahutuse puhul privaatautonomia vähese tunnustamise osas välja toonud Jens M. Scherpe, vaata: J. M. Scherpe (viide 87), p 445.

¹⁰⁴ Sellised positiivsed tagajärjed abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alase privaatautonomia laiendamise puhul on välja toonud ka Euroopa Komisjon oma lahutusasjades kohaldatavat õigust käsitlevas rohelises raamatus, vaata: Euroopa Ühenduste Komisjon (viide 33), lk 7.

mida abikaasadel tuleks kohalduva õiguse valimisel Rooma III määruses sätestatud miinimumnõuete kõrval järgida. Seega juhul, kui ühe või mõlema abikaasa harilik viibimiskoht oleks kohalduva õiguse kokkuleppe sõlmimise ajal Eestis, siis tuleks abikaasadel selline kokkulepe sõlmida vaid kirjalikult, kuupäevastatult ja allkirjastatult mõlema abikaasa poolt või elektroonilisel teel edastatuna.

Sarnaselt Rooma III määrusele on abikaasade kohalduva õiguse kokkulepete puhul miinimumnõuetele ja täiendavatele vormilistele nõuetele põhinev regulatsioon ette nähtud ka hetkel ettevalmistamisel olevas abieluvaramääruses. Samas on abikaasadevaheliste varasuhete puhul liikmesriikide riigisiseses õiguses abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonoomiat suuremal määral tunnustatud.¹⁰⁵ Seetõttu tulevadki käesoleva töö järgmistes alapeatükkides käsitlemisele abikaasade võimalused kohalduvas õiguses kokku leppida abieluvaramääruses ja Eesti õiguses ning kuna abikaasadel ei ole ka varasuhete puhul võimalik privaatautonoomiat piiramatult teostada, siis ka nimetatud võimalustele ette nähtud vormilised piirangud.

2.2.2. Piirangud abieluvara jagamisele kohalduva õiguse valimisel

2.2.2.1. Piirangud kohalduva õiguse valimisele kavandatavas abieluvaramääruses

Euroopa Liidu tasandil puudub hetkel regulatsioon, mis hõlmaks abikaasade varasuhetele kohalduva õiguse kindlaks määramist.¹⁰⁶ Abikaasadevahelised varasuhted on otsesõnu välistatud nii Rooma I määruse kui ka Rooma II määruse kohaldamisalast.¹⁰⁷ Nagu käesoleva töö Rooma III määruse sätteid käsitletud alapeatükis 2.2.1.1. välja toodud, siis ei kohaldata ka nimetatud määruse artikli 1(2)(e) järgi Rooma III määrust abielulahutuse varaliste tagajärgede suhtes.

Kuigi rahvusvahelisel tasemel reguleerib abikaasade varalistele suhetele kohalduva õiguse kindlaks määramist 14. märtsi 1978. aasta Haagi konventsioon abieluvararežiimide suhtes

¹⁰⁵ Abikaasadevaheliste varasuhete puhul liikmesriikide riigisiseses õiguses abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alase privaatautonoomia suuremal määral tunnustamise põhjuste osas vaata lähemalt käesoleva töö alapeatükk 2.2.2.1.

¹⁰⁶ Eesti õiguses sisalduvad abikaasadevahelistele varasuhetele kohalduvat õigust reguleerivad sätted hetkel REÕS §-ides 57 ja 58.

¹⁰⁷ Vaata Rooma I määruse artikkel 1(2)(c) ja Rooma II määruse artikkel (1)(2)(b).

kohaldatava õiguse kohta¹⁰⁸ (edaspidi Haagi 1978.a konventsioon), siis on nimetatud konventsiooni ratifitseerinud vaid kolm riiki – Prantsusmaa, Luksemburg ja Holland. Seetõttu on Euroopa Komisjon teinud ettepaneku abieluvaramääruse väljatöötamiseks. Nimetatud määruse artiklite 1(1) ja 2(a) järgi hakatakse abieluvaramäärust kohaldama nii abikaasade omavaheliste kui ka abikaasade ja kolmandate isikute vahelistele varalistele suhetele kohalduva õiguse kindlaks määramiseks.

Võrreldes teiste perekonnaõiguse valdkondadega, on abikaasade nii üldist kui ka rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonoomiat nendevaheliste varasuhete puhul riikide seadusandjate poolt alati suuremal määral tunnustatud.¹⁰⁹ Selle põhjenduseks võib eelkõige tuua asjaolu, et kuigi nimetatud abikaasadevahelised suhted langevad perekonnaõiguse valdkonda, omavad nad siiski varalist iseloomu.¹¹⁰ Seetõttu on ka abieluvaramääruses abikaasade privaatautonoomial peamine roll kohalduva õiguse kindlaks määramisel. Nii määratakse alles siis, kui abikaasad ei ole varasuhetele kohalduvat õigust valinud nendevahelise kokkuleppega, see kindlaks abieluvaramääruse artiklis 17 sätestatud ühendavate seoste alusel.

Abieluvaramääruse artikli 16 kohaselt on abikaasadel või tulevastel abikaasadel võimalik valida nendevahelistele varasuhetele kohalduvat õigust. Nimetatud määruse artiklis 19(2) sätestatud miinimumnõuete järgi peab selline kohalduva õiguse kokkulepe olema vähemalt sõnaselgelt väljendatud dokumendis, mis on varustatud kuupäevaga ning allkirjastatud mõlema abikaasa poolt. Thein'i raporti abieluvaramääruse muudatusettepanek 61 kohandab vaid nimetatud miinimumnõuete sõnastust ning täiendab neid sättega, mille kohaselt elektroonilisel teel edastatud teave, mida on võimalik alaliselt säilitada, on võrdsustatud kirjalikult vormistatud teabega.

Seega vastavad abieluvaramääruses kohalduva õiguse kokkulepetele ette nähtud miinimumnõuded käesoleva töö alapeatükkides 1.2.2.2. ja 1.2.2.3. käsitletud sama määruse

¹⁰⁸ Convention of 14.03.1978 on the Law Applicable to Matrimonial Property Regimes. Hague Conference on Private International Law 1978. – Arvutivõrgus: <http://www.hcch.net/upload/conventions/txt25en.pdf> (05.05.2013).

¹⁰⁹ Näiteks võimaldavad abikaasadel nendevahelistele varasuhetele kohalduvas õiguses kokku leppida Saksamaa (Saksa EGBGB § 15), Belgia (Belgia rahvusvahelise eraõiguse seaduse § 49) ja Šveits (Šveitsi rahvusvahelise eraõiguse seaduse § 52). Euroopa Liidu liikmesriikide poolt abikaasade privaatautonoomia laialdase tunnustamise osas vaata lähemalt: I. Viarengo (viide 21), p 556; D. Martiny. Objectives and Values of (Private) International Law in Family Law. – J. Meeusen (ed). International Family Law for the European Union. Antwerpen; Oxford: Intersentia, 2007, p 90.

¹¹⁰ Sellisele järeldusele on abikaasade varasuhete puhul privaatautonoomia laialdase tunnustamise osas jõutud ka õiguskirjanduses, vaata näiteks: I. Viarengo (viide 21), p 556.

alusel enne kohtumenetlust sõlmitavatele kohtualluvuse kokkulepetele ning töö alapeatükis 2.2.1.1. käsitletud Rooma III määruse alusel sõlmitavatele kohalduva õiguse kokkulepetele kehtestatud vorminõuetele. Kuna nimetatud vormilised piirangud on kõigi kolme kokkuleppe puhul kehtestatud samadest eesmärkidest lähtuvalt ning Euroopa Liidu seadusandja sooviks on soodustada üldise nii kohtualluvust kui ka kohalduvat õigust sisaldava kokkuleppe sõlmimist, siis on jällegi abieluvaramääruses toodud piirangute sisu puhul võimalik lähtuda käesoleva töö alapeatükkides 1.2.2.2. ja 1.2.2.3. antud tõlgendustest. Samas on aga vormiliste piirangute kehtestamise tõenduslikul eesmärgil kohalduva õiguse kokkulepete puhul mõnevõrra suurem roll kui kohtualluvuse kokkulepete puhul.¹¹¹ Seega tuleks abikaasadel nendevahelistele varasuhetele kohalduva õiguse osas kokkulepete sõlmimisel veelgi rangemalt ja täpsemalt järgida sellistele kokkulepetele abieluvaramääruses ette nähtud vormilisi piiranguid.

Lisaks abieluvaramääruse artiklis 19(2) sätestatud miinimumnõuetele tuleb abikaasadel teatud juhtudel kohalduva õiguse kokkulepete sõlmimisel järgida ka liikmesriikide riigisisese õiguses ette nähtud täiendavaid vormilisi nõudeid. Nimetatud määruse artikli 19(1) kohaselt tuleb abikaasadel kohalduva õiguse kokkulepete sõlmida vormis, mis on abieluvaralepingule ette nähtud kas selle riigi õiguses, mille nad on valinud enda varasuhetele kohalduvaks õiguseks, või selle riigi õiguses, kus nad kohalduva õiguse kokkuleppe sõlmivad. Lisaks tuleb abieluvaramääruse artikli 19(3) järgi abikaasadel juhul, kui nende kokkuleppe sõlmimise ajal ühiseks harilikuks viibimiskohaks oleva riigi õigus näeb abieluvaralepingule ette täiendavaid vormilisi nõudeid, ka selliseid nõudeid järgida.

Ka abieluvaramääruse ettevalmistamisel eeskujuks olnud Haagi 1978.a konventsioon kehtestab abikaasadevahelistele kohalduva õiguse kokkulepetele nii miinimumnõudeid kui ka täiendavaid vormilisi nõudeid. Nimetatud konventsiooni artikli 13 kohaselt peavad kohalduva õiguse kokkulepped olema igal juhul kirjalikud ning varustatud kuupäevaga ja allkirjastatud mõlema abikaasa poolt. Lisaks tuleb abikaasadel kohalduva õiguse kokkulepete sõlmimisel järgida nõudeid, mis on abieluvaralepingule ette nähtud kas selle riigi õiguses, mille nad on valinud oma varasuhetele kohalduvaks õiguseks, või selle riigi õiguses, kus nad kohalduva õiguse kokkuleppe sõlmivad. Seega erinevad abieluvaramääruse ja Haagi 1978.a konventsiooni vastavad regulatsioonid vaid selle poolest, et abieluvaramääruse sätete järgi tuleb abikaasadel kohalduva õiguse kokkulepete sõlmimisel tähelepanu pöörata ka selle riigi

¹¹¹ Kohalduva õiguse kokkulepete puhul tõendusliku eesmärgi suurema rolli osas võrreldes kohtualluvuse kokkulepetega vaata lähemalt käesoleva töö alapeatükk 2.1.

õigusest tulenevatele vormilistele nõuetele, kus on nende ühine harilik viibimiskoht kokkuleppe sõlmimise ajal. Infotehnoloogia alasest arengust lähtudes on nimetatud õigusaktide vastavate regulatsioonide vaheliseks erinevuseks muidugi ka see, et abieluvaramääruse kohaselt on elektroonilisel teel edastatud teave võrdsustatud kirjalikult vormistatud teabega.

Samas täiendab Thein'i raporti abieluvaramääruse muudatusettepanek 61 eelnimetatud määruse regulatsiooni veelgi nõudega, mille kohaselt tuleb abikaasadel juhul, kui nende harilikud viibimiskohad on kohalduva õiguse kokkuleppe sõlmimise ajal erinevates riikides, mis näevad sellisele kokkuleppele ette erinevaid täiendavaid vormilisi nõudeid, järgida neist vähemalt ühe riigi vastavaid nõudeid. Samuti ei viita nimetatud muudatusettepanek enam abieluvaralepingutele ette nähtud nõuetele, vaid selle järgi peavad kohalduva õiguse kokkulepped vastama nõuetele, mis on ette nähtud „seda liiki kokkulepetele“ ehk siis kohalduva õiguse kokkulepetele.¹¹²

Seega tuleb abikaasadel kohalduva õiguse kokkulepete vormiliste piirangute osas lisaks abieluvaramääruse enda sätete järgimisele välja selgitada ka mitme erineva liikmesriigi riigisisese õiguses ette nähtud vormilised nõuded – nii riigi, mille õiguse nad on valinud enda varasuhetele kohalduvaks õiguseks, kui ka riigi, kus nad kokkuleppe sõlmivad, ning lisaks ka riigi või riikide, kus on nende ühine või erinevad harilikud viibimiskohad kokkuleppe sõlmimise ajal. Hetkel puudub aga selgus selles osas, kas abikaasadel tuleb välja selgitada nimetatud riikide õiguses abieluvaralepingutele, kohalduva õiguse kokkulepetele või hoopiski mõlemale kehtestatud nõuded.

Abieluvaralepingute osas on abikaasadel üldjuhul võimalik sõlmida kolme liiki kokkuleppeid – abielueelseid (inglise keeles *pre-nuptial agreements* või *ante-nuptial agreements*), abiellumisjärgseid (inglise keeles *post-nuptial agreements*) ning teatud juhtudel ka lahuselu lepinguid (inglise keeles *separation agreements*).¹¹³ Abielueelsete abieluvaralepingute puhul teevad tulevased abikaasad korraldusi abielu varaliste tagajärgede osas. Abiellumisjärgseid abieluvaralepinguid sõlmivad abikaasad eesmärgiga reguleerida lahuselu või lahutuse varalisi

¹¹² Liikmesriikide õiguses kohalduva õiguse kokkulepetele ette nähtud vormiliste piirangute järgimise kohustus tuleneb Thein'i raporti abieluvaramääruse muudatusettepaneku 61(3) inglisekeelse versiooni sõnastusest – „However, if the law of the State in which both spouses had their habitual residence at the time when the choice of the applicable law was made provides for additional formal requirements for this type of choice, these requirements shall apply.“

¹¹³ Abieluvaralepingute erinevate liikide osas vaata lähemalt: C. M. V. Clarkson, J. Hill. *The Conflict of Laws*. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2011, p 493; J. M. Scherpe (viide 87), pp 3-4.

tagajärgi. Lahuselu lepingute puhul teevad abikaasad aga varalisi korraldusi juba käimasoleva lahutuse või lahuselu jaoks. Eesti õiguses võivad (tulevased) abikaasad PKS § 59 lg 2 kohaselt sõlmida abieluvaralepingu abielu kestel ning ka enne abiellumist, kuid sellisel juhul jõustub abieluvaraleping alles abielu sõlmimise päeval. Seega on Eesti õiguse kohaselt (tulevastel) abikaasadel nendevaheliste varaliste suhete osas võimalik sõlmida kahte liiki kokkuleppeid – abieluelseid ning abiellumisjärgseid abieluvaralepinguid. Lahuselu lepinguid Eesti õigus aga otseselt ei tunnusta.¹¹⁴

Kui erinevat liiki abieluvaralepingutele ette nähtud vormilised nõuded sisalduvad liikmesriikide nn siseriiklikes normides, siis abikaasadevahelistele kohalduva õiguse kokkulepetele kehtestatud vormilised nõuded on aga sätestatud liikmesriikide kollisiooninormides.¹¹⁵ Üldiselt peavad Euroopa Liidu liikmesriikide õiguses sätestatud vormiliste nõuete kohaselt abieluvaralepingud olema sõlmitud notariaalselt tõestatud vormis.¹¹⁶ Harvematel juhtudel vajavad abieluvaralepingud nende kehtimiseks ka kohtu heakskiitu.¹¹⁷ Sageli tuleb liikmesriikide õiguses sätestatud vormiliste nõuete kohaselt selleks, et abieluvaralepingud omaksid õiguslikku tähendust ka kolmandate isikute suhtes, need registreerida vastavas avalikus registris.¹¹⁸ Abikaasadevahelistele kohalduva õiguse kokkulepetele kehtestatud vormiliste nõuete osas on Euroopa Liidu liikmesriikide materiaalsoiguses aga üldiselt kaks võimalust. Kohalduva õiguse kokkulepetele ette nähtud vormilised nõuded on kas sätestatud otse rahvusvahelise eraõiguse alastes õigusaktides endas¹¹⁹ või siis viitavad nimetatud õigusaktide sätteid abieluvaralepingutele kohalduvaks

¹¹⁴ Sellisele järeldusele on abieluvaralepingute puhul jõutud ka Eesti õiguskirjanduses, vaata I. Nurmela jt (viide 45), lk 211.

¹¹⁵ Kui nn siseriiklikke norme kohaldatakse konkreetse riigi elanike või kodanike vahelistes suhetes välismaise elemendi puudumisel, siis nn kollisiooninorme kohaldatakse aga õigussuhetes, kus õigussuhte objekt, subjekt või õigusakt omab puutumust välisriigi õigusega. Siseriiklike normide ja kollisiooninormide erinevuste osas vaata lähemalt: I. Nurmela jt (viide 45), lk 40.

¹¹⁶ Abieluvaralepingute notariaalse vormi näevad ette näiteks Belgia (Belgia tsiviilkoodeksi § 1392), Prantsusmaa (Prantsuse tsiviilkoodeksi § 1394), Saksamaa (Saksa tsiviilkoodeksi § 1410), Hollandi (Hollandi tsiviilkoodeksi artikkel 1:115) ja ka Eesti (PKS-i § 60) õigus. Belgia, Prantsusmaa ja Hollandi õiguse osas vaata lähemalt: J. M. Scherpe (viide 87), p 78, 248.

¹¹⁷ Abieluvaralepingud vajavad kehtimiseks ka kohtu heakskiitu näiteks Prantsusmaa õiguse kohaselt siis, kui ühel või mõlemal abikaasast on alaealised lapsed (Prantsuse tsiviilkoodeksi § 1397 lg 5). Hollandi õiguse kohaselt vajavad kohtu heakskiitu aga abieluvaralepingud, mis on sõlmitud abielu kestel (Hollandi tsiviilkoodeksi artikkel 1:119). Prantsusmaa ja Hollandi õiguse osas vaata lähemalt: J. M. Scherpe (viide 87), p 79, 248.

¹¹⁸ Abieluvaralepingute registreerimise nõude selleks, et nad omaksid õiguslikku tähendust ka kolmandate isikute suhtes, näevad ette näiteks Saksamaa (Saksa tsiviilkoodeksi § 1412), Hollandi (Hollandi tsiviilkoodeksi artikkel 1:116) ja ka Eesti (PKS-i § 61) õigus. Hollandi õiguse osas vaata lähemalt: J. M. Scherpe (viide 87), p 248.

¹¹⁹ Abikaasadevahelistele kohalduva õiguse kokkulepetele näevad rahvusvahelise eraõiguse alased õigusaktid otse vormilised nõuded ette näiteks Saksamaa (Saksa EGBGB § 14 lg 4 ja § 15 lg 3) ja ka Eesti (REÕS-i § 58 lg 2) õigus.

õiguseks valitud riigi või kohalduva õiguse valiku tegemise riigi õiguses ette nähtud vormilistele nõuetele¹²⁰.

Sarnaselt Rooma III määruse sätetele tuleb ka abieluvaramääruse artikli 37 kohaselt liikmesriikidel teatud kindlaks kuupäevaks Euroopa Komisjonile teada anda oma riigisiseses õiguses sisalduvatest normidest, mis käsitlevad abikaasade varasuhteid ning seega ka kohalduva õiguse valimisel järgimist vajavaid täiendavaid vormilisi nõudeid. Samuti tuleb liikmesriikidel teavitada Euroopa Komisjoni ka nimetatud normide osas toimunud muudatustest. Abieluvaramääruse artikli 37 kohaselt on Euroopa Komisjoni ülesandeks jällegi vastava liikmesriikide poolt edastatud informatsiooni avalikult kättesaadavaks tegemine sobivate vahendite, eelkõige tsiviil- ja kaubandusasju käsitleva Euroopa õigusala koostöö võrgustiku kodulehe kaudu. Kuigi nagu käesoleva töö Rooma III määruse sätteid käsitletud alapeatükis 2.2.1.1. välja toodud, siis ei ajakohastata viidatud kodulehel leiduvat teavet aga sageli ning seega ei ole abikaasadel ja ka kohtutel võimalik vaid nimetatud kodulehe kaudu hankida vajalikku informatsiooni kohalduva õiguse kokkulepete täiendavate vormiliste piirangute osas.¹²¹

Samas, kui Rooma III määruse sätteid käsitletud alapeatükis 2.2.1.1. välja toodu kohaselt tunnustavad abielulahutuse osas abikaasade privaatautonoomiat oma riigisiseses õiguses vaid üksikud Rooma III määruse osalisriigid, siis abikaasade varaliste suhete puhul tunnustavad liikmesriikide seadusandjad nende rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonoomiat aga suuremal määral. Lisaks on abikaasade poolt nendevaheliste varaliste suhete osas sõlmitud kokkulepped olnud traditsiooniliselt allutatud ka erilistele vormilistele nõuetele.¹²² Järelikult tuleb abikaasadel erinevalt Rooma III määruse alusel sõlmitavatest kohalduva õiguse kokkulepetest abieluvaramääruse alusel kohalduva õiguse kokkulepete sõlmimisel pöörata liikmesriikide materiaalõiguses sätestatud täiendavatele vormilistele nõuetele suuremat tähelepanu.

¹²⁰ Abikaasadevaheliste kohalduva õiguse kokkulepete vormiliste nõuete osas viitavad rahvusvahelise eraõiguse alased õigusaktid aga kohalduvaks õiguseks valitud riigi õiguses või kohalduva õiguse valiku tegemise riigi õiguses ette nähtud nõuetele näiteks Šveitsi (Šveitsi rahvusvahelise eraõiguse koodeksi § 53) ja Belgia (Belgia rahvusvahelise eraõiguse koodeksi § 52) õigus.

¹²¹ Näiteks on ka Euroopa notarid andnud oma panuse selleks, et abikaasadel oleks võimalik muu hulgas välja selgitada ka erinevate liikmesriikide õiguses abikaasade varasuhteid käsitlevad regulatsioonid, vaata lähemalt: Arvutivõrgus: <http://www.coupleseurope.eu/et/home> (05.05.2013).

¹²² Sellise abikaasade varaliste suhete osas sõlmitud kokkulepetele iseloomuliku joone on välja toonud Beatriz Campuzano Diaz, vaata: B. Campuzano Diaz (viide 1), p 248.

Eelnevast tulenevalt on seega aga võrdlemisi oluline, et abieluvaramääruses oleks abikaasade jaoks võimalikult selgelt ja täpselt sätestatud, milliste liikmesriikide õiguses ja millist liiki kokkulepetele ette nähtud täiendavatele vormilistele piirangutele peavad kohalduva õiguse kokkulepped vastama. Hetkel tuleb abikaasadel kõige äärmuslikumal juhul välja selgitada nelja erineva liikmesriigi riigisiseses õiguses sätestatud vormilised nõuded – nii riigi, mille õiguse nad on valinud enda varasuhetele kohalduvaks õiguseks, kui ka riigi, kus nad kohalduva õiguse kokkuleppe sõlmivad, ning lisaks ka riikide, kus on nende erinevad harilikud viibimiskohad nimetatud kokkuleppe sõlmimise ajal. Kuigi eelduslikult üldjuhul mõned nimetatud riikidest kattuvad, siis võiks abieluvaramäärus ikkagi piirduda vähemate liikmesriikide riigisiseses õiguses sätestatud nõuetega – näiteks riigi, mille õiguse abikaasad on valinud varasuhetele kohalduvaks õiguseks, ning riigi, kus abikaasad kokkuleppe sõlmivad.

Nagu käesolevas alapeatükis eelnevalt välja toodud, siis puudub hetkel selgus selles osas, kas abikaasadel tuleb välja selgitada liikmesriikide riigisiseses õiguses abieluvaralepingutele, kohalduva õiguse kokkulepetele või hoopiski mõlemale kehtestatud vormilised nõuded. Selguse huvides võiks abieluvaramäärus piirduda vaid ühte liiki kokkulepetele, milleks on soovituslikult abieluvaralepingud, sätestatud vormiliste nõuetega. Liikmesriikide siseriiklikus õiguses abieluvaralepingutele kehtestatud vormiliste piirangute järgimine oleks abikaasade jaoks lihtsam, kuna nimetatud piirangud ei viita enam omakorda järgmise riigi piirangutele ning samuti on kohalduva õiguse kokkulepetele ette nähtud vormiliste nõuete aluseks niikuinii üldjuhul abieluvaralepingutele sätestatud nõuded.¹²³

Samas oleks abikaasade jaoks selgem ja lihtsam ka see, kui abieluvaramäärus viitamise asemel, milliste liikmesriikide õiguses ja millist liiki kokkulepetele ette nähtud täiendavatele nõuetele peavad kohalduva õiguse kokkulepped vastama, kehtestaks ise nimetatud kokkulepetele täiendavaid vormilisi nõudeid. Ühe võimaliku variandina võiks abieluvaramäärus sätestada, et kohalduva õiguse kokkulepped peavad olema sõlmitud notariaalselt tõestatud vormis. Samas ei ole Eestile kui Ladina notariaadisüsteemiga riigile omane tehingute notariaalne tõestamine iseloomulik aga kõigile Euroopa Liidu liikmesriikidele, eelkõige Anglo-Ameerika ja Skandinaavia maade notariaadisüsteemiga riikidele – näiteks Ühendkuningriikidele, Iirimaale, Soomele, Rootsile ja Taanile.¹²⁴ Viimati

¹²³ Kohalduva õiguse kokkulepetele kehtestatud vormilise nõude tulenemine abieluvaralepingutele sätestatud vormilisest nõudest on välja toodud ka Eesti õiguskirjanduses, vaata: I. Nurmela jt (viide 45), lk 199.

¹²⁴ Euroopa notarite kodulehe andmetel on käesoleval hetkel Ladina notariaadisüsteem omane 21 Euroopa Liidu liikmesriigile, vaata: Arvutivõrgus: <http://www.notaries-of-europe.eu/home> (05.05.2013). Erinevate notariaadisüsteemide osas vaata lähemalt: P. L. Murray, R. Stürner. The Civil Law Notary – Neutral Lawyer for

nimetatud notariaadisüsteemiga riikidele on omane pigem notariaalne kinnitamine, mille käigus kinnitatakse allkirjade või erinevate dokumentide õigsust, kuid ei koostata notariaalakti.¹²⁵ Teise võimaliku variandina võiks abieluvaramäärus sätestada, et kohalduva õiguse kokkulepped peavad olema heaks kiidetud kohtu poolt. Samas nagu käesolevas alapeatükis eelnevalt välja toodud, on kohtu heakskiit vormilise nõudena kehtestatud aga veelgi vähemate liikmesriikide õiguses. Kolmanda võimaliku variandina võiks abieluvaramäärus sätestada, et kohalduva õiguse kokkulepped peavad olema registreeritud vastavas avalikus registris. Samas ei mõjuta registreerimise nõue liikmesriikide õiguses aga üldjuhul kokkulepete kehtivust ning samuti ei ole nimetatud nõude kehtestamisel abikaasade jaoks ka kõiki käesoleva töö alapeatükis 2.1. välja toodud privaatautonoomiale piirangute kehtestamise positiivseid eesmärke. Seega ei ole võimalik välja tuua ka sobivaid üldtunnustatud vormilisi piiranguid, mida abieluvaramäärus võiks liikmesriikide riigisisesele õigusele viitamise asemel enda sätete kaudu kehtestada.

Abieluvaramääruse kehtima hakkamisel tuleb abikaasadel juhul, kui nad valivad enda varasuhetele kohalduvaks õiguseks Eesti õiguse või kui nad sõlmivad kohalduva õiguse kokkuleppe Eestis või kui nendest ühe või mõlema harilik viibimiskoht on nimetatud kokkuleppe sõlmimise ajal Eestis, välja selgitada vastav regulatsioon ka Eesti õiguses. Seetõttu tulevadki käesoleva töö järgmises alapeatükis käsitlemisele abieluvaralepingute ja abikaasadevahelistele varalistele suhetele kohalduva õiguse regulatsioon ning ka abikaasade võimalused nimetatud suhetele kohalduva õiguse osas omavahel kokkuleppeid sõlmida Eesti õiguses.

2.2.2.2. Piirangud kohalduva õiguse valimisele Eesti materiaalõiguses

Kuna hetkel puudub selgus veel selles osas, kas abikaasadel tuleb kohalduva õiguse kokkulepete sõlmimisel välja selgitada liikmesriikide riigisiseses õiguses abieluvaralepingutele, kohalduva õiguse kokkulepetele või hoopiski mõlemale kehtestatud vormilised nõuded, siis tulevad käesolevas alapeatükis käsitlemisele mõlemale kokkuleppele Eesti õiguses sätestatud nõuded. Nagu käesoleva töö abieluvaramääruse sätteid käsitletud alapeatükis 2.2.2.1. välja toodud, siis sisalduvad abieluvaralepingutele ette nähtud vormilised

the Situation: a Comparative Study on Preventative Justice in Modern Societies. München: Beck, 2010, pp 207-208.

¹²⁵ Notarite ühiskondlike rollide erinevuste osas Anglo-Ameerika ja Skandinaavia maade notariaadisüsteemiga liikmesriikides ning Ladina notariaadisüsteemiga liikmesriikides vaata lähemalt: P. L. Murray, R. Stürner (viide 124), pp 20-22.

nõuded liikmesriikide nn siseriiklikes normides, abikaasadevahelistele kohalduva õiguse kokkulepetele kehtestatud vormilised nõuded aga liikmesriikide kollisiooninormides.¹²⁶ Sedasi on nimetatud kokkulepetele ette nähtud vormilised piirangud sätestatud ka Eesti materiaalsoiguses.

Abikaasade varasuhteid, sealhulgas ka nimetatud suhete reguleerimiseks sõlmitavaid abieluvaralepinguid, käsitlevad normid sisalduvad Eestis PKS-is. Abieluvaralepingu vormi osas sätestab PKS § 60, et nimetatud lepingu sõlmivad abikaasad isiklikult ning et see tuleb sõlmida notariaalselt tõestatud vormis. PKS § 61 lg 1 kohaselt kantakse abieluvaralepingu andmed aga abieluvararegistrisse vähemalt ühe abikaasa nõudel. Kuna abieluvararegistril ei ole Eestis aga kinnistusraamatuga võrdset staatust, siis ei ole sõlmitud abieluvaralepingu kohta abieluvararegistrisse kande tegemine nimetatud lepingu kehtivuse seisukohalt kohustuslik.¹²⁷ Seega kehtib abieluvaraleping alates selle notariaalse tõestamise hetkest ning mitte alates vastava kande tegemisest abieluvararegistrisse. Erandina jõustub enne abiellumist tulevaste abikaasade poolt notariaalselt tõestatud vormis sõlmitud abieluvaraleping aga alles nende abielu sõlmimise päeval.

Abikaasade varasuhetele kohalduvat õigust ning abikaasade võimalusi nimetatud suhete osas kohalduva õiguse kokkuleppeid sõlmida reguleerib Eestis REÕS. Nagu käesoleva töö REÕS-i abielulahutuse sätteid käsitlenud alapeatükis 2.2.1.2. välja toodud, siis on abikaasade varalised suhted ainukene perekonnaõiguse valdkond, mille puhul Eesti seadusandja abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonomiat tunnustab. Samas ei ole ka nimetatud valdkonnas abikaasade privaatautonomiat alati tunnustatud ning abikaasade võimalus valida nende varasuhetele kohalduvat õigust kehtestati Eesti õiguses alles REÕS-iga. Eestis varasemalt rahvusvahelise eraõiguse alaseid sätteid sisaldanud TsÜS-i V osa abikaasadele sellist võimalust ette ei näinud.¹²⁸

¹²⁶ Siseriiklike normide ja kollisiooninormide erinevuste osas vaata lähemalt käesoleva töö alapeatükk 2.2.2.1.

¹²⁷ Ka Riigikohus on oma lahendis nr 3-2-1-125-03 asunud seisukohale, et abieluvaraleping kehtib olenemata sellest, kas see on abieluvararegistrisse kantud või mitte, vaata: RKTko 3-2-1-125-03 p 24 (Anne-Margret Jacobseni hagi Margit Metsa vastu notari ametitegevusega tekitatud kahju 1 000 000 krooni hüvitamiseks).

¹²⁸ Kuigi rahvusvahelise eraõiguse seaduse eelnõu seletuskirjas ei ole otsesõnu välja toodud abikaasade privaatautonomia laialdasema tunnustamise põhjuseid, siis tulenevad need eelduslikult asjaolust, et abikaasade rahvusvahelise eraõiguse alast privaatautonomiat nende varaliste suhete osas tunnustasid Kesk-Euroopa riikide (Saksamaa, Šveitsi ja Austria) seadused ning eelnõu väljatöötamisel tugines töögrupp just eelkõige nimetatud riikide vastavatele seadustele ja teooriale, vaata lähemalt: rahvusvahelise eraõiguse seaduse eelnõu seletuskiri. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=991600039 (05.05.2013).

Nii kohaldatakse REÕS § 58 lg 1 järgi abikaasade varalistele õigustele esmajärjekorras abikaasade poolt valitud õigust. Alles siis, kui abikaasad ei ole varalistele suhetele kohalduvat õigust valinud nendevahelise kokkuleppega, määratakse see kindlaks REÕS §-is 57 sätestatud ühendavate seoste alusel. Abikaasade kohalduva õiguse kokkulepete vormi osas sätestab REÕS § 58 lg 2 esimene lause, et kohalduva õiguse valik peab olema notariaalselt tõestatud. Sama lõike teine lause lisab aga, et kui kohalduvat õigust ei valita Eestis, piisab kohalduva õiguse valiku vormiliseks kehtivuseks valitud õiguse abieluvaralepingu vorminõuete järgimisest.

Seega peavad Eesti materiaalsoiguses ette nähtud vormiliste nõuete kohaselt nii abieluvaralepingud kui ka kohalduva õiguse kokkulepped olema sõlmitud notariaalselt tõestatud vormis. Esimesena kehtestati notariaalse tõestamise nõue abieluvaralepingute suhtes.¹²⁹ Notariaalse tõestamise nõue on seaduses üldjuhul sätestatud tehingutele, mis toovad endaga õiguskäibes kaasa ulatuslikke tagajärgi.¹³⁰ Mõlemale eelnimetatud abikaasade kokkuleppele Eesti materiaalsoiguses notariaalse tõestamise nõude kehtestamisel on seadusandja silmas pidanud ka kõiki käesoleva töö alapeatükis 2.1. välja toodud privaatautonomiale vormiliste piirangute kehtestamise positiivseid eesmäärke.

Tõestamisseaduse¹³¹ (edaspidi TõS) § 18 lg 1 kohaselt selgitab notar osalejatele tehingu tähendust, õiguslikke tagajärgi ning tehingu tegemise erinevaid võimalusi. Seega peaks notariaalse tõestamise nõue ühest küljest tagama abikaasade poolt kohalduva õiguse valiku tähtsuse, tähenduse ja tagajärgede teadvustamise ning kaitsma neid ka läbimõtlematu tegevuse eest. Samuti hoolitseb notar TõS § 18 lg 1 järgi selle eest, et välistatud oleksid eksimused ja kahtlused ning et ei kahjustataks kogenematu ja asjatundmatu osaleja huve. Järelikult peaksid teisest küljest notariaalse tõestamise nõude kaudu olema kaitstud mõlema abikaasa, sealhulgas ka nõrgema ja vähem informeerituma abikaasa, huvid. TõS § 18 lg 1 kohaselt selgitab notar välja osalejate tahte ja õiguslikult korrektseks tehinguks olulised asjaolud ning kajastab osalejate tahteavaldused notariaalaktis selgelt ja ühemõtteliselt. Seega võimaldab notariaalse

¹²⁹ Notariaalse tõestamise nõue kehtestati abieluvaralepingute suhtes eelmise perekonnaseaduse § 10 lg-ga 4, vaata: perekonnaseadus. – RT I 1994, 75, 1326; RT I 2009, 60, 395.

¹³⁰ Selline notariaalse tõestamise nõude sätestamise põhjus on välja toodud Eesti õiguskirjanduses, vaata: K. Sein. TsÜS § 82 (viide 59), lk 253. Notariaalse tõestamise nõue on Eesti õiguses lisaks abieluvaralepingutele ja kohalduva õiguse kokkulepetele sätestatud näiteks veel ka tehingutele kinnisasjadega, osa võõrandamise ja pantimise tehingutele, pärimislepingutele ning ülalpidamislepingutele.

¹³¹ Tõestamisseadus. – RT I 2001, 93, 564; RT I 2010, 38, 231.

tõestamise nõue kolmandaks abikaasadel hiljem lihtsamini kindlaks teha ja tõendada ka kohalduva õiguse kokkuleppe sõlmimise fakti ning selle sisu.¹³²

Samas ei pea aga notar TõS § 18 lg 5 kohaselt selgitama tehingus osalejatele välismaa õiguse sisu. Seega ei ole notar juhul, kui abikaasad valivad Eestis oma varasuhetele kohalduvaks õiguseks mõne välisriigi õiguse, kohustust kohalduva õiguse valiku tõestamisel selgitada neile valitud välisriigi õiguse sisu. Järelikult tuleb abikaasadel välisriigi õiguse sisu väljaselgitamiseks ikkagi pöörduda täiendavalt advokaadi või ametiteenuse korras¹³³ notari poole.

TsÜS § 82 järgi on tehingu notariaalse tõestamise õigus Eesti notaril. Seaduses sätestatud juhtudel on tehingu notariaalse tõestamise õigus notari asemel ka muudel isikutel. Sellisteks isikuteks on eelkõige Eesti konsulaarametnikud. Konsulaarseaduse¹³⁴ § 30 lg 2 kohaselt võib erikutsega konsulaarametnik teha isiku taotlusel tõestamistoiminguid tõestamise vormis, kui selle tegemiseks Eesti Vabariigi välisesinduses on põhjendatud vajadus ning toiming on vahetult seotud Eesti kodaniku, Eesti juriidilise isiku või Eestis asuva varaga. Kuna Eesti õiguse kohaselt on tehingute notariaalse tõestamise õigus üksnes Eesti notaril (või konsulaarametnikul), siis ei piisa notariaalse tõestamise nõude järgimiseks tehingute välisriigi notari või muu ametiisiku poolsest tõestamisest.¹³⁵ Selline järeldus tuleneb ka TõS § 56 lg-st 4, mille kohaselt tõestamisest välismaise ametiisiku poolt ning dokumendi legaliseerimisest või apostilliga kinnitamisest ei piisa, kui Eesti seadus nõuab tehingu notariaalset tõestamist ning mõni välisleping ei näe ette teistsugust regulatsiooni.

Seega juhul, kui abieluvaramääruse kohaselt peab kohalduva õiguse valik vastama liikmesriigi riigisisese õigusest tulenevatele täiendavatele vormilistele nõuetele ning Eesti materiaalsoiguse järgi peavad abieluvarelepingud ning kohalduva õiguse kokkulepped olema notariaalselt tõestatud, siis ei asenda nimetatud tehingute notariaalset tõestamist mõne

¹³² Ka Riigikohus on oma lahendis nr 3-2-1-49-03 tehingute notariaalse tõestamise nõude puhul sarnased funktsioonid välja toonud, vaata: RKTkm 3-2-1-49-03 p 36 (AS Hansa Liising Eesti vastulause kohtunikuabi määrusele AS Hansa Liising Eesti avalduses laeva laevakinnistusraamatust kustutamiseks). Samuti tõendamise seisukohast lähtudes eeldatakse TõS § 1 lg 5 kohaselt pädevuse piires koostatud ja vorminõuetele vastava notariaalakti õigsust.

¹³³ Notariaadiseaduse (edaspidi NotS) § 32 lg 3 p-i 2 kohaselt on notari poolt osutatavaks ametiteenuseks välismaa õiguse alane nõustamine väljaspool tõestamistoimingut või selle raames, vaata: notariaadiseadus. – RT I 2000, 104, 684; RT I, 30.12.2010, 8. Kui NotS § 41 lg 1 järgi saab notar ametitoimingu tegemisest keelduda ainult seaduses sätestatud alustel, siis NotS § 41 lg 2 kohaselt võib notar ametiteenuse osutamisest keelduda ega pea oma keeldumist põhjendada.

¹³⁴ Konsulaarseadus. – RT I 2009, 29, 175; RT I, 19.12.2012, 13.

¹³⁵ Sellisele järeldusele on tehingute notariaalse tõestamise nõude puhul jõutud ka Eesti õiguskirjanduses, vaata: K. Sein. TsÜS § 82 (viide 59), lk 255.

välisriigi ametiisiku poolne tõestamine koos dokumendi legaliseerimise või apostilliga kinnitamisega. Eesti õigusest tulenev kohalduva õiguse valiku notariaalse tõestamise nõue ei tekita abikaasadele eelduslikult raskusi juhul, kui nad valivad kohalduva õiguse Eestis. Sellisel juhul pöörduvadki abikaasad Eesti notari poole abieluvaramääruse või kohalduva õiguse kokkuleppe sõlmimiseks. Probleeme võib aga eelnimetatud nõudega tekkida juhul, kui abikaasad valivad oma varasuhetele kohalduvaks õiguseks Eesti õiguse, kuid nad ei tee seda valikut Eestis.

Sarnaselt Rooma III määrusele ja abieluvaramäärusele tunnistab abikaasade privaatautonoomiat kohalduva õiguse valimisel ka Haagi 2007.a protokoll. Erinevalt Rooma III määrusest ja abieluvaramäärusest põhineb Haagi 2007.a protokollis kohalduva õiguse kokkulepetele ette nähtud vormiliste nõuete regulatsioon aga ainult protokollis endas sätestatud miinimumnõuetele. Käesoleva töö järgnevas alapeatükis tulevadki käsitlemisele Haagi 2007.a protokollis sisalduvate abikaasade privaatautonoomia vormiliste piirangute sisu ning nende erinevused võrreldes Rooma III määruks ja abieluvaramääruks ette nähtud piirangutega.

2.2.3. Piirangud ülalpidamisvaidlusele kohalduva õiguse valimisel

Euroopa Liidul puudub hetkel enda regulatsioon, mis hõlmaks abikaasade ülalpidamiskohustustele kohalduva õiguse kindlaks määramist. Rahvusvahelisel tasemel reguleerib abikaasade ülalpidamiskohustustele kohalduva õiguse kindlaks määramist aga Haagi 2007.a protokoll. Nagu käesoleva töö sissejuhatuses välja toodud, siis ei ole Eesti nimetatud protokollis isiklikult ratifitseerinud, kuid seda on teinud Euroopa Liit tervikuna.¹³⁶ Seega reguleerib ülalpidamiskohustuste määruse artikli 15 vahendusel alates 18. juunist 2011. aastal Euroopa Liidu tasandil ülalpidamiskohustustele kohalduvat õigust Haagi 2007.a protokoll. Nimetatud protokollis artikli 1(1) kohaselt kuuluvad Haagi 2007.a protokollis kohaldamisalasse ka abielusuhetest tulenevad ülalpidamiskohustused.

¹³⁶ Vaata ka: Nõukogu 30.11.2009.a otsus (EÜ) nr 2009/941 mis käsitleb ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust käsitleva 23. novembri 2007. aasta Haagi protokollis sõlmimist Euroopa Ühenduse poolt. – ELT L 331, 16.12.2009, lk 17-18.

Haagi 2007.a protokolli eelkäijaks olnud ülalpidamiskohustustele kohaldatava õiguse 1973. aasta 2. oktoobri Haagi konventsioon¹³⁷, millega ka Eesti on ühinenud, ei tunnustanud abikaasade privaatautonomiat kohalduva õiguse valimisel. Haagi 2007.a protokolli artiklite 7 ja 8 kohaselt on abikaasadel aga võimalik kokku leppida nendevahelisele ülalpidamiskohustusele kohalduva õiguse osas.

Haagi 2007.a protokolli artikli 7 alusel saavad abikaasad kohalduva õiguse valida konkreetses liikmesriigis toimuva kohtumenetluse suhtes. Seega eeldab nimetatud artikkel, et ülalpidamise saamiseks õigustatud isik on juba vastava kohtuasja algatanud või kavatseb seda lähiajal teha.¹³⁸ Haagi 2007.a protokolli artikli 7 järgi peab selline kokkulepe juhul, kui see sõlmitakse enne kohtumenetluse algust, olema kirjalik ning allkirjastatud mõlema poole poolt. Seega ei ole aga kohalduva õiguse kokkulepetele, mis sõlmitakse nimetud artikli alusel pärast kohtumenetluse algust, ette nähtud mingeid vormilisi piiranguid. Ka Haagi 2007.a protokolli artikli 8, mille kohaselt võivad abikaasad kohalduva õiguse valida igal ajal, alusel sõlmitavate kohalduva õiguse kokkulepete puhul tuleb abikaasadel nimetatud kokkulepped sõlmida kirjalikult ning allkirjastatult mõlema poole poolt. Lisaks kirjalikule vormile võivad mõlema eelnimetatud protokolli artikli põhjal sõlmitud kohalduva õiguse kokkulepped olla salvestatud ka meediumil, milles sisalduv teave on edaspidi viitamiseks kättesaadav.

Seega sarnanevad Haagi 2007.a protokollis kohalduva õiguse kokkulepetele ette nähtud vormilised nõuded pigem käesoleva töö alapeatükkides 1.2.2.2. ja 1.2.2.3. käsitletud abieluvaramääruse alusel enne kohtumenetlust sõlmitavatele kohtualluvuse kokkulepetele ning töö alapeatükis 1.2.3. käsitletud ülalpidamiskohustuste määruse alusel sõlmitavatele kohtualluvuse kokkulepetele kehtestatud vorminõuetele. Võrreldes abieluvaramääruse sätetega, ei pea Haagi 2007.a protokolli alusel sõlmitud kohalduva õiguse kokkulepped olema vaid varustatud kuupäevaga, kuid võrreldes ülalpidamiskohustuste määruse sätetega, peavad nimetatud protokolli alusel sõlmitud kokkulepped jällegi olema allkirjastatud mõlema abikaasa poolt. Erinevalt käesolevas peatükis eelnevalt käsitletud Rooma III määruse ja abieluvaramääruse alusel sõlmitavatest kohalduva õiguse kokkulepetest ei tule Haagi 2007.a

¹³⁷ Convention of 2 October 1973 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. Hague Conference on Private International Law 1973. – Arvutivõrgus: <http://www.hcch.net/upload/conventions/txt24en.pdf> (05.05.2013).

¹³⁸ Sellise eelduse on Haagi 2007.a protokolli artikli 7 puhul välja toonud ka Andrea Bonomi, vaata: A. Bonomi. Preliminary Draft Protocol on the Law Applicable to Maintenance Obligations. Explanatory Report. Preliminary Document No 33 of August 2007 for the Attention of the Twenty-First Session of November 2007, p 16. – Arvutivõrgus: http://www.hcch.net/upload/wop/maint_pd33e.pdf (05.05.2013).

protokolli alusel sõlmitavate kokkulepete puhul aga järgida liikmesriikide riigisiseses õiguses kehtestatud täiendavaid vormilisi nõudeid.

Nii nagu teistegi abikaasade privaatautonomia teostamist reguleerivate õigusaktide puhul on ka Haagi 2007.a protokolli kohaselt elektroonilisel teel edastatud teave, mida on võimalik alaliselt säilitada, võrdsustatud kirjalikult vormistatud teabega. Käesoleva töö abieluvaramäärusest tulenevat elektroonilist vormi käsitlenud alapeatükis 1.2.2.3. välja toodu kohaselt on nimetatud vorminõude puhul võimalik allkirjastamise osas lähtuda nii leebemast kui ka rangemast tõlgendusest. Kui leebema tõlgenduse kohaselt ei pea elektroonilisel teel sõlmitud kokkulepped olema elektrooniliselt allkirjastatud, siis rangema tõlgenduse kohaselt peaksid kokkulepped siiski olema mõlema poole poolt elektrooniliselt allkirjastatud. Abieluvaramääruse puhul oli võimalik jõuda järeldusele, et kuna nimetatud määruse sätete kohaselt peavad kirjalikult sõlmitud kokkulepped olema allkirjastatud mõlema abikaasa poolt, siis peaksid ka elektroonilisel teel sõlmitud kokkulepped olema abikaasade poolt elektrooniliselt allkirjastatud. Samast põhjendusest lähtudes on ka Haagi 2007.a protokolli puhul võimalik sellisele järeldusele jõuda. Lisaks on Haagi 2007.a protokolli puhul ka õiguskirjanduses rõhutatud, et elektroonilisel teel sõlmitud kohalduva õiguse kokkulepped peaksid olema varustatud elektroonilise allkirjaga.¹³⁹

Käsitledes erinevaid Rooma III määruses, abieluvaramääruses ja Haagi 2007.a protokollis abikaasade privaatautonomiale kehtestatud vormilisi piiranguid, tekib aga jällegi küsimus, mis juhtub siis, kui abikaasad ei ole selliste piirangutega kohalduva õiguse kokkuleppe sõlmimisel arvestanud. Kas kohtud ei võimalda abikaasadel sellisel juhul oma kohalduva õiguse valikule tugineda või on neil siiski mingi võimalus oma valik kohtus ikkagi jõustada? Seetõttu tulevadki käesoleva töö järgmises alapeatükis käsitlemisele abikaasade poolt kohalduva õiguse alaste kokkulepete sõlmimisel vormiliste piirangutega arvestamata jätmise võimalikud tagajärjed Eesti kohtutes.

¹³⁹ Kohalduva õiguse kokkulepete elektroonilise allkirjastamise vajadust on rõhutanud Andrea Bonomi, vaata: A. Bonomi. The Hague Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. – Yearbook of Private International Law, 2008, Vol 10, p 356.

2.3. Piirangutega arvestamata jätmise tagajärjed

Nagu käesoleva töö kohtualluvuse kokkulepete vormiliste piirangutega arvestamata jätmise tagajärgi käsitletud alapeatükis 1.3. välja toodud, siis on lepinguõiguses kehtiva üldise põhimõtte kohaselt tehing üldjuhul sellele kehtestatud vorminõuete järgimata jätmise korral tühine ning ei oma õiguslikke tagajärgi.¹⁴⁰ Nimetatud põhimõtte on vormiliste piirangute kehtestamise eesmärkidest tulenevalt kohaldatav ka abikaasade poolt sõlmitud kohalduva õiguse kokkulepete puhul.¹⁴¹ Seega tuleks juhul, kui abikaasad ei ole Rooma III määrusest, abieluvaramäärusest või Haagi 2007.a protokollist tulenevate vormiliste piirangutega kokkuleppe sõlmimisel arvestanud, liikmesriigi kohtul jätta kohalduva õiguse kokkuleppe tähelepanuta ning asjale kohalduva õiguse kindlaks määramiseks pöörduda nimetatud aktide teiste sätete poole. Samuti nagu käesoleva töö alapeatükis 1.3. välja toodud, siis on Eesti seadustest tehingutele tulenevate vorminõuete puhul Riigikohus korduvalt rõhutanud, et vorminõuete järgimata jätmine on asjaolu, mida kohtud peavad arvestama sõltumata sellest, kas kohtuasja pooled sellele selgesõnaliselt tuginevad või mitte.

Kui abikaasad, kelle suhetes esineb välismaine element, on esitanud avalduse abielu lahutamiseks, abieluvara jagamiseks või ülalpidamisvaidluse lahendamiseks Eesti kohtule ning Eesti kohus on rahvusvaheliste kohtualluvuse sätete järgi pädev asja lahendama, siis on järgnevalt oluline välja selgitada, kas nimetatud asjade lahendamisel tuleb kohaldada välisriigi õigust või Eesti õigust.¹⁴² Abielu lahutamise, abieluvara jagamise ning ülalpidamisasjade puhul tehakse kohalduv õigus kindlaks kas abikaasade vahel sõlmitud kohalduva õiguse kokkuleppe või Euroopa Liidu õigusaktides, rahvusvahelistes lepingutes või REÕS-is sätestatud ühendavate seoste alusel.

Kui abikaasadevaheliste kohtualluvuse kokkulepete tühisust ei ole Eesti kohtupraktikas otseselt käsitletud, siis abikaasadevahelistele kohalduva õiguse kokkulepetele kehtestatud vormiliste piirangutega arvestamata jätmise tagajärgi on Eesti kohtupraktikas käsitletud Tallinna Ringkonnakohus oma lahendis nr 2-2/1334.¹⁴³ Nimetatud tsiviilasjas palus hageja

¹⁴⁰ Näiteks Eesti õiguses tuleneb nimetatud põhimõtte TsÜS-i §-idest 83 ja 84, Saksa õiguses aga tsiviilkoodeksi §-ist 125.

¹⁴¹ Õiguskirjanduses on nimetatud Kontinentaal-Euroopale omane põhimõtte välja toodud abieluvaralepingute, millele kehtestatud vormilistele nõuetele peavad teatud juhtudel vastama ka abikaasade kohalduva õiguse kokkulepped, kontekstis, vaata lähemalt: J. M. Scherpe (viide 87), p 500.

¹⁴² Kohtualluvuse ja kohalduva õiguse sellises järjekorras välja selgitamise on välja toonud ka Riigikohus, vaata: RKTkm 3-2-1-107-10 p 15 (G. Bi hagi I. Bi vastu abielu lahutamiseks, ühisvara jagamiseks ja laste elukoha määramiseks).

¹⁴³ TlnRnKo 03.11.2005, 2-2/1334.

lahutada poolte vahel 7. mail 1996. aastal Kanadas sõlmitud abielu ning samuti jagada ka poolte ühisvara. Abikaasad avaldasid kohtule soovi, et ühisvara jagamisele kohaldataks Eesti õigus.

Kuna Euroopa Liidu tasandil puudub veel hetkel ning puudus ka nimetatud tsiviilasja lahendamise ajal regulatsioon, mis hõlmaks abikaasade varasuhetele kohalduva õiguse kindlaks määramist, siis tuli kohtul asjale kohalduv õigus kindlaks määrata REÕS-i sätete alusel.¹⁴⁴ REÕS § 58 lg 2 kohaselt peab abikaasade kohalduva õiguse valik olema notariaalselt tõestatud. Nimetatud tsiviilasja pooled ei olnud aga sõlminud notariaalselt tõestatud vormis kohalduva õiguse kokkulepet. Tallinna Ringkonnakohus leidis aga, et kuna abikaasad olid kokkulepet ühisvara jagamisele kohalduva õiguse osas kohtu ees kinnitanud, siis tuleb sellest lähtuvalt ikkagi kohaldada asjale Eesti õigust. Kuna mõlemad pooled võtsid kohtumenetlusest isiklikult osa, kinnitades kohalduva õiguse valiku kokkulepet, ei olnudki vaja eraldi vastavat notariaalset kokkulepet sõlmida. Samuti asus ringkonnakohus seisukohale, et notariaalse kokkuleppe esitamine kohtule oleks olnud vajalik juhul, kui üks abikaasadest ei oleks isiklikult kohtumenetlusest osa võtnud.

Kuigi Riigikohus tühistas oma lahendiga nr 3-2-1-18-06¹⁴⁵ eelnimetatud Tallinna Ringkonnakohtu otsuse ning saatis asja samale kohtule uueks läbivaatamiseks, siis ei olnud otsuse tühistamise aluseks ühisvara jagamisele kohaldataud õigus ning kohalduva õiguse kokkulepetele ette nähtud vormiliste piirangute järgimata jätmine. Ringkonnakohtu seisukohta, et abikaasadel ei olnudki vaja eraldi notariaalselt tõestatud vormis kohalduva õiguse kokkulepet sõlmida, Riigikohus oma lahendis ümber ei lükanud.

Käesoleva töö Rooma III määruse sätteid analüüsinud alapeatükis 2.2.1.1. käsitletud Riigikohtu lahendis nr 3-2-1-165-04 leidis kohus rahvusvaheliste lepingute puhul, et dispositiivsuse põhimõtte kohaselt on pooltel õigus ka kohtumenetluse vältel kokku leppida vaidlusele kohalduva õiguse osas. Selleks ei pea pooled aga sõlmima eraldi kirjalikku kokkulepet, vaid piisab sellest, kui kohus vastava kohalduva õiguse kokkuleppe protokollib. Lähtudes eelnimetatud Tallinna Ringkonnakohtu lahendis toodud seisukohast, mille kohaselt ei pea abikaasade kohalduva õiguse kokkulepped olema tingimata notariaalselt tõestatud

¹⁴⁴ Pärast 1. juulit 2002. aastal määratakse võlaõigusseaduse, tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja rahvusvahelise eraõiguse seaduse rakendamise seaduse § 24 lg 2 esimese lause järgi perekonnaõiguslikele suhetele kohaldatav õigus kindlaks 1. juulil 2002. aastal jõustunud rahvusvahelise eraõiguse seaduse sätete kohaselt, vaata: võlaõigusseaduse, tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja rahvusvahelise eraõiguse seaduse rakendamise seadus. – RT I 2002, 53, 336; RT I, 04.02.2011, 9.

¹⁴⁵ RKTKo 3-2-1-18-06 (C.A.C hagi K.C (L) vastu abielu lahutamiseks ja ühisvara jagamiseks).

vormis, on seega ka abikaasadel dispositiivsuse põhimõtte kohaselt võimalik kohtumenetluse vältel valida varasuhetele kohalduvat õigust. Samas nagu käesoleva töö Rooma III määruse sätteid käsitletud alapeatükis 2.2.1.1. välja toodud, siis ei ole abikaasadel eelduslikult juhul, kui kohtumenetlus algatatakse Eesti kohtus, Eesti õiguse kohaselt siiski võimalik menetluse vältel abielulahutusele kohalduvas õiguses kokku leppida. Seda eelkõige seetõttu, et kui rahvusvaheliste lepingute ja abikaasadevaheliste varasuhete puhul on pooltel REÕS-i järgi kohalduvas õiguses võimalik kokku leppida, siis abielu lahutamisele kohalduva õiguse osas ei võimalda REÕS-i sätted aga abikaasadel sellist kokkulepet sõlmida.

Samas, võimaldades pooltel sõlmida kohalduva õiguse kokkuleppeid ka kohtumenetluse vältel ning õigusaktides kehtestatud vormilisi nõudeid järgimata, on kohtud saanud vaidlustele kohaldada Eesti õigust ilma vajaduseta kohalduvat õigust kindlaks määrata õigusaktides sätestatud ühendavate seoste alusel. Samuti ei ole Eesti kohtud seeläbi pidanud asuma välja selgitama välisriigi õiguse sisu.

REÕS § 4 lg 1 kohaselt tehakse kohaldatava välisriigi õiguse sisu kindaks asja menetleva kohtu poolt. Sama paragrahvi lg 4 järgi kohaldatakse Eesti õigust juhul, kui välisriigi õiguse sisu ei ole kõigile pingutustele vaatamata võimalik mõistliku aja jooksul kindlaks teha. Seega võib REÕS § 4 lg 1 ja lg 4 sõnastusest järeldada, et välisriigi õiguse väljaselgitamine on kohtule kohustuslik ning Eesti õigust on võimalik kohaldada vaid siis, kui välisriigi õigust ei ole õnnestunud tuvastada.¹⁴⁶ Kuigi kohtutel on REÕS § 4 lg 1 ja lg 3 alusel välisriigi õiguse sisu väljaselgitamiseks õigus nõuda poolte kaasabi, pöörduda justiits- või välisministeeriumi poole ning kasutada eksperte, siis võib välisriigi õiguse sisu väljaselgitamine ikkagi kujuneda kulukaks, aeganõudvaks ning vaevaliseks protsessiks.

Seega, kuna välisriigi õiguse sisu väljaselgitamine on kohtule kohustuslik ning üldjuhul kulukas ja komplitseeritud protsess, siis võimaldavad kohtud pooltel eelduslikult valida kohalduvat õigust kohtumenetluse vältel ning vormilisi piiranguid järgimata juhul, kui neil on seeläbi võimalik asjale kohaldada Eesti õigust. Samas võib kohtute seisukoht pooltele sellise võimaluse andmise osas aga kujuneda erinevaks olukorras, kus pooled soovivad kohtumenetluse ajal ilma vormilisi nõudeid järgimata valida kohalduvaks õiguseks hoopis välisriigi õiguse.

¹⁴⁶ Sellisele järeldusele on jõutud Eesti õiguskirjanduses, vaata: I. Nurmela jt (viide 45), lk 59; I. Nurmela. Arengud Eesti rahvusvahelises eraõiguses. Uus rahvusvahelise eraõiguse seadus. – Juridica, 2002, nr 7, lk 468.

Samas, lähtudes käesoleva töö alapeatükis 2.1. käsitletud abikaasade privaatautonomiale vormiliste piirangute kehtestamise eesmärkidest, võib kohtute poolt abikaasadele kohalduva õiguse valimise võimaldamist kohtumenetluse vältel ning vormilisi piiranguid järgimata pidada siiski põhjendatuks. Seda eelkõige seetõttu, et kui mõlemad abikaasad kinnitavad kohtu ees kohalduva õiguse valikut, on nad järelikult kohalduva õiguse osas ka üksmeele saavutanud. Samuti on nad eelduslikult enda jaoks teadvustanud ka Eesti õiguse valimise tähendust ja tagajärgi. Samas ei tohiks seeläbi kahjustatud olla ka nõrgema ja vähem informeerituma abikaasa huvid, kuna abikaasadel on võimalik omandada teavet (või teeb seda teatud juhtudel ka kohus) selle kohta, kuidas vastav kohtuasi Eesti õiguse kohaselt lahendatakse.¹⁴⁷ Lisaks kaasneb Eesti õiguse valimise võimaldamisega kohtumenetluse vältel ning vormilisi piiranguid järgimata ka aja ja rahaliste vahendite kokkuhoid, mis just perekonnaliikmete, sealhulgas abikaasade, vaheliste kohtuasjade puhul on poolte jaoks eriti oluline.

¹⁴⁷ Nõrgema ja vähem informeerituma abikaasa huvide kahjustumise vähene tõenäosus on õiguskirjanduses välja toodud näiteks Haagi 2007.a protokolli artikli 7 alusel kohtumenetluse ajal kohalduva õiguse valimise puhul, vaata: A. Bonomi (viide 139), p 352.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö peamiseks eesmärgiks oli välja selgitada, millised on abikaasade privaatautonomia vormilised piirangud Euroopa Liidu õigusaktides ning Eesti materiaaõiguses. Nimetatud eesmärgi raames selgitasin välja, millistele vormilistele nõuetele peavad erinevad abikaasade kohtualluvuse ja kohalduva õiguse alased kokkulepped vastama. Samuti analüüsisin nimetatud eesmärgi raames ka seda, kas ja milliseid tagajärgi võib abikaasade poolt vormiliste piirangute järgimata jätmine endaga Eesti tsiviilkohtumenetluse kontekstis kaasa tuua.

Euroopa Liidu ning Eesti siseriiklikud õigusaktid näevad mitmetest erinevatest eesmärkidest lähtuvalt abikaasade privaatautonomiale olenevalt selle teostamise ajast ning asjaolust, kas tegemist on kohtu või kohalduva õiguse valikuga, ette erineva rangusega vormilisi piiranguid. Kui kõige vähem vormilisi piiranguid on ette nähtud abikaasade poolt sobiva kohtu valimisele kohtumenetluse vältel, siis kõige rohkem vormilisi piiranguid on kehtestatud enne kohtumenetlust tehtavale kohalduva õiguse valikule. Samas lähtudes Eesti kohtupraktikast kohtualluvuse kontekstis, ei tohiks aga kohtud ka juhul, kui pooled on õigusaktides kohtu valikule sätestatud vormilisi piiranguid eiranud, ennatlikult hagi menetlusse võtmisest keelduda põhjendusel, et asi ei allu Eesti kohtule. Kohtutel tuleks üldjuhul siiski küsida ka kostja seisukohta kohtualluvuse ja hagi menetlusse võtmise kohta. Samas lähtudes Eesti kohtupraktikast kohalduva õiguse kontekstis, peaks abikaasadel olema võimalik tugineda kohtus ka kohalduva õiguse valikule, mis on tehtud kohtumenetluse vältel ning õigusaktides kehtestatud vormilisi piiranguid järgimata. Siiski võib abikaasade privaatautonomiale vormiliste piirangute kehtestamise eesmärkidest ning aja ja rahaliste vahendite kokkuhoiust lähtudes pidada abikaasade võimalust tugineda kohtus ka vormilisi piiranguid järgimata tehtud kohtu ja kohalduva õiguse valikutele põhjendatuks.

Esiteks järeldub käesolevast tööst, et abikaasade privaatautonomiale ette nähtud vormilised piirangud on kehtestatud kindlaid eesmärke silmas pidades, millest olulisemad on üksmeele saavutamise, tagajärgede teadvustamise ning tõendamise võimaluse tagamine. Esmalt on seega abikaasade privaatautonomiale vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgiks tagada, et kohtu või kohalduva õiguse valiku selge, täpse ja kindlas vormis väljendamise kaudu näitaksid abikaasad oma üksmeelt selle valiku osas. Teiseks on aga abikaasade puhul vormiliste piirangute eesmärgiks ka tagada, et nad teadvustaksid endale kohtu või kohalduva

õiguse valiku tähtsust, tähendust ning tagajärgi. Lisaks on kohalduva õiguse valikule vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgiks ka nõrgema ja vähem informeerituma abikaasa ning teatud juhtudel ka kolmandate isikute huvide kaitse. Kolmandaks on abikaasade privaatautonomiale vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgiks ka tagada, et abikaasadel oleks võimalik nendevahelise kokkuleppe sõlmimise fakti ja sisu lihtsamini tõendada.

Teiseks järeldub käesolevast tööst, et abikaasade privaatautonomiat sobiva kohtu valimisel tunnustavad piisaval määral ettevalmistamisel olev abieluvaramäärus ning ülalpidamiskohustuste määrus. Kuigi Brüsseli II bis määrus ei võimalda abikaasadel otsesõnu valida lahutamiseks sobivat kohut, siis võib ka nimetatud määruses teatud privaatautonomia ilminguid siiski leida – ühistaotluse esitamise võimalus ning abielulahutuse asjade kohtualluvuse laiendamine nendega seotud vanemliku vastutuse küsimustele. Juhul, kui abikaasad laiendavad kohtumenetluse ajal Brüsseli II bis määruse või abieluvaramääruse alusel lahutuse asjade kohtualluvust vanemliku vastutuse või varasuhetega seotud küsimustele, siis tuleb neil seda teha kohtule oma valikut sõnaselgelt või muul selgel viisil tunnistades. Seega piisab sellest, kui abikaasad väljendavad oma tahet kohtule esitatavates avaldustes või taotlustes, suuliselt või tegude vahendusel. Samas ei ole hetkel abikaasade varasuhetega seotud asjade kohtualluvust reguleeriva TsMS-i kohaselt abikaasadel nimetatud suhete puhul aga mingis vormis võimalik sobivat kohut valida.

Kolmandaks järeldub käesolevast tööst, et eelkõige tõenduslikust eesmärgist lähtudes on enne kohtumenetlust sobiva kohtu valimisele ette nähtud rangemad vormilised piirangud. Sellised abikaasade kokkulepped peavad abieluvaramääruse ja ülalpidamiskohustuste määruse kohaselt olema sõlmitud kirjalikult ning lisaks abieluvaramääruse puhul veel ka kuupäevastatud ning allkirjastatud mõlema poole poolt. Kuigi abieluvaramääruse sätete tõlgendamisel on võimalik lähtuda ka Brüsseli I määruse sarnastest sätetest ning neid käsitlevast Euroopa Kohtu praktikast, siis ei piisa abikaasade puhul vaid kirjade, fakside või telegrammide vahetamisest, kui need ei võimalda omakäelist allkirjastamist. Samal põhjusel ei piisa abikaasade puhul ka kahest eraldi dokumendist, mis on kumbki allkirjastatud vaid ühe abikaasa poolt. Kuigi abieluvaramääruse sätetega võrreldes on ülalpidamiskohustuste määruses kehtestatud vormilised piirangud mõnevõrra leebemad, siis ei ole erinevused vormiliste piirangute osas kooskõlas Euroopa Liidu seadusandja sooviga soodustada abikaasade poolt üldiste kokkulepete sõlmimist, millega nad valivad ühes dokumendis nii sobiva kohtu kui ka kohalduva õiguse kõigi oma abieluliste suhetega seotud erinevate aspektide suhtes. Lisaks on nii abieluvaramääruse kui ka ülalpidamiskohustuste määruse

kohaselt elektroonilisel teel edastatud teave, mille puhul on võimalik kokkulepet alaliselt säilitada, võrdsustatud kirjalikult vormistatud teabega. Abikaasade puhul on elektroonilisel teel edastatavaks teabeks, mida on võimalik alaliselt säilitada, eelkõige elektronposti teel edastatav teave. Nimetatud vorminõude puhul on võimalik allkirjastamise osas lähtuda nii leebemast kui ka rangemast tõlgendusest, millest viimati nimetatu kohaselt peaksid ka elektroonilisel teel sõlmitud kokkulepped olema mõlema poole poolt elektrooniliselt allkirjastatud. Kuna abikaasade poolt sõlmitavad kirjalikud kokkulepped peavad üldjuhul olema allkirjastatud mõlema poole poolt, siis tuleks ka elektroonilisel teel sõlmitavate kokkulepete puhul eeldada, et need peavad olema abikaasade poolt elektrooniliselt allkirjastatud.

Neljandaks järeldeb käesolevast tööst, et ka abikaasadel peaks teatud juhtudel olema võimalik tugineda kohtus vormilisi piiranguid järgimata sõlmitud kohtualluvuse kokkuleppele. Kuigi lepinguõiguse üldise põhimõtte kohaselt on tehing üldjuhul sellele kehtestatud vorminõuete järgimata jätmise korral tühine, siis on Eesti kohtupraktikas Brüsseli I määruse kontekstis leitud, et kohtud ei või ka juhul, kui pooled on sobiva kohtu valimisel määrmuses sätestatud vormilisi piiranguid eiranud, ennatlikult hagi menetlusse võtmisest keelduda. Isegi kui poolte vastav kokkulepe on tühine, tuleks kohtul üldjuhul ikkagi küsida ka kostja seisukohta kohtualluvuse ja hagi menetlusse võtmise kohta, kuna sellisel juhul oleks kostjal soovi korral võimalik poolte varasem kohtu valik ikkagi jõustada oma kohtusse ilmumise ning uue nn vaikiva kohtualluvuse kokkuleppe sõlmimise kaudu. Samas ei pruugi aga Eesti kohtud kõigi abikaasadevaheliste vaidluste puhul olla sama valmis kostjalt kohtualluvuse kohta seisukoha küsimises ning poolte kohtu valiku jõustamises kostja kohtusse ilmumise ja uue nn vaikiva kokkuleppe sõlmimise kaudu. Seda seetõttu, et TsMS-i järgi on abielu- ja ülalpidamisasjades sõlmitud kohtualluvuse kokkulepped tühised ning kohtud ei või nimetud asju lahendada ka juhul, kui kostja ei vaidlusta hagile vastates kohtualluvust või osaleb kohtuistungil kohtualluvust vaidlustamata.

Viiendaks järeldeb käesolevast tööst, et lisaks Rooma III määrmuses ja abieluvaramäärmuses sätestatud miinimumnõuetele, mis vastavad enne kohtumenetlust sobiva kohtu valimisele kehtestatud vorminõuetele, tuleb abikaasadel nende õiguste paremaks kaitsmiseks teatud juhtudel kohalduva õiguse kokkulepete sõlmimisel järgida ka liikmesriikide materiaalõiguses ette nähtud vormilisi piiranguid. Eesti liitumisel Rooma III määrmuse osalisriikidega tuleb abikaasadel juhul, kui nendest ühe või mõlema harilik viibimiskoht on kokkuleppe sõlmimise ajal Eestis, välja selgitada ka vastav regulatsioon Eesti õiguses. Kuna REÕS ei võimalda

lahutuse osas kohalduva õiguse kokkuleppeid sõlmida, siis ei tulene Eesti õigusest ka täiendavaid vormilisi piiranguid, mida abikaasadel tuleks kohalduva õiguse valimisel Rooma III määruse miinimumnõuete kõrval järgida. Abieluvaramääruse kehtima hakkamisel tuleb abikaasadel juhul, kui nad valivad varasuhetele kohalduvaks õiguseks Eesti õiguse või kui nad sõlmivad kohalduva õiguse kokkuleppe Eestis või kui nendest ühe või mõlema harilik viibimiskoht on kokkuleppe sõlmimise ajal Eestis, välja selgitada vastav regulatsioon ka Eesti õiguses. Hetkel puudub aga selgus selles osas, kas abikaasadel tuleb välja selgitada abieluvaralepingutele või kohalduva õiguse kokkulepetele kehtestatud nõuded. Samas võiks abieluvaramäärus selgemalt ja täpsemalt sätestada, milliste liikmesriikide õiguses ja millist liiki kokkulepetele ette nähtud vormilistele piirangutele peavad kohalduva õiguse kokkulepped vastama. Liikmesriikide osas võiks määrus piirduda riigiga, mille õiguse abikaasad on valinud varasuhetele kohalduvaks, ning riigiga, kus abikaasad kokkuleppe sõlmivad. Selguse huvides võiks abieluvaramäärus piirduda ka vaid abieluvaralepingutele liikmesriikide õiguses sätestatud vormiliste nõuetega. Eesti materiaalsoiguses ette nähtud vormiliste piirangute kohaselt peavad nii abieluvaralepingud kui ka kohalduva õiguse kokkulepped olema notariaalselt tõestatud vormis. Kuigi nimetatud vorminõude puhul on võimalik välja tuua kõik positiivsed privaatautonomiale vormiliste piirangute kehtestamise eesmärgid, siis ei ole notaril TõS-i kohaselt kohustust kohalduva õiguse valiku tõestamisel selgitada abikaasadele valitud välisriigi õiguse sisu. Samas kui Eesti materiaalsoiguse järgi peab kohalduva õiguse valik olema notariaalselt tõestatud, siis ei asenda tehingu notariaalset tõestamist mõne välisriigi ametiisiku poolne tõestamine koos dokumendi legaliseerimise või apostilliga kinnitamisega.

Kuuendaks järeldub käesolevast tööst, et juhul, kui abikaasad võtavad kohtumenetlusest isiklikult osa ning kinnitavad kohtu ees kohalduva õiguse valikut, siis ei pea nad õigusaktides kehtestatud vormilisi piiranguid järgima. Samuti peaks abikaasadel ka Riigikohtu poolt väljendatud dispositiivsuse põhimõtte kohaselt olema võimalik kohtumenetluse vältel valida varasuhetele kohalduvat õigust. Samas ei ole aga kindel, kas abikaasadel on võimalik menetluse vältel ka lahutusele kohalduvas õiguses kokku leppida, kuna abielu lahutamisele kohalduva õiguse osas ei võimalda REÕS abikaasadel sellist kokkulepet sõlmida. Kuna välisriigi õiguse sisu väljaselgitamine on kohtule kohustuslik ning üldjuhul kulukas ja komplitseeritud protsess, siis võimaldavad kohtud pooltel eelduslikult valida kohalduvat õigust kohtumenetluse vältel ning vormilisi piiranguid järgimata juhul, kui neil on seeläbi võimalik asjale kohaldada Eesti õigust. Samas võib kohtute seisukoht aga kujuneda erinevaks

olukorras, kus pooled soovivad kohtumenetluse ajal ilma vormilisi nõudeid järgimata valida kohalduvaks õiguseks hoopis välisriigi õiguse.

Kokkuvõttes võib seega öelda, et käesoleva töö esimene hüpotees, et vormiliste piirangute regulatsioonid ei ole omavahel piisavalt kooskõlas, on leidnud kinnitust. Abikaasade privaatautonomiale õigusaktides kehtestatud vormilised piirangud vajaksid Euroopa Kohtu poolseid tõlgendusi selleks, et oleks võimalik nende ühetaoline kohaldamine kõigi abieluliste suhetega seotud erinevate aspektide suhtes. Seeläbi muutuks abikaasade jaoks ka lihtsamaks sobiva kohtu ning kohalduva õiguse valimine ühes üldises kokkuleppes. Käesoleva töö teine hüpotees, et abikaasadel on võimalik õigusaktides kehtestatud vormilisi piiranguid järgimata tehtud kohtu ja kohalduva õiguse valikule Eesti kohtus ikkagi tugineda, on leidnud kinnitust vaid osaliselt. Nii on vaid abikaasade varasuhete puhul võimalik kindlalt öelda, et abikaasadel on võimalik kohtus valida kohalduvat õigust vormilisi piiranguid järgimata. Seega on Eestis kohtupraktika selgitada, kas tsiviil- ja kaubandusajade ning konkreetsete abieluliste suhetega seotud aspektide kontekstis vormiliste piirangute järgimata jätmise osas väljendatud seisukohad on kohaldatavad nii abielu lahutamisel, abieluvara jagamisel kui ka ülalpidamisvaidluste lahendamisel.

LIMITATIONS ON PARTY AUTONOMY OF SPOUSES IN EUROPEAN AND ESTONIAN PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Summary

In private international law the principle of party autonomy enables the parties to choose the competent court and applicable law in their disputes. The principle of party autonomy has traditionally been accepted in the field of international contract law and the law of non-contractual obligations. For example, under the Rome I Regulation the contractual parties are free to choose the law of any state as being applicable to their contract. Similarly, the Brussels I Regulation enables the parties to choose the competent court in civil and commercial matters. Although, in international family law the principle of party autonomy has traditionally been more limited, we can currently witness an expansion of party autonomy in family law by virtue of the recent regulations of the European Union (hereinafter EU). Under the existing and draft regulations the spouses are able to choose the competent court and applicable law in matrimonial matters.

However, the principle of party autonomy in private international law is not without limitations. When choosing the competent court and applicable law the parties have to respect certain formal requirements. The same is also true for spouses. The formal requirements can come directly from the EU regulations, or by references in the regulations from the national laws of the Member States.

For that reason, the main aim of this research was to identify the limitations on party autonomy of spouses in European and Estonian private international law. In the context of this aim, the research identified the different formal requirements that the spouses have to respect when choosing the competent court and applicable law in matrimonial matters. The research also analysed the possible consequences of failing to comply with the formal requirements in the context of the Estonian civil procedure. In order to achieve the aim of the research, a comparative-analytical method was used. The research compares and analyses the different EU regulations and the conventions of the Hague Conference on Private International Law dealing with the party autonomy of spouses and also the relevant legislation of Estonia and the judicial practice of Estonian courts.

The research comprises of two chapters. The first chapter analyses the possibilities to choose the competent court in the Brussels II bis Regulation, the European Commission's Proposal on Matrimonial Property Regimes (hereinafter the Proposal) and the Maintenance Regulation. The second chapter focuses on the choice of law agreements in the Rome III Regulation, the Proposal and the Hague Protocol on the Law Applicable to Maintenance Obligations (hereinafter the Protocol). In both of these chapters the objectives and substance of the formal requirements are analysed and also the possible consequences of failing to comply with the formal requirements in the Estonian courts. Considering, that the EU does not have the competence to harmonise the procedural provision of the Member States, a question arises if the spouses can still rely on their choice in the courts of the Member States if they have not complied with the formal requirements set out in the EU regulations. Since the Rome III Regulation and the Proposal refer to additional formal requirements prescribed in the national laws of the Member States, the relevant provisions of the Private International Law Act, Code of Civil Procedure and Family Law Act of Estonia are also assessed.

The legislations of the EU and Estonia prescribe different formal requirements for the party autonomy of spouses depending on the time they exercise this autonomy and the fact if they are choosing the competent court or the applicable law. The main reasons for limiting the party autonomy of spouses is to ensure that they have really reached a consensus on the choice and that they have considered the importance, meaning and consequences of their choice. Also the aim of the limitations on party autonomy is to ensure that the spouses can later prove the existence and substance of the choice of court or applicable law.

The formal requirements are less strict when the spouses are choosing the competent court during the proceedings. When choosing during the proceedings under the Brussels II bis Regulation or the Proposal the jurisdiction of the application for divorce also for the matters relating to parental responsibility or matters of the matrimonial property regime the spouses have to do it expressly or otherwise in an unequivocal manner. Therefore, it is sufficient if the spouses show their intentions to the court through the applications, their actions or orally. However, the formal requirements are much stricter when the spouses are choosing under the Proposal or the Maintenance Regulation the competent court before the proceedings. These agreements must be expressed in writing and also according to the Proposal dated and signed by both spouses. Although, when interpreting the requirements of the Proposal it is possible to follow the similar provisions of the Brussels I Regulation and the decisions of the European

Court of Justice interpreting these provisions, the exchange of letters, faxes and telegrams does not suffice since they do not allow a handwritten signature. Also separate documents containing, or expressly referring to, the same jurisdiction clause and signed each by the respective spouse alone do not suffice. Although, the formal requirements set out in the Maintenance Regulation are less strict than the requirements prescribed in the Proposal, the differences of the requirements of EU legislations are not in compliance with the EU's legislators aim to facilitate the spouses' possibility to choose the competent court and applicable law in the same general agreement.

Also, according to the Proposal and the Maintenance Regulation, any communication by electronic means which provides a durable record of the agreement shall be deemed equivalent to writing. The spouses' electronic communication which allows durable reproduction covers in particular e-mails. Taking into account the aspect of signing the electronic communication, two different interpretations can be distinguished. According to the first interpretation, the electronic agreements must be signed with the printed name but a qualified signature is not required. Pursuant to the second interpretation, the electronic agreements must be signed with an electronic signature. Since the written agreements concluded between the spouses usually have to be signed by both spouses, then also the spouses' electronic agreements should be signed with an electronic signature.

According to the general principle of contract law, the contract is void and has no legal effects when the formal requirements have not been complied with. Regardless of this principle, the Supreme Court of Estonia has found that even when the parties have ignored the formal requirements set out in the EU regulations, the Estonian courts cannot prematurely refuse to accept the claim. Even if the choice of court agreement is void, the courts should ask the opinion of the defendant regarding the jurisdiction of the court and acceptance of the claim. Thereby the defendant has the chance to bring the parties previous choice into force by entering an appearance and making a tacit acceptance of the jurisdiction. At the same time, in matrimonial matters the Estonian courts may not be so willing to ask the defendants opinion on the jurisdiction and enable the parties to bring their previous choice into force. This is because according to the Code of Civil Procedure, the spouses' choice of court agreements are void and the courts cannot determine a case concerning matrimonial matters even when the defendant does not contest the jurisdiction of the court.

When choosing the applicable law for divorce and matrimonial property regime, the spouses have to respect the minimum formal requirements set out in the Rome III Regulation and the Proposal. These minimum formal requirements correspond to the requirements set out for the choice of court agreements made before the proceedings. Also, in some cases the spouses have to comply with additional formal requirements set out in the national laws of the Member States. When Estonia decides to participate in the Rome III Regulation and the spouses have their separate or common habitual residence in Estonia at the time of the choice, they also have to find out the relevant regulations in Estonia. Since the Private International Law Act does not allow the spouses to choose the applicable law for divorce, no additional formal requirements come from the national law of Estonia. According to the Proposal, when the spouses choose the laws of Estonia to govern their matrimonial property regime or when they conclude the agreement in Estonia or when their separate or common habitual residence is in Estonia at the time of the choice, they have to find out the relevant regulations in Estonia. At the moment it is not certain if the spouses have to find out the formal requirements set out for the marriage contracts or for the choice of law agreements. In Estonia both the Private International Law Act and the Family Law Act prescribe that the marriage agreements and the choice of law agreements have to be in a notarised form. Although, the notarised form has been laid down keeping in mind all the positive effects that limitations on party autonomy usually have, then according to the Notarisation Act the notaries do not have to explain to the spouses the contents of foreign law.

According to the judicial practice of the Estonian courts, the spouses do not have to comply with the formal requirements set out in the legislations if they both participate in the proceedings and confirm the choice of law in front of the court. Also, pursuant to the principles expressed by the Supreme Court of Estonia, the spouses should be able to choose the law applicable to their matrimonial property regime even during the proceedings. At the same time, it is not certain if the spouses can also choose the applicable law for divorce during the proceedings. This is because the Private International Law Act does not allow the spouses to choose the applicable law in such matters. Considering that the Estonian courts have the obligation to ascertain the contents of foreign law and that this process is often costly and time-consuming, the courts will presumably allow the parties to choose the applicable law during the proceedings and without respecting the formal requirements if they can as a result apply Estonian laws. So the opinion of the Estonian courts on this matter could differ in a situation where the parties wish to choose as the applicable a foreign law.

In conclusion, the limitations on party autonomy of spouses need an autonomous interpretation from the European Court of Justice in order to be uniformly applied in all the different matrimonial matters – divorce, matrimonial property regimes and maintenance. Also the judicial practise of Estonian courts has to clarify if the decisions concerning the consequences of failing to comply with the formal requirements set out in the legislations made in the context of civil and commercial matters are also applicable in different matrimonial matters.

Merilin Vallimäe

06.05.2013

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Basedow, J. European Divorce Law: Comments on the Rome III Regulation. – Verbeke, A.-L. jt (eds). *Confronting the Frontiers of Family and Succession Law*. Cambridge: Intersentia, 2012.
2. Beevers, K., McClean, M. *The Conflict of Laws*. 7th edition. London: Sweet & Maxwell; Thomson Reuters, 2009.
3. Boele-Woelki, K. For Better or for Worse: the Europeanization of International Divorce Law. – *Yearbook of Private International Law*, 2010, Vol 12, pp 1-26.
4. Bonomi, A. The Hague Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. – *Yearbook of Private International Law*, 2008, Vol 10, pp 333-357.
5. Bonomi, A. Preliminary Draft Protocol on the Law Applicable to Maintenance Obligations. Explanatory Report. Preliminary Document No 33 of August 2007 for the Attention of the Twenty-First Session of November 2007. – Arvutivõrgus: http://www.hcch.net/upload/wop/maint_pd33e.pdf (05.05.2013).
6. Campuzano Díaz, B. The Coordination of the EU Regulations on Divorce and Legal Separation with the Proposal on Matrimonial Property Regimes. – *Yearbook of Private International Law*, 2011, Vol 13, pp 233-253.
7. Clarkson, C. M. V., Hill, J. *The Conflict of Laws*. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2011.
8. Ferrand, F. The Council Regulation (EC) No 4/2009 of 18 December 2008 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition and Enforcement of Decisions and Cooperation in Matters Relating to Maintenance Obligations. – Campuzano Díaz, B. jt (eds). *Latest Developments in EU Private International Law*. Cambridge: Intersentia, 2011. – Arvutivõrgus: http://centro.us.es/cde/justicia_civil_2011/mod_006.html (05.05.2013).
9. Fiorini, A. Harmonizing the Law Applicable to Divorce and Legal Separation – Enhanced Cooperation as the Way Forward? – *International and Comparative Law Quarterly*, 2010, Vol 59, pp 1143-1158.
10. Fiorini, A. Rome III – Choice of Law in Divorce: Is the Europeanization of Family Law Going too Far? – *International Journal of Law, Policy and the Family*, 2008, Vol 22, pp 178-205.

11. Göttig, T., Hallik, L., Uusen-Nacke, T. Abielulahutuse õiguslik regulatsioon Eestis. Võrdlus Euroopa perekonnaõiguse printsiipidega abielu lahutamise ja lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta. – *Juridica*, 2006, nr 4, lk 244-256.
12. Hook, M. Party Autonomy – Yes or No? The “Commodification” of the Law Applicable to Matrimonial Property Relationships. – *Nederlands Internationaal Privaatrecht*, 2012, Vol 30, No 4, pp 587-596.
13. Jayme, E. Party Autonomy in International Family and Succession Law: New Tendencies. – *Yearbook of Private International Law*, 2009, Vol 11, pp 1-10.
14. Jenard, P. Report on the Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters. – OJ C 59, 5.03.1979.
15. Magnus, U., Mankowski, P. (eds). Brussels II bis Regulation. München: Sellier, 2012.
16. Magnus, U., Mankowski, P. (eds). Brussels I Regulation. München: Sellier, 2012.
17. Martiny, D. Objectives and Values of (Private) International Law in Family Law. – J. Meeusen (ed). *International Family Law for the European Union*. Antwerpen; Oxford: Intersentia, 2007.
18. Murray, P. L., Stürner, R. The Civil Law Notary – Neutral Lawyer for the Situation: a Comparative Study on Preventative Justice in Modern Societies. München: Beck, 2010.
19. Nagy, C. I. What Functions May Party Autonomy Have in International Family and Succession Law? An EU Perspective. – *Nederlands Internationaal Privaatrecht*, 2012, Vol 30, No 4, pp 576-586.
20. Nurmela, I. Arengud Eesti rahvusvahelises eraõiguses. Uus rahvusvahelise eraõiguse seadus. – *Juridica*, 2002, nr 7, lk 467-478.
21. Nurmela, I. jt. Rahvusvaheline eraõigus. 3. täiendatud trükk. Tallinn: Juura, 2008.
22. Rahvusvahelise eraõiguse seaduse eelnõu seletuskiri. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=991600039 (05.05.2013).
23. Pertegas, M. Beyond Nationality and Habitual Residence: Other Connecting Factors in European Private International Law in Family Matters. – J. Meeusen (ed). *International Family Law for the European Union*. Antwerpen; Oxford: Intersentia, 2007.
24. Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Juura, 2011.
25. Scherpe, J. M. (ed). *Marital Agreements and Private Autonomy in Comparative Perspective*. Oxford: Hart, 2012.

26. Sein, K. Tehingu vorminõuded ja nende järgimata jätmise tagajärjed. – *Juridica*, 2010, nr 7, lk 508-516.
27. Shúilleabháin, M. N. *Cross-border Divorce Law: Brussels II bis*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
28. Torga, M. Party Autonomy of the Spouses under the Rome III Regulation in Estonia – Can Private International Law Change Substantive Law? – *Nederlands Internationaal Privaatrecht*, 2012, Vol 30, No 4, pp 547-554.
29. Vabariigi Valitsus. Eesti Euroopa Liidu poliitika 2011-2015 tegevuseesmärgid (eelnõu 25.11.2011). – Arvutivõrgus: https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/riigikantselei/euroopa/eesti-eesmargid-euroopa-liidus/ELPOL_2011-2015_tegevuseesm%C3%A4rgid.pdf (05.05.2013).
30. Varul, P. jt (koost). *Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura, 2010.
31. Veeret, A. Euroopa Liidu liikmesriigi kohtu pädevus rahvusvaheliste kohtualluvuse kokkulepete kehtivuse hindamisel. Brüsseli I määruse artikli 23 kontekst. – *Juridica*, 2009, nr 6, lk 395-404.
32. Viarengo, I. The EU Proposal on Matrimonial Property Regimes – Some General Remarks. – *Yearbook of Private International Law*, 2011, Vol 13, pp 199-215.
33. Viarengo, I. The Role of Party Autonomy in Cross-border Divorces. – *Nederlands Internationaal Privaatrecht*, 2012, Vol 30, No 4, pp 555-561.
34. Yetano, T. M. The Constitutionalisation of Party Autonomy in European Family Law. – *Journal of Private International Law*, 2010, Vol 6, No 1, pp 153-193.

Euroopa Liidu institutsioonide dokumendid

35. Euroopa Ühenduste Komisjon. Roheline raamat, mis käsitleb lahutusasjades kohaldatavat õigust ja kohtualluvust. KOM(2005) 82 lõplik, Brüssel, 14.03.2005.
36. Euroopa Ühenduste Komisjon. Roheline raamat kollisiooninormide kohta abieluvara käsitletavates asjades, sealhulgas kohtualluvuse ja vastastikuse tunnustamise küsimustes. KOM(2006) 400 lõplik, Brüssel, 17.07.2006.
37. European Commission. EU Citizenship Report 2010. Dismantling the Obstacles to EU Citizens' Rights. COM(2010) 603 final, Brussels, 27.10.2010.
38. Euroopa Komisjon. Ettepanek: Nõukogu määrus kohtualluvuse, kohaldatava õiguse ning otsuste tunnustamise ja täitmise kohta abieluvararežiime käsitlevates asjades. KOM(2011) 126 lõplik, Brüssel, 16.03.2011.

39. European Parliament Committee on Legal Affairs. Draft Report on the Proposal for a Council Regulation on Jurisdiction, Applicable Law and the Recognition and Enforcement of Decisions in Matters of Matrimonial Property Regimes. COM(2011)0126 – C7-0093/2011 – 2011/0059(CNS).

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Eesti õigusaktid

- 40. Digitaalallkirja seadus. – RT I 2000, 26, 150; RT I 2010, 22, 108.
- 41. Notariaadiseadus. – RT I 2000, 104, 684; RT I, 30.12.2010, 8.
- 42. Perekonnaseadus. – RT I 1994, 75, 1326; RT I 2009, 60, 395.
- 43. Perekonnaseadus. – RT I 2009, 60, 395; RT I, 27.06.2012, 12.
- 44. Rahvusvahelise eraõiguse seadus. – RT I 2002, 35, 217; RT I 2009, 59, 385.
- 45. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197; RT I, 04.07.2012, 19.
- 46. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 1994, 53, 889; RT I 2002, 53, 336.
- 47. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216; RT I, 06.12.2010, 12.
- 48. Tõestamisseadus. – RT I 2001, 93, 564; RT I 2010, 38, 231.
- 49. Võlaõigusseaduse, tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja rahvusvahelise eraõiguse seaduse rakendamise seadus. – RT I 2002, 53, 336; RT I, 04.02.2011, 9.

Välisriikide õigusaktid

- 50. Belgian Code of Private International Law. – Arvutivõrgus: [http://www.ipr.be/data/B.WbIPR\[EN\].pdf](http://www.ipr.be/data/B.WbIPR[EN].pdf) (05.05.2013).
- 51. German Civil Code. – Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html (05.05.2013).
- 52. German Introductory Act to the Civil Code. – Arvutivõrgus: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgbeg/index.html (05.05.2013).
- 53. Switzerland's Federal Code on Private International Law. – Arvutivõrgus: <http://www.umbricht.ch/pdf/SwissPIL.pdf> (05.05.2013).

Euroopa Liidu õigusaktid

- 54. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 8.06.2000.a direktiiv (EÜ) nr 2000/31 infoühiskonna teenuste teatavate õiguslike aspektide, eriti elektroonilise kaubanduse kohta siseturul. – EÜT L 178, 17.07.2000, lk 1-16.
- 55. Nõukogu 22.12.2000.a määrus (EÜ) nr 44/2001 kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. – EÜT L 12, 16.01.2001, lk 1-23.
- 56. Nõukogu 27.11.2003.a määrus (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja

- vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000. – ELT L 338, 23.12.2003, lk 1-29.
57. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11.07.2007.a määrus (EÜ) nr 864/2007 lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta. – ELT L 199, 31.7.2007, lk 40-49.
58. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17.06.2008.a määrus (EÜ) nr 593/2008 lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta. – ELT L 177, 04.07.2008, lk 6-16.
59. Nõukogu 18.12.2008.a määrus (EÜ) nr 4/2009 kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. – ELT L 7, 10.01.2009, lk 1-79.
60. Nõukogu 30.11.2009.a otsus (EÜ) nr 2009/941 mis käsitleb ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust käsitleva 23. novembri 2007. aasta Haagi protokolli sõlmimist Euroopa Ühenduse poolt. – ELT L 331, 16.12.2009, lk 17-18.
61. Nõukogu 12.07.2010.a otsus (EL) nr 2010/405 tõhustatud koostöö lubamise kohta abielulahutuse ja lahuselu suhtes kohaldatava õiguse valdkonnas. – ELT L 189, 22.7.2010, lk 12-13.
62. Nõukogu 20.12.2010.a määrus (EL) nr 1259/2010 tõhustatud koostöö rakendamise kohta abielulahutuse ja lahuselu suhtes kohaldatava õiguse valdkonnas. – ELT L 343, 29.12.2010, lk 10-16.
63. Komisjoni 21.11.2012.a otsus (EL) nr 2012/714 millega kinnitatakse Leedu osalemine tõhustatud koostöös abielulahutuse ja lahuselu suhtes kohaldatava õiguse valdkonnas. – ELT L 323, 22.11.2012, lk 18-19.

Rahvusvahelised õigusaktid

64. Brussels Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters. – OJ L 299, 31.12.1972, p 32-42, consolidated version OJ C 27, 26.01.1998, p 1-27.
65. Convention of 2.10.1973 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. Hague Conference on Private International Law 1973. – Arvutivõrgus: <http://www.hcch.net/upload/conventions/txt24en.pdf> (05.05.2013).
66. Convention of 14.03.1978 on the Law Applicable to Matrimonial Property Regimes. Hague Conference on Private International Law 1978. – Arvutivõrgus: <http://www.hcch.net/upload/conventions/txt25en.pdf> (05.05.2013).
67. Protocol of 23.11.2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. Hague Conference on Private International Law 2007. – Arvutivõrgus: <http://www.hcch.net/upload/conventions/txt39en.pdf> (05.05.2013).

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Eesti kohtupraktika

68. RKTkm 3-2-1-82-01 (Kristina Karu seadusliku esindaja Regina Schumanni avalduse tagastamine).
69. RKTkm 3-2-1-49-03 (AS Hansa Liising Eesti vastulause kohtunikuabi määrusele AS Hansa Liising Eesti avalduses laeva laevakinnistusraamatust kustutamiseks).
70. RKTko 3-2-1-125-03 (Anne-Margret Jacobseni hagi Margit Metsa vastu notari ametitegevusega tekitatud kahju 1 000 000 krooni hüvitamiseks).
71. RKTkm 3-2-1-20-04 (Uno Ruusi hagi Tallinna linna, Nikolai Tšinjakovi, Peter-Karl Bramanise, Aime Saksa, Arne Undresti, Jelena Ševtsova, Tamara Holmi, Vitali Lišne ja Lembi-Sirje Kallase vastu tehingute tühisuse tunnustamiseks).
72. RKTko 3-2-1-165-04 (Efstratios N. Leontarase hagi Ballito Bay Ltd vastu töövaidluses).
73. RKTko 3-2-1-18-06 (C.A.C hagi K.C (L) vastu abielu lahutamiseks ja ühisvara jagamiseks).
74. RKTko 3-2-1-140-07 (Aktsiaseltsi L.Rei (pankrotis) ja Aktsiaseltsi Hansa Liising Eesti hagi OÜ Avalist vastu tehingute tühisuse tunnustamiseks ja kinnistusraamatu kande muutmiseks).
75. RKTko 3-2-1-22-09 (Aktsiaseltsi Nessen hagi Nikolai Smelovi vastu 568 355 krooni suuruse võlgnevuse ja viivise saamiseks).
76. RKTko 3-2-1-39-09 (E. S. hagi P. S. vastu ühisvara jagamiseks).
77. RKTkm 3-2-1-66-10 (J. M avaldus C-I. M (lapse) elukoha määramiseks).
78. RKTkm 3-2-1-107-10 (G. Bi hagi I. Bi vastu abielu lahutamiseks, ühisvara jagamiseks ja laste elukoha määramiseks).
79. RKTkm 3-2-1-123-12 (AS-i SEB Pank hagi Tõnu Voika vastu 43 815 euro 1 sendi ja lisanduva viivise saamiseks).
80. TlnRnKo 03.11.2005, 2-2/1334/05.

Euroopa Kohtu kohtupraktika

81. EKo 14.12.1976, C-24/76, *Estasis Salotti vs. Rüwa*.
82. EKo 14.12.1976, C-25/76, *Segoura vs. Bonakdarian*.
83. EKo 24.06.1981, C-150/80, *Elefanten Schuh GmbH vs. Jacqmain*.
84. EKo 11.07.1985, C-221/84, *Berghoefer vs. ASA*.

- 85. EKo 13.07.1993, C-125/92, *Mulox IBC vs. Geels*.
- 86. EKo 27.11.2007, C-435/06, *C*.
- 87. EKo 02.04.2009, C-523/07, *A*.
- 88. EKo 20.05.2010, C-111/09, *ČPP Vienna Insurance Group*.

LÜHENDITE LOETELU

Abieluvaramäärus – Ettepanek: Nõukogu määrus kohtualluvuse, kohaldatava õiguse ning otsuste tunnustamise ja täitmise kohta abieluvararežiime käsitlevates asjades

Brüsseli II bis määrus – Nõukogu 27. novembri 2003. aasta määrus (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000

Brüsseli I määrus – Nõukogu 22. detsembri 2000. aasta määrus (EÜ) nr 44/2001 kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades

Brüsseli konventsioon – tsiviil- ja kaubandusasjade kohtualluvuse ning neid käsitlevate kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise Brüsseli konventsioon

Haagi 1978.a konventsioon – 14. märtsi 1978. aasta Haagi konventsioon abieluvararežiimide suhtes kohaldatava õiguse kohta

Haagi 2007.a protokoll – ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatava õiguse 23. novembri 2007. aasta Haagi protokoll

NotS – notariaadiseadus

PKS – perekonnaseadus

REÕS – rahvusvahelise eraõiguse seadus

Rooma I määrus – Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. juuni 2008. aasta määrus (EÜ) nr 593/2008 lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta

Rooma II määrus – Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. juuli 2007. aasta määrus (EÜ) nr 864/2007 lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta

Rooma III määrus – Nõukogu 20. detsembri 2010. aasta määrus (EL) nr 1259/2010 tõhustatud koostöö rakendamise kohta abielulahutuse ja lahuse suhtes kohaldatava õiguse valdkonnas

Thein'i raport – Euroopa Parlamendi õiguskomisjoni poolt abieluvaramääruse suhtes tehtud rapordi projekt

TsMS – tsiviilkohtumenetluse seadustik

TsÜS – tsiviilseadustiku üldosa seadus

TõS – tõestamise seadus

Ülalpidamiskohustuste määrus – Nõukogu 18. detsembri 2008. aasta määrus (EÜ) nr 4/2009 kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes

Lihthitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Merilin Vallimäe (sünnikuupäev: 02.12.1988.a)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihthitsentsi) enda loodud teose „Abikaasade privaatautonomia piirangud Euroopa ja Eesti rahvusvahelises eraõiguses“, mille juhendaja on Maarja Torga,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihthitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 06.05.2013